

Ministerie van Propaganda.org

B. POLEWOJ

DE
VERMISTE PILOOT

HET LEVEN VAN EEN WAARACHTIG
MENS

UITGEVERIJ PEGASUS
AMSTERDAM
1952

Oorspronkelijke titel
POWESTJ O NASTOJASJTSJEM
TSJELOWEKE

*

Uit het Russisch vertaald door
P. RODENKO

*

Ontwerp stofomslag
NAN PLATVOET

*

Druk.: Heiermann & Co. — Amsterdam

EERSTE DEEL

I

De sterren flonkerden nog scherp en koud, maar de hemel in het oosten begon al licht te worden. De bomen kwamen langzaamaan uit de duisternis te voorschijn. Plotseling voer er door hun kruinen een sterke, frisse wind. Het bos werd meteen wakker, ruiste vol leven en geluid. Met een jachtig, fluitend gefluister riepen de eeuwenoude dennen elkaar aan, en de droge rijp viel met een zacht geritsel van de onrustig-bewegende takken.

De wind ging even plotseling liggen als hij was komen opzetten. De bomen stonden opnieuw in hun koude verstijving. Ineens werden alle de ochtend aankondigende bosgeluiden hoorbaar: het begerig gekijf van de wolven op de nabije open plek, het ingehouden keffen van vossen en het eerste nog aarzelende kloppen van de juist ontwaakte specht, dat in de stilte van het bos een zo muzikale klank gaf alsof hij niet een boomstam, maar de holle kast van een viool bewerkte.

Opnieuw voer er een windstoot door de zware dennekruinen. De laatste sterren gingen stilaan uit in de lichter wordende hemel. De hemel zelf werd kleiner en geconcentreerder. Het bos, dat nu voorgoed de laatste overblijfselen van de nachtelijke duisternis van zich geschud had, rees op in heel zijn groene grootheid. Aan het purperrood oplichten van de kroezige kruinen der dennen en de scherpe naalden der sparren kon men merken dat de zon opkwam en dat het een klare, vorstige, pittige dag zou worden.

Het werd nu helemaal licht. De wolven trokken zich

terug in het dichte hout om hun nachtelijk buit te verteren, de vos verliet de open plek in het bos met achterlating van een ingewikkeld en sluw verdraaid spoor. Het oude bos ruiste staag en gelijkmatig. Alleen het rumoeren van vogels, het geklop van de specht, het vrolijke getsjirp van door de takken schietende, geelkleurige mezen en het droge, begeerige gekraak van de meerkollen gaf enig reliëf aan dat aanhoudende, onrustige en droefgeestige, in vlakke golven voortrollende gedruis.

Een ekster, die op de tak van een elzeboom zijn zwarte, scherpe snavel zat schoon te maken, hield plotseling luisterend zijn kop schuin en dook ineen, klaar om zich af te zetten en weg te vliegen. Er klonk een hevig gekraak van takken. Iets groots en sterks baande zich een weg dwars door het bos. De struiken beefden, de toppen van de kleine dennen werden opzij geschoven, de bevroren sneeuw werd knarsend platgetreden. De ekster gaf een schreeuw, zette zijn staart op als de veer van een pijl en vloog in een rechte lijn weg.

Uit het met ochtendrijp bepoederde naalddhout kwam een lange, grauw-bruine snuit te voorschijn, bekroond met een zwaar, breedgetakt gewei. Twee verschrikte ogen keken uit over het reusachtige open veld. De rozige, zeemachtige neusgaten, die de hete damp van een gejaagde adem uitstieten, trilden hevig.

De oude eland bleef stil als een beeld in het dennebos staan. Alleen de met rechtovereindstaande plukjes haar bedekte huid van zijn rug trok nerveus. De gespitste oren vingen elk geluid op, en zijn gehoor was zo scherp dat het dier horen kon hoe een schorskever aan een dennevezel knaagde. Maar zelfs deze fijne oren hoorden in het bos niets dan het gescharrel van vogels, het hakken van de specht en het gelijkmatig geruis van de dennekruinen.

Het gehoor was gerustgesteld, maar de reukzin waarschuwde voor gevaar. Door de frisse lucht van gesniolten

sneeuw mengden zich scherpe, zware en gevaarlijke
euren, vreemd aan dit eenzame woud. De donkere, droe-
igge ogen van het dier zagen op de verblindende schub-
ben van de sneeuw donkere figuren liggen. Zonder zich
te bewegen spande het zijn spieren, gereed om een sprong
in het kreupelhout te doen. Maar de mensen bewogen
niet. Zij lagen dicht bijeen in de sneeuw, hier en daar zelfs
op elkaar. Het waren er zeer veel, maar niet één van hen
bewoog of verbrak de maagdelijke stilte. Vlak bij hen
staken uit de sneeuw vreemde, monsterlijke gevaarten op.
Hier vandaan kwamen de scherpe, onrustbarende geuren.

Met schichtig terzijde loensende ogen stond daar aan
de zoom van het bos de eland, niet begrijpend wat er toch
gebeurd was met die hele zwerm van stille, onbeweeg-
lijke en om zo te zien volstrekt ongevaarlijke mensen.

Zijn aandacht werd getrokken door een geluid dat hij
boven zich hoorde. Het dier sidderde, de huid van zijn rug
spande zich, zijn achterpoten doken nog verder ineen.

En toch had het geluid op zichzelf niets schrikwek-
ends. Het leek op het geluid dat meikevers maken, wan-
neer zij zwaar-gonzend door het gebladerte van een in
bloei staande berkeboom zwermen. En bij hun gezoem
begafde zich af en toe een kort en snel geratel, dat leek
op de roep van een kwartelkoning 's avonds in het veen.

En kijk, daar werden de kevers zelf zichtbaar. Met
klinkende vleugels dansten zij in de blauwe, vorstige
lucht. Keer op keer riep daarboven de kwartelkoning.
Een van de kevers duikelde, zonder zijn vleugels te vou-
wen, omlaag. De overgeblevenen begonnen opnieuw te
danssen in het hemels azuur. Het grote dier ontspande zijn
spieren, stapte het open veld op en likte de bevroren
sneeuwkorst, terwijl het tegelijkertijd naar de heme-
lenste. En plotseling maakte zich nog een kever los uit
de in de lucht dansende zwerm en kwam, een lange,
trachtige staart achter zich aan slepend, regelrecht op de
open plek af. Hij groeide met zulk een snelheid dat de

eland nog maar net een sprong in het struikgewas had gedaan, toen er iets vervaarlijks, iets dat verschrikkelijker was dan het onverhoeds opkomen van de herfststorm, neersloeg in de toppen van de dennen en krakend op de aarde stortte, zodat het hele woud er van dreunde en kreunde. De echo plantte zich voort onder de bomen en snelde de eland voorbij, die hals-over-kop door de struiken brak.

De echo zonk weg in de groene diepten van het naaldhout. Blinkend en flonkerend viel de rijp van de toppen der bomen, die door de val van het vliegtuig geraakt waren. Stilte, eenvormig en machtig, heerste opnieuw in het woud. En in die stilte kon men duidelijk het steunen van een mens horen en het zware kraken van de sneeuwkorst onder de poten van een beer, die door het ongewone gedreun en gekraak uit het bos naar de open plek gedreven was.

Het was een grote beer, oud en ruig. Zijn vuile vacht met bruine plukken haar plooidde over zijn ingevallen flanken en hing in ijsstappen van zijn schrale, uitgemergelde achterdeel. In deze streken had sedert de herfst de oorlog gewoed. Hij was zelfs tot hier doorgedrongen, tot deze dichte wouden van het westen, waar vroeger, en dan nog zelden, alleen houthandelaren en jagers kwamen. Het naburige strijdrumoer had de beer al in de herfst uit zijn hol verdreven en zijn winterslaap gestoord, en nu zwierf hij hongerig en boosaardig door het woud.

De beer bleef aan de zoom van het bos staan, op dezelfde plek waar zojuist de eland had gestaan. Hij snoof de verse, smakelijk ruikende sporen op, zoog diep en begerig de lucht in, waarbij hij zijn magere flanken wijd uitzette, en luisterde gespannen. De eland was verdwenen, maar er was iets anders: vlakbij klonk een geluid, dat door een levend en, zo leek het, zwak wezen werd voortgebracht. De haren op de nek van het dier gingen overeind staan. Hij stak zijn snuit naar voren. En weer kwam

aat klaaglijke, nauw hoorbare geluid van de rand van het bos.

Langzaam en voorzichtig stappend op zijn zachte zolen, waaronder de droge, harde ijskorst met een hoog geluid neenknerste, begaf het dier zich naar de onbeweeglijke, in de sneeuw neergeworpen menselijke gedaante. . .

II

De piloot Aleksej Meressjew kwam terecht in een dubbele tang. Dat was het ergste dat je in een luchtgevecht kon overkomen. Hij werd, toen hij zijn hele voorraad had afgevuurd en dus practisch ontwapend was, door vier Duitse vliegtuigen ingesloten, die hem noch gelegenheid gaven om te keren, noch van richting te veranderen, en hem afbrachten naar hun vliegveld.

Het was zo gekomen. Een escadrille jagers onder commando van luitenant Meressjew was opgestegen om de Duitsers te escorteren, die een aanval op een vijandelijk vliegveld ondernamen. De stoutmoedige uitval verliep succesrijk. De gevechtsvliegtuigen, die „vliegende tanks” zoals ze door de infanterie genoemd werden, waren, vlak over de toppen van de dennen scherend, ongemerkt het vliegveld genaderd, waarop rij aan rij de grote, voor transport bestemde Junckers’ stonden. Plotseling opduikend over de kam van de zwartblauwe bosrand, stortten zij zich op de zware, logge transportvliegtuigen, bestookten ze ze uit hun kanonnen en mitrailleurs met lood en staal en wierpen hun granaten uit. Meressjew, die met zijn commando aan vier het luchtruim boven de plaats van de aanval bewaakte, kon vanuit de hoogte goed onderscheiden, hoe onkone menselijke figuurtjes zenuwachtig heen en weer renden over het vliegveld, hoe de transportvliegtuigen waar begonnen te rollen over de hardgewalste sneeuw, hoe de gevechtsvliegtuigen keer op keer omlaag doken en

hoe de van de eerste verrassing bekomen bemanningen van de Junckers' onder de vuurregen hun machines startten en van de grond losmaakten.

Dit was het ogenblik waarop Aleksej een misslag beging. Inplaats van scherp het luchtruim boven de plaats van de aanval te bewaken, liet hij zich, zoals de piloten het uitdrukken, tot een kwajongensstreek verleiden. Hij nam met zijn machine een duik, stortte zich als een steen op een zwaar en traag vrachtvliegtuig, dat zich zojuist van de grond had losgemaakt, en gaf met waar genoeg enige lange vuurstoten op zijn vierkante, bont-beschilderde, van geperst duralumin gemaakte romp. Zeker van zijn zaak, nam hij zelfs niet de moeite te kijken, hoe de vijand tegen de grond sloeg. Aan de andere kant van het vliegveld steeg een tweede Junckers op. Aleksej joeg hem achterna. Hij viel hem aan, maar zonder resultaat. Zijn vuurlijn ging over het langzaam hoogte winnende toestel heen. Hij keerde met een scherpe bocht terug, viel opnieuw aan, miste weer, bereikte zijn slachtoffer voor de derde maal en haalde het tenslotte al een eind verder, boven het bos, neer, na enige hevige salvo's uit zijn hele boordgeschut in de brede, sigaarvormige romp gejaagd te hebben. Toen hij de Junckers neergehaald had en twee triomfantelijke cirkels over de plek, waar zich boven de groene, golvende zee van het eindeloze woud een zwarte rookkolom verhief, gevlogen had, wilde Aleksej zijn toestel weer naar het Duitse vliegveld wenden.

Maar het kwam er niet meer van. Hij zag, hoe de drie jagers van zijn groep in een gevecht gewikkeld waren met negen Messerschmidts, waarschijnlijk te hulp geroepen door het Duitse vliegveldcommando om de aanval der gevechtsvliegtuigen af te slaan. De Russische piloten hadden zich stoutmoedig op de Duitsers gestort, alsof zij met hun drieën de numerieke overmacht bezaten, en trachtten de vijand van de gevechtsvliegtuigen weg te lokken. Al vechtende voerden zij de vijand verder en ver-

der weg, evenals de korhoen doet, die, door zich als gewond voor te doen, de jagers van haar jongen weglokt.

Aleksej schaamde zich dat hij zich door een gemakkelijke prooi had laten afleiden: hij schaamde zich zo, dat hij voelde hoe zijn wangen onder zijn helm rood werden. Hij koos een tegenstander uit, klemde zijn tanden opeen en stortte zich in het gevecht. Zijn doel was een Messerschmidt, die zich enigszins van de anderen had losgemaakt en blijkbaar ook bezig was een prooi te zoeken. Aleksej haalde uit zijn „Isjak” wat er uit te halen was en viel de vijand in de flank aan. Hij attaqueerde de Duitser volgens alle regelen der kunst. De grijze romp van het vijandelijke toestel was duidelijk zichtbaar in het haardunne kruis van het vizier, toen hij op de schietknop drukte. Maar het toestel gleed rustig voorbij. Een misshot kon het niet zijn. Het doelwit was vlakbij en bijzonder duidelijk te zien. „M'n voorraad is op!” giste Aleksej, en hij voelde plotseling het koude zweet over zijn rug lopen. Voor de zekerheid drukte hij nog eens op de knop, maar hij voelde niet dat vibrerende dreunen, dat de piloot met zijn hele lichaam ondergaat, wanneer hij zijn boordwapens in actie brengt. De patroonkamers waren leeg: bij zijn jacht op de transportvliegtuigen had hij zijn hele voorraad verschoten.

Maar de vijand wist dat niet! Aleksej besloot zich ongewapend in de verwarring van het gevecht te storten, teneinde de krachtsverhouding althans numeriek te verbeteren. Maar hierin vergiste hij zich. De jager, die hij met zo weinig succes had aangevallen, werd bestuurd door een ervaren en opmerkzaam piloot. De Duitser merkte dat het toestel ongewapend was en gaf een bevel door aan zijn collega's. Vier Messerschmidts maakten zich uit het strijdgewoel los, blokkeerden Aleksej aan beide kanten, klemden hem van boven en van onderen in en vingen hem zodoende in een dubbele tang, waardoor zij hem met hun vurige kogelbanen, die duidelijk zichtbaar

waren in de blauwe, transparante lucht, de weg konden voorschrijven.

Enkele dagen geleden had Aleksej gehoord dat de vermaarde Duitse luchtdivisie „Richthofen“ uit het westen naar deze streek, de streek van Staraja Roessa, gedirigeerd was. In deze divisie zaten de beste oorlogsvliegers van het fascistische Reich en zij stond onder het beschermheerschap van Goering zelf. Aleksej begreep dat hij in de klauwen gevallen was van deze lichtwolven en dat zij hem blijkbaar naar hun vliegveld wilden voeren en tot landen dwingen, teneinde hem levend gevangen te nemen. Zulke gevallen kwamen toen voor. Aleksej had zelf eens gezien, hoe een groep jagers onder commando van zijn vriend, de Held van de Sowjet-Unie Andrej Degtjarenko, een Duitse verkenners naar hun vliegveld had gebracht en tot landen gedwongen.

Het lange, groen-bleke gezicht van de kriegsgevangen Duitser, die stond te trillen op zijn benen, dook een ogenblik in de herinnering van Aleksej op. „Kriegsgevangen? Nooit! Dat zal me niet overkomen!“ besloot hij.

Maar hij slaagde er niet in te ontsnappen. De Duitsers versperden hem onmiddellijk de weg met hun mitrailleurstoten, zodra hij maar de geringste poging deed om van de hem opgelegde koers af te wijken. En opnieuw dook voor hem het gelaat op van de gevangengenomen piloot met de verwrongen trekken en bevende kin. Er lag in dat gelaat iets van een vernederende, dierlijke vrees.

Meressjew klemde zijn tanden opeen, gaf vol gas en frachtte, zijn toestel in verticale positie brengend, onder de bovenste Duitser, die hem omhooggedrukt hield, weg te duiken. Hij slaagde erin, uit het cordon los te breken. Maar de Duitser kon nog net op tijd vuren. De motor begon onregelmatig, met repeterende schokken te werken. Het hele vliegtuig begon te trillen als in een dodelijke koorts.

Ze hadden hem te pakken gekregen! Het gelukte Aleksej, achter de witte mist van een wolk te verdwijnen,

zijn vervolgers het spoor te doen verliezen. Maar wat nu? De piloot voelde het trillen van het gewonde toestel met heel zijn wezen, als was het niet het zieltogen van een beschadigde motor, maar een koorts die door zijn eigen lichaam joeg.

Wat was er aan de hand met de motor? Hoe lang zou het vliegtuig nog in de lucht kunnen blijven? Waren de benzinetanks misschien opengereten? Dit alles was eer een kwestie van voelen dan van bewust denken. Hij had een gewaarwording alsof hij op een dynamietlading zat en de vlam van de lont reeds het ontstekingsgat naderde. Hij zette koers terug, naar de frontlijn, naar de zijnen, opdat hij, wat er ook moge gebeuren, in elk geval door de handen van landgenoten begraven zou worden.

De ontknoping kwam plotseling. De motor sloeg af en zweeg. Het vliegtuig suisde, als gleed het van een steile berghelling, met razende snelheid omlaag. Onder het vliegtuig stroomde in groen-grijze golven het woud, onmetelijk als de zee, voorbij. . . „En toch hebben ze me niet gevangengenomen!” dacht de piloot nog, toen de reeds nabije bomen, tot lange strepen samensmeltend, onder de vleugels van het vliegtuig wegschoten. Toen het bos als een dier op hem afsprong, schakelde hij met een instinctieve beweging de ontsteking uit. Er klonk een schurend gekraak, en toen was er een ogenblik niets meer, net alsof hij gelijk met het toestel in een donkere, lauwe en dikke vochtigheid was gedoken.

In zijn val was het vliegtuig over de toppen van de dennen geschuurd. Dat had de smak verzacht. Na enkele bomen geknakt te hebben, brak het vliegtuig in stukken, maar een ogenblik tevoren was Aleksej uit zijn zitplaats geslingerd en in de lucht geworpen; hij kwam terecht op een breedvertakte, eeuwenoude den en tuimelde door de takken heen in een diepe sneeuwhoop, die de wind tegen de stam had gewaaid. Dat redde hem het leven.

Hoe lang hij daar bewusteloos en zonder beweging ge-

leggen had, kon Aleksej zich niet herinneren. Onbestemde schimmen van mensen, omtrekken van gebouwen, onwaarschijnlijke machines schoten in een wervelende stroom aan zijn geestesoog voorbij en veroorzaakten in heel zijn lichaam een doffe, schavende pijn. Toen kwam er uit de chaos iets groots en gloeiends, van onbestemde vorm te voorschijn en ademde een hete stank in zijn gezicht. Hij trachtte zich om te draaien, maar zijn lichaam leek wel in de sneeuw vastgekleefd. In de greep van een onbewuste angst maakte hij een krampachtige beweging — en plotseling voelde hij de vorstige lucht in zijn longen dringen, de koude van de sneeuw tegen zijn wangen, en een scherpe pijn, niet meer in het hele lichaam, maar gelocaliseerd in zijn voeten.

„Ik leef!” schoot het door hem heen. Hij maakte een beweging om zich op te richten en hoorde naast zich het scherpe gekraak van bevroren sneeuw onder iemands voeten, en een luidruchtige, hese adem. „Duitsers!” giste hij meteen, terwijl hij het verlangen onderdrukte om de ogen te openen en op te springen om zich te verdedigen. — „Gevangen, dus ze hebben me toch gevangen! ... Wat nu?”

Hij herinnerde zich dat zijn mécanicien Joera, die in alle vakken thuis was, gisteren het afgescheurde riempje van zijn pistooltas er aan had willen naaien, maar dat het er tenslotte toch niet van gekomen was; daarom had hij, toen hij opsteeg, zijn pistool in de heupzak van zijn jekker moeten stoppen. Om het te bereiken zou hij zich nu op zijn zijde moeten wentelen. Dat kon hij natuurlijk niet doen zonder dat de vijand het merkte. Aleksej lag voorover op de grond. Met zijn heup voelde hij de scherpe kanten van het pistool. Maar hij bleef onbeweeglijk liggen: misschien zou de vijand denken dat hij dood was en weggaan.

De Duitser stapte naast hem rond, zuchtte op een vreemde manier, ging opnieuw naar Meressjew toe, deed

de sneeuw onder zich kraken en boog zich over hem heen. Weer voelde Aleksej de stinkende adem van zijn keel. Hij wist nu dat de Duitser alleen was, en hierin lag een onmogelijkheid om toch nog te ontkomen: wanneer hij hem bespiedde, plotseling opsprong, hem bij de keel greep en, zonder hem gelegenheid te geven zijn wapens te gebruiken, een gelijke strijd met hem aanbond. . . Maar dat moest omzichtig en met berekening gebeuren.

Zonder zijn houding te veranderen, langzaam, uiterst langzaam opende Aleksej een weinig de ogen en door zijn wimpers heen zag hij voor zich inplaats van een Duitser een bruine, ruige vlek. Hij opende zijn ogen wat verder en kneep ze meteen weer stijf dicht: voor hem zat op zijn achterpoten een grote, magere en slonzige beer.

III

Zo stil als alleen dieren het kunnen zat de beer naast de onbeweeglijke menselijke gedaante, die nauwelijks zichtbaar was in de blauwachtige flonkering van de sneeuwwhoop in de zon.

Zijn vuile neusgaten trilden zachtjes. Uit zijn halfgeopende bek, waarin zijn oude, gele, maar nog steeds machtige hoektanden zichtbaar waren, hing een dun draadje vettige kwijl dat langzaam in de wind bewoog.

Door de oorlog uit zijn winterhol verjaagd, was hij hongerig en boosaardig. Maar beren eten geen lijkenvlees. Na even aan het onbeweeglijke lichaam, dat sterk naar benzine rook, gesnuffeld te hebben, was de beer traag de open plek opgelopen, waar een overvloed van net zulke onbeweeglijke, in de sneeuw vastgevroren men-

selijke lichamen lag. Een gekreun en geritsel deden hem terugkeren.

En zo zat hij daar naast Aleksej. De nijpende honger streed in hem met de afkeer van lijkenvlees. Maar de honger begon de overhand te krijgen. Het beest zuchtte, richtte zich op, keerde met zijn poot de mens in de sneeuwhoop om en trachtte met zijn klauwen het castor-leer van zijn jekker te scheuren. Maar deze gaf niet mee. De beer begon dof te brullen. Het kostte Aleksej op dat moment veel moeite, het verlangen in zich te onderdrukken om de ogen te openen, zich met een ruk op te richten, te schreeuwen en dat zware lichaam, dat hem op de borst drukte, weg te duwen. Terwijl heel zijn wezen streefde naar onstuimige en grimmige afweer, dwong hij zichzelf, met een langzame, onmerkbare beweging zijn hand in zijn zak te laten glijden, het geribde handvat van het pistool af te tasten, voorzichtig, opdat het geen klik gaf, met de duim de haan te spannen, en de nu gewapende hand even ongemerkt weer uit de zak te halen.

Het beest rukte nog heftiger aan de jekker. Het stevige materiaal begon te kraken, maar hield nog steeds stand. De beer begon woedend te brullen en zette zijn tanden in de jekker, waardoor hij door het pelswerk en de watten heen het naakte lichaam te pakken kreeg. Met uiterste wilskracht onderdrukte Aleksej de pijn en op het ogenblik dat het dier hem uit de sneeuwhoop omhoogrukte, trok hij het pistool te voorschijn en haalde de haan over.

Het doffe schot gaf een rommelende, dreunende slag.

Een ekster fladderde op en vloog ijlings weg. Rijp ritselde van de natrillende twijgen. Langzaam liet het beest zijn slachtoffer los. Aleksej viel neer in de sneeuw zonder de ogen van zijn tegenstander af te wenden. Deze zat op zijn achterpoten, en in zijn kleine zwarte, met dunne haartjes overgroeide en etterende oogjes stolde een blik van niet-begrijpen. Dik bloed kwam in een dof straaltje van tussen zijn hoektanden te voorschijn en sijpelde neer in

de sneeuw. Hij liet een hees en afgrijselijk gebrul horen, richtte zich log op zijn achterpoten op en zakte toen zonder meer stil ineen in de sneeuw, nog voordat Aleksej een tweede keer had kunnen vuren. Bij de kop van het dier werd de lichtblauwe sneeuw langzaamaan rood, terwijl er een lichte damp van opsteeg. De beer was dood.

De spanning, waaronder Aleksej verkeerd had, gleed van hem af. Hij voelde opnieuw de brandende pijn en neerzijgend in de sneeuw verloor hij het bewustzijn.

Hij ontwaakte toen de zon al hoog aan de hemel stond. De zonnestralen, die door het dichte naalddhout drongen, tekenden vurige licht-partijen op de sneeuwkorst. In de schaduw leek de sneeuw van een veel donkerder blauw geworden te zijn.

„Dat van die beer, dat heb ik zeker gedroomd“, was Aleksej's eerste gedachte.

Maar het bruine, ruige en vuile lijk van het beest lag naast hem in de donkerblauwe sneeuw. Het bos ruiste. Luid klonk het hakken van een specht tegen een boom-schors. Helder tsjirpten de van tak tot tak springende, rappe, geelbuikige mezen.

„Ik leef, ik leef, ik leef!“ dacht Aleksej aan één stuk door. En heel zijn wezen, heel zijn lichaam jubelde en zoog het wonderbaarlijke, machtige, bedwelmende gevoel van leven in, dat de mens aangrijpt en vervult iedere keer dat hij een dodelijk gevaar te boven is gekomen.

Gehoorzamend aan dat machtige gevoel, sprong hij overeind, maar zakte meteen weer kreunend ineen op het lijk van de beer. De pijn in zijn voetzolen brandde door heel zijn lichaam. In zijn hoofd was een dof en zwaar gedreun, alsof er met veel geraas oude, sch aardige molenstenen in rondwentelden, die zijn hersenen deden trillen. Het leek of zijn ogen verbrijzeld werden, alsof iemand met een vinger op zijn oogleden drukte. De hele omgeving was beurtelings scherp en helder te zien, overstroomd door de koude, gele zonnestralen, dan weer als door een

mist, met een grijsachtige, flikkerende sluier overtrokken.

„Dat is lelijk. Ik moet me gekneusd hebben bij het vallen en er is iets mis met mijn voeten“, dacht Aleksej.

Hij richtte zich enigszins op en liet zijn blik verwonderd over het wijde veld gaan, dat zich van de zoom van het bos af uitstreckte en aan de horizon begrensd werd door de blauwzwarte halve cirkel van het woud in de verte.

Er had blijkbaar in de herfst, of nog waarschijnlijker in het begin van de winter, langs de zoom van het bos en over dit open veld een van die verdedigingslinies gelopen, waarop een onderdeel van het Rode Leger korte tijd, maar hardnekkig, tot aan de dood zoals men zegt, had standgehouden. Sneeuwstormen hadden de wonden van de aarde reeds lang met een wattige sneeuwlaag bedekt. Maar ook daaronder kon men gemakkelijk de omtrekken raden van de molsgangen der loopgraven, de heuveltjes van vernielde geschutsstellingen, de eindeloze reeks putjes van kleinere en grotere granaattrechters, die zich uitstreckte tot aan de voet van de door de explosies uiteengereten, verminkte, van hun kruin beroofde of ontwortelde bomen aan de rand van het bos toe. Temidden van het opengereten veld waren hier en daar enige tanks vastgevroren, beschilderd met de grillige kleur van de schubben van een snoek. Ze zagen er allemaal uit — vooral één die wat apart lag en blijkbaar door een granaat of een mijn op zijn kant geworpen was, zodat de lange loop van zijn kanon als een uitgestoken tong ter aarde hing — als de lijken van geheimzinnige monsters. En over het gehele veld — bij de borstweringen van de ondiepe loopgraven, naast de tanks en aan de rand van het bos — lagen door elkaar de lijken van Duitsers en soldaten van het Rode Leger. Er waren er zoveel dat ze hier en daar in hopen op elkaar lagen. Zij lagen in dezelfde houdingen — bestendig door de vorst — waarin zij enkele maanden geleden, nog aan het begin van de winter, midden in de strijd door de dood werden achterhaald.

Alles sprak Aleksej van de taaiheid en hevigheid van het gevecht dat hier had plaatsgevonden, van het feit dat zijn krijgsmakkers hadden gevochten met een verwroedheid die alles om zich heen vergat, behalve dat men de vijand tot staan moest brengen, dat men hem niet moest doorlaten. Zo lagen er niet ver van hem vandaan, aan de zoom van het woud, naast een dikke den, waarvan de top er door een granaat was afgerukt en uit de schuin afgebroken stam waarvan nu gelige, doorzichtige hars vloeide, verscheidene Duitsers met verbrijzelde schedels en verminkte gezichten. In hun midden, dwars over een der vijanden heen, lag ruggelings het lichaam van een kolossale jonge kerel met een rond gezicht en een dikke kop, zonder jas, alleen in zijn tuniek zonder riem en met gescheurde kraag gekleed, en naast hem een geweer met gebroken bajonet en bebloede, kapotgeslagen kolf.

En verderop, bij het pad dat het bos in voert, aan de voet van een jonge, onder het zand bedolven spar, half in een granaattrechter, lag, eveneens op zijn rug, een donkere Oezbek met een delicaat gezicht, als uit oud ivoor gesneden. Achter hem, onder de twijgen van de spar, konden, keurig opgestapeld, een voorraad ongebruikte granaaten zien, en zelf hield hij een granaat in zijn achterwaarts gebogen dode hand, alsof hij, alvorens te gooien, even naar de hemel wilde kijken en in deze houding verstarde was.

En verder nog langs het bospad, naast de gevlekte massas van de tanks, bij de glooiingen van de grote granaattrechters, in de loopgraven, dicht bij de oude boomstammen — overal lagen dode menselijke gedaanten in gewatteerde jekkers en gestikte broeken, in vuilgroene uniformen en mutsen met oorkleppen, voor de warmte over de oren getrokken; uit de sneeuwhoppen staken gebogen knieën te voorschijn, opgewrongen kinnen en uit de sneeuwkorst losgedooide wasachtige gezichten, beknaagd door vossen en bepijkt door eksters en kraaien.

Enkele raven cirkelden traag over het veld, en plotseling deed het Aleksej denken aan het indrukwekkende schilderij, vol duistere grootheid, van de veldslag van Igor, dat naar het doek van de grote Russische schilder in zijn geschiedenisboek op school gereproduceerd had gestaan.

„Zo had ik hier nu ook kunnen liggen!” bedacht hij, en opnieuw werd zijn hele wezen vervuld van het overwelkend gevoel in leven te zijn. Hij rekte zich uit. In zijn hoofd wentelden nog steeds langzaam de sch aardige molentenen, zijn voeten brandden en deden meer pijn dan tevoren, maar Aleksej ging voorzichtig op het reeds koud geworden en met een zilverig laagje droge sneeuw bedekte lichaam van de beer zitten en begon te overleggen, wat hem nu te doen stond, waar hij heen moest, hoe hij de voorste linies van de zijnen kon bereiken.

Het planchet met de stafkaart had hij bij zijn val verloren. Maar ook zonder kaart had Aleksej nauwkeurig in zijn hoofd, hoe de vliegrou te van vandaag geweest was. Het geïmproviseerde Duitse vliegveld, waarop de gevechtsvliegtuigen hun aanval hadden ondernomen, lag een zestig kilometer ten westen van de frontlijn. Door de Duitse jagers in een luchtgevecht te verstrikken, waren de piloten van zijn escadrille er in geslaagd, ze omstreeks twintig kilometer oostelijk van hun vliegveld mee te lokken, terwijl het hemzelf, na zich bevrijd te hebben uit de dubbele tang, waarschijnlijk gelukt was, nog een ietsje oostelijker te komen. Hij was bijgevolg op ongeveer vijfendertig kilometer van de frontlijn neergestort, ver achter de rug van de voorste Duitse divisies, ergens in de streek van het zogenaamde Zwarte Woud, waarover hij menig keer had moeten vliegen, wanneer hij de bombardements- en gevechtsvliegtuigen escorteerde bij hun korte raids vlak achter de rug van de Duitsers. Dat woud had hem van bovenaf altijd een eindeloze groene zee toegeschenen. Wanneer het mooi weer was, zag men de golvingen

wan de mutsachtige toppen der dennen, en bij slecht weer deed het woud, door een grijze nevel overtogen, denken aan een stil en somber wateroppervlak, waarover kleine golfjes glijden.

Het feit dat hij midden in dit ontoegankelijke woud was neergestort had zijn goede en zijn kwade kant. Gunstig was het in zoverre dat er niet veel kans was om hier, in deze wildernis, Duitsers tegen te komen, die zich immers gewoonlijk meer aan de wegen en bewoonde plaatsen hielden. Minder opwekkend echter was de omstandigheid dat hij nu een, zo niet bijzonder lange, dan toch zware tocht door het dichte bos had te maken, waar men niet op de hulp van een medemens kon rekenen, noch op een stukje brood, een dak boven het hoofd of ook maar een druppel warm water om thee te maken. Ja, en dan zijn voeten... Zouden zijn voeten hem wel kunnen dragen? Zou hij kunnen lopen?...

Hij stond voorzichtig op van het berenlijk. Weer schoot de scherpe pijn, beginnend in zijn voetzolen, omhoog door zijn lichaam. Hij schreeuwde het uit. Hij moest weer gaan zitten. Hij probeerde zijn laars uit te trekken. Maar de laars wilde niet van zijn voet en elke ruk ontlokte hem een gekreun. Toen zette Aleksej zijn tanden op elkaar, kneep zijn ogen dicht en trok uit alle macht met beide handen de laars van zijn voet — en verloor meteen het bewustzijn. Toen hij weer bijgekomen was, wikkelde hij voorzichtig de duffelse voetlap los. Zijn hele voetzool was opgezet en vormde een compacte, blauwzwarte massa. Het brandde en schrijnde in elk gewricht van zijn voet. Aleksej zette zijn voet in de sneeuw en de pijn werd minder. Met eenzelfde vertwijfelde ruk, alsof hij zichzelf een tand uittrok, trok hij ook de andere laars uit.

Geen van beide voeten was iets waard. Toen het vliegtuig tegen de toppen der dennen sloeg en hij uit de cockpit geslingerd werd, waren zijn voeten blijkbaar ergens door beklemd geraakt, waardoor de kootjes van midden-

voet en tenen waren verbrijzeld. Onder normale omstandigheden zou hij er natuurlijk geen ogenblik aan gedacht hebben om met zulke togetakelde en gezwollen voeten op te staan. Maar hij was alleen middenin een dicht woud, in de rug van de vijand, waar de ontmoeting met een menselijk wezen geen hulp betekende, maar de dood. En hij besloot te gaan lopen, te gaan lopen naar het oosten, door het bos heen, zonder te trachten goede wegen of bewoonde plaatsen op te zoeken, te gaan lopen, wat het hem ook mocht kosten.

Hij sprong vastbesloten overeind van de dode beer, kreunde, knarsetandde en deed een eerste schrede. Hij bleef een poosje zo staan, trok toen zijn andere been uit de sneeuw en deed nog een pas. Zijn hoofd gonsde, het bos en de open plek begonnen voor zijn ogen te draaien en te zwemmen.

Aleksej voelde hoe onder de inspanning en de pijn zijn krachten slonken. Hij beet zich op de lippen en ging koppig verder in de richting van het bospad, dat langs de omgeslagen tank voerde, langs de Oezbek met de granaat in zijn hand, de diepte van het bos in, naar het oosten. Het lopen door de zachte sneeuw was nog niets, maar zodra hij de voeten zette op de harde, door de wind schoongeveegde, met een ijskorst bedekte verhoging van de weg, werd de pijn zo ondraaglijk, dat hij staan bleef en er niet toe kon komen nog een stap te doen. Zo stond hij daar, in een ongelukkige houding, wankelend als onder een windvlaag. En plotseling werd alles grijs voor zijn ogen. De weg, de dennen, het donkere naalddhout, het verdoorschemerende blauwe licht er onder, alles vervaagde... Hij stond op het vliegveld bij een vliegtuig, zijn toestel, en zijn mécaniciens, of, zoals hij hem noemde, zijn „techniek-man“, de lange spichtige Joera, wees met een uitnodigend gebaar, terwijl zijn tanden en het wit van zijn ogen, die altijd glinsterend tegen zijn ongeschoren en steeds vuile gezicht afstaken, flitsten, naar de cockpit:

„okee“, zei hij, „klaar voor de start“... Aleksej deed een stap naar het vliegtuig, maar de aardebranddeenschroeide zijn voeten alsof hij op een gloeiende plaat gestapt was. Hij probeerde met een wilde sprong over de laaiende hitte van de grond meteen de vleugel te bereiken maar stootte tot zijn verbazing tegen de koude fuselage van het vliegtuig. Deze was niet glad en gelakt, maar oneffen en bekleed met denneschors... Het was helemaal geen vliegtuig, maar hij stond op de weg en tastte met zijn hand over een boomstam.

„Hallucineer ik? Ik word nog gek ook van die kneuzing,“ dacht Aleksej. Het lopen over de weg zou hij niet kunnen verdragen. Van de weg afgaan? Maar dat zou zijn tocht aanzienlijk vertragen... Hij ging in de sneeuw zitten, trok opnieuw met dezelfde vastbesloten, korte rukken zijn laarzen uit, scheurde ze met zijn nagels en tanden open bij de wreef, opdat zij de pijnlijke voetzolen niet meer knelden, trok de grote, donzige das van angorawol van zijn hals, scheurde hem in tweeën, wikkelde ze om zijn voeten en trok zijn laarzen weer aan.

Het lopen viel hem nu gemakkelijker. Lopen was trouwens niet de juiste uitdrukking: het was geen lopen, maar een zich voortbewegen, een zich voorzichtig voortbewegen, waarbij hij alleen met de hielen de grond beroerde en de benen hoog ophief, op de manier waarop mensen door een drassig terrein lopen. Van pijn en inspanning begon na enkele schreden zijn hoofd te draaien. Hij moest telkens even stilstaan, de ogen sluiten en met de rug tegen een boomstam leunen of op een sneeuwhoop gaan zitten uitrusten, waarbij hij het bloed hard door zijn aderen voelde kloppen.

Zo bewoog hij zich enige uren voort. Maar toen hij omkeek, zag hij aan het eind van het pad nog steeds het licht van de kromming, waar zich in de sneeuw als een donker vlekje de dode Oezbeek aftekende. Dat stemde hem wel bitter, maar niet wanhopig. Hij zou wat sneller moeten

voortmaken. Hij stond op van de sneeuwhoop, klemde zijn tanden met kracht opeen en ging verder, waarbij hij zich telkens doelen op korte afstand stelde en zich daar geheel op concentreerde: van den tot den, van boomstomp tot boomstomp, van sneeuwhoop tot sneeuwhoop. Op de maagdelijke sneeuw van het eenzame bospad vormde zich achter hem een aarzelend, kronkelend en onvast spoor, zoals een gewond dier nalaat.

IV

Zo bewoog hij zich voort tot de avond. Toen de zon, die ergens achter de rug van Aleksej onderging, zijn koude vlammen over de dennetoppen wierp en de grauwe schemer in het bos dichter en dichter werd, ontvouwde zich naast de weg, in een met jeneverbessen begroeid dal, een tafereel, bij het zien waarvan Aleksej het gevoel had of iemand met een natte handdoek over zijn rug streek, en waarbij de haren onder zijn kap overeind gingen staan.

Terzelfdertijd dat ginds, op de open plek, gevochten werd, had zich blijkbaar hier, in het dal met zijn dichte groei van jeneverbesstruiken, een compagnie van de gezondheidsdienst geïnstalleerd. Hierheen werden de gewonden gedragen en neergelegd op bedden van denneaalden. Zo lagen zij daar nu in rijen onder de beschutting van het struikgewas, half bedolven onder de sneeuw en geheel met sneeuw bepoederd. Op het eerste gezicht was het duidelijk dat ze niet aan hun wonden overleden waren. Iemand had met efficiënte messteken hun kelen doorgesneden, en zij lagen allen in dezelfde houding, het hoofd ver achterovergebogen alsof zij achter hun rug probeerden te kijken. En dezelfde plek openbaarde ook het geheim van dit afschuwelijke toneel. Onder een den, naast het onder de sneeuw bedolven lijk van een soldaat van het Rode Leger, wiens hoofd zij op haar schoot hield, zat

tot aan het middel in de sneeuw een zuster, een klein, tenger meisje met een kap op, die met bandjes onder haar kin was vastgebonden. Tussen haar schouderbladen stak het glanzend gepolijste heft van een mes. En daarnaast, de hand om elkaars keel geklemd in een laatste dodelijke greep en in deze houding verstijfd, lagen een Duitser in het zwarte uniform van de Waffen-SS en een soldaat van het Rode Leger met een bebloed verbandgaas om het hoofd. Aleksej begreep onmiddellijk dat die in het zwart de gewonden met zijn mes had afgemaakt en de zuster had neergestoken en dat hij daarop was aangevallen door een man, die nog niet helemaal dood was, en die al zijn wijkende levenskrachten in zijn vingers had gelegd, die de keel van de vijand omspanden.

En zo had de sneeuw hen begraven: het tengerere meisje met haar kap, dat met haar lichaam de gewonde soldaat beschermde, en die andere twee, beul en wreker, die zich dicht aan haar voeten, welke in oude, ruwlederen laarzen, met wijde schachten staken, in elkaar hadden vastgebeten.

Enkele ogenblikken lang stond Meressjew daar als door de bliksem getroffen, toen hinkte hij naar de zuster toe en trok de dolk uit haar lichaam. Het was een SS-dolk in de vorm van een oud-germaans zwaard met een handvat van rood hout, ingelegd met een zilveren SS-teken. Op het roestige lemmet kon men nog de woorden onderscheiden: „Alles für Deutschland“. Aleksej nam de SS-er de leren schede van de dolk af. Een mes had hij onderweg beslist nodig. Daarop groef hij de gekreukte, stijfgevroren wijde mantel uit de sneeuw los, bedekte er behoedzaam het lijk van de verpleegster mee en legde er enige dennekakjes overheen...

Terwijl hij met dit alles bezig was, werd het donker. In het westen doofde het laatste schemerlicht tussen de stammen. Koude, dichte duisternis omving het dal. Hier was het stil, maar de nachtwind voer door de dennetop-

pen en het bos ruiste, nu eens zangerig als een wiegelied, dan weer met heftige vlagen. In het dal viel gestaag, voor het oog al niet meer te zien, een fijne, zacht ritselende en het gelaat prikkelende sneeuw.

Geboren in Kamysjin, midden in de Wolga-steppen, een stedeling bovendien, onervaren in het bosleven, had Aleksej niet tijdig voor een nachtleger of een vuur gezorgd. Door de diepste duisternis overvallen, met een ondraaglijke pijn in zijn gezwollen, afgebeulde voeten, kon hij niet meer de kracht opbrengen om brandhout bijeen te scharrelen: hij verborg zich onder de dichte twijgen van een jonge den, ging tot een klomp ineengedoken zitten, gulzig genietend van de rust en de roerloosheid waaraan hij zich kon overgeven.

Zijn pistool hield hij met gespannen haan bij de hand, maar er was niet veel kans dat Aleksej er die eerste nacht, die hij in het woud doorbracht, van gebruik had kunnen maken. Hij sliep als een blok en hoorde noch het gelijkmatige geruis van de dennen noch het klaaglijk roepen van de schuifuil ergens aan de weg, noch ook het verre gehuil van de wolven — niets hoorde hij van alle bosgeluiden, waarvan de dichte, ondoordringbare, hem als een compacte massa omsluitende duisternis vol was.

Hij werd daarentegen onmiddellijk, alsof iemand hem een stoot gegeven had, wakker, toen de grijzige ochtendschemer aanbrak en alleen nog maar de bomen als vage silhouetten uit de vriesnacht naar voren kwamen. Hij ontwaakte, herinnerde zich wat er gebeurd was en waar hij zich bevond, en schrok achteraf danig van de zorgeloosheid waarmee hij de nacht in het bos had doorgebracht. De doffe kou drong door het castor-leer en het bont van zijn jekker heen en was tot in de botten voelbaar. Niet te onderdrukken rillingen voeren door zijn lichaam. Maar het ergst waren zijn voeten er aan toe: zij deden nu nog heviger pijn, zelfs nu, terwijl zij zich in rust bevonden. Met ontzetting dacht hij er aan dat hij over-

eind moest komen. Desondanks stond hij op met een even vastbesloten, energiek gebaar als waarmee hij gisteren zijn laarzen had uitgetrokken. Tijd was kostbaar.

Bij alle ontberingen, die Aleksej moest ondergaan, voegde zich ook nog de honger. Toen hij gisteren het lichaam van de verpleegster met haar wijde mantel had bedekt, had hij naast haar een zeildoeken koffertje met een roodkruis opgemerkt. Het een of andere dier had er al in huisgehouden en in de sneeuw rond de doorgeknaagde gaten lagen kruimels verspreid. Gisteren had Aleksej er nauwelijks aandacht aangeschonken. Nu lichtte hij het deksel van het koffertje op. Er bleken enkele afzonderlijke pakjes in te zitten, een groot blik met conserven, een bundeltje brieven van de een of ander en een spiegeltje, op de achterkant waarvan de foto van een magere oude vrouw was aangebracht. Er had blijkbaar brood of suiker in het koffertje gezeten, maar vogels of roofdieren hadden er zich al meester van gemaakt. Aleksej stopte het blik en een hoeveelheid verbandgaas in de zakken van zijn jekker, zei bij zichzelf: „Bedankt, beste meid!”, legde de door de wind van de benen van het meisje gegleden mantel weer goed en begaf zich langzaam op weg naar het oosten, waar reeds een oranje-kleurig licht door het netwerk van takken vlamde.

Hij had nu een kilo-blik conserven bij zich en hij besloot eens per etmaal, op het middaguur, te eten.

V

Om de pijn te verdoven, die elke schrede hem veroorzaakte, trachtte hij zichzelf af te leiden door zijn verdere tocht te plannen en te berekenen. Wanneer hij van tien tot twaalf kilometer per etmaal zou kunnen afleggen, zou hij de zijnen in drie, hoogstens vier dagen bereiken.

Zover klonk het goed. Maar — wat hield dat in, tien

à twaalf kilometer te lopen? Een kilometer, dat was tweeduizend stappen, en tien kilometer dus twintigduizend stappen, en dat was veel, wanneer men er rekening mee hield dat hij na elke vijf- à zeshonderd passen moest blijven staan om uit te rusten . . .

De vorige dag had Aleksej zich, om de weg te bekorten, bepaalde optische oriënteringspunten tot doel gesteld: een den, een boomstomp, een kuil in de weg, en deze trachtte hij dan te bereiken als rustplaats. Nu bracht hij dit alles in cijfertaal, in het aantal schreden over. Hij besloot de afstand tussen twee rustplaatsen op duizend passen te stellen, dat is dus een halve kilometer, en de rusttijd volgens zijn horloge te regelen, niet meer dan vijf minuten. Op die manier zou hij dan van de ochtend- tot de avondschemering, zij het ook met grote inspanning, een tiental kilometers kunnen afleggen.

Maar hoe zwaar vielen hem de eerste duizend schreden! Hij trachtte zijn aandacht uitsluitend op het tellen te bepalen, teneinde de pijn te verzachten, maar, toen hij vijfhonderd schreden gedaan had, begon hij in de war te raken en zich te vertellen, en kon al aan niets anders meer denken dan aan de brandende, trekkende pijn. Maar desondanks slaagde hij er in, de duizend stappen te voltooien. Toen had hij zelfs geen kracht meer om te gaan zitten, viel met zijn gezicht in de sneeuw en begon gulzig aan de bevroren korst te likken. Hij drukte zijn voorhoofd en zijn slapen, waarin het bloed hamerde, in de sneeuw en onderging de onuitsprekelijke zaligheid van deze ijzige aanraking.

Toen sidderde hij en keek op zijn horloge. De secondenwijzer tikte de laatste ogenblikken van de vastgestelde vijf minuten. Hij keek er verschrikt naar, alsof er, wanneer de wijzer zijn cirkel voltooid had, iets verschrikkelijks moest gebeuren. Toen het cijfer zestig bereikt was, sprong hij meteen overeind, kreunde even en begaf zich opnieuw op pad.

Tegen de middag, toen het halfduister van het bos in glans gezet werd door de dunne draadjes der zonnestralen, die door het dichte naaldhout heendrongen, en het sterk naar hars en gesmolten sneeuw rook, had hij in het geheel vier trajecten van duizend passen afgelegd. Hij liet zich zomaar midden op de weg in de sneeuw zakken, zonder nog de kracht te kunnen opbrengen om zich naar de stomp van een grote berk toe te slepen, die hij met zijn uitgestrekte hand bijna bereiken kon. Lang zat hij daar, met hangende schouders, zonder een enkele gedachte in het hoofd, zonder iets te zien of te horen, zonder zelfs iets van honger te voelen.

Hij zuchtte en stak een paar stukjes sneeuw in zijn mond. Toen rukte hij zich los uit de verdoving die hem bevangen hield, haalde het roestige blik uit zijn zak en opende het met de dolk met het Duitse inschrift. Hij nam een stuk bevroren, smakeloos vet in de mond en wilde het doorslikken, maar het vet smolt meteen. Toen hij de smaak er van proefde, voelde hij plotseling zo'n honger dat hij zich met moeite moest bedwingen om niet gelijk het hele blik leeg te eten. Hij begon sneeuw te eten om tenminste iets te kunnen slikken.

Voordat hij zich opnieuw op weg begaf, sneed hij een paar stokken van een jeneverbesstruik. Daar steunde hij op, maar het lopen werd van uur tot uur moeilijker.

... De derde dag van zijn tocht door het eenzame woud, waarin Aleksej geen enkel menselijk spoor aantrof, onderscheidde zich door een onverwachte gebeurtenis.

Hij ontwaakte met de eerste zonnestralen, bevend van kou en door en door huiverig. In de zak van zijn jekker vond hij een aansteker, die zijn mécanicien Joera als aandenken voor hem gemaakt had van een geweerpatroon. Op een of andere manier was hij het ding totaal vergeten en had er helemaal niet aan gedacht dat het mogelijk en zelfs nodig was een vuurtje te maken. Hij brak van de spar, waaronder hij geslapen had, wat droge bemoste

takjes, bedekte ze met dennenaalden en stak het geheel in brand. Kwieke gele vlammetjes schoten vanonder de zwartblauwe rook te voorschijn. Het harsige, droge hout vatte snel en vrolijk vlam. Het vuur greep op de dennenaalden over en, aangewakkerd door de wind, laaide het krakend en gierend op.

Het vuurtje knetterde en siste en verspreidde een droge, weldadige warmte. Aleksej begon zich behaaglijk te voelen, hij maakte de ritssluiting van zijn jekker open, haalde uit de zak van zijn tuniek een paar versleten brieven, geschreven in één en dezelfde ronde, zorgvuldige hand, en nam uit een ervan een foto van een wat mager meisje in een bontgebloemde jurk, dat met de benen onder zich gevouwen in het gras zat. Hij keek er lang naar, wikkelde haar toen weer voorzichtig in het cellofaan, dat er om zat, deed haar weer in de brief en stopte deze, na hem een ogenblik peinzend in de hand gehouden te hebben, weer in zijn zak.

„'t Is niets, 't is niets, alles komt terecht”, zei hij, waarbij het niet duidelijk was of hij zich tot het meisje of tot zichzelf richtte en peinzend herhaalde hij: „'t Is niets. . .”

Hij rukte met een nu reeds routine geworden beweging de laarzen van zijn voeten, wikkelde de stukken van de das los en inspecteerde zijn voeten zorgvuldig. Zij waren nog meer gezwollen. De tenen staken verschillende kanten uit, zodat het wel leek of zijn voeten van gummi waren en iemand ze had opgeblazen. De kleur was nog donkerder dan de vorige dag.

Aleksej zuchtte toen hij afscheid nam van het vuur dat uit begon te gaan, en begaf zich opnieuw op weg, met zijn stokken over de bevroren sneeuw knarsend en op zijn lippen bijtend, af en toe op het punt zijn bewustzijn te verliezen. Plotseling hoorde hij temidden van de andere bosgeluiden, waaraan zijn oren al zo gewend geraakt waren dat hij ze al haast niet meer opmerkte, een ver geluid van ratelende motoren. Aanvankelijk dacht hij dat hij uit

louter vermoeidheid aan een zinsbegoocheling leed, maar de motoren dreunden steeds luider, begonnen soms te gieren in de hoogste versnelling om dan weer even te verstommen. Het waren blijkbaar Duitsers en zij reden over dezelfde weg. Aleksej voelde zich koud worden van binnen.

De vrees gaf Aleksej extra krachten. Hij vergat zijn vermoeidheid, de pijn in zijn voeten; hij boog van de weg af, bereikte door het ongebaande terrein een dicht sparrenbosje en liet zich daar, in het donkerste gedeelte, in de sneeuw zakken. Van de weg uit was het natuurlijk moeilijk hem op te merken; voor hem daarentegen was de weg duidelijk zichtbaar, verlicht als deze werd door de middagzon, die reeds boven de getande haag van de toppen der sparren stond.

Het gedreun kwam nader. Het schoot Aleksej te binnen dat in de sneeuw van de verlaten weg zijn eenzaam voetspoor duidelijk stond afgetekend. Maar het was te laat om nog een andere schuilplaats te zoeken, de motor van het voorste voertuig daverde reeds ergens heel dicht bij. Aleksej drukte zich nog dieper in de sneeuw. Eerst dook tussen de takken een platte, op een keg gelijkende, met kalk bestreken pantserwagen op. Schommelend en met zijn kettingen rammelend naderde hij de plaats, waar het spoor van Aleksej zich in het bos verloor. Aleksej hield zijn adem in. De pantserwagen reed door. Achter de pantserwagen kwam een kleine open camion. Iemand met een militaire pet op met hoog-opstaande rand, zijn neus in een bruine pelskraag gestoken, zat naast de chauffeur, en achter hem op een hoge bank schommelden een aantal tirailleurs in grijsgroene mantels en met helmen op. Op enige afstand daarachter kwam, piepend en knarsend op zijn rupsbanden, nog een, nu veel grotere, camion aan, waarop in rijen een stuk of vijftien Duitsers zaten.

Aleksej bleef zo diep mogelijk in de sneeuw gedrukt liggen. De wagens waren zo dichtbij dat de hete stank van

verbrande benzine hem in het gezicht sloeg. De haren in zijn nek gingen overeind staan en zijn spieren balden zich tot harde kolven. Maar de wagens reden voorbij, de stank verwoei, en weldra was er alleen nog ergens uit de verte een nauwelijks te onderscheiden gebrom van motoren te horen.

Na gewacht te hebben tot alles stil was, strompelde Aleksej weer naar de weg toe, waarop duidelijk de trapvormige sporen van de rupsbanden afgedrukt stonden, en over deze sporen zette hij zijn tocht voort. Hij legde steeds gelijke trajecten af, rustte en at steeds op dezelfde wijze, en voltooide zo de helft van zijn dagelijkse marsroute. Maar hij bewoog zich nu behoedzaam zoals dieren lopen. Zijn gespannen oren vingen elk geritsel op, zijn ogen dwaalden voortdurend naar links en rechts, alsof hij wist dat ergens naast hem een grote, gevaarlijke rover heimelijk rondsloop.

Daar hij als piloot gewend was hoog in de lucht te strijden, was het voor het eerst dat hij op de begane grond levende, niet-verminkte vijanden te zien had gekregen. Nu hinkte hij langzaam voort over hun spoor, een glimlach vol leedvermaak om de mond. Het was geen vrolijk leventje dat zij hier leidden, niet erg behaaglijk, en het land dat zij bezet hadden was niet bepaald gastvrij! Zelfs in deze wildernis waar Aleksej al in geen drie dagen ook maar het geringste spoor van menselijk leven gezien had, moesten hun officieren zo zwaar geconvoyeerd op weg gaan.

„'t Is niets, 't is niets, alles komt terecht!“ zo stak Aleksej zichzelf een hart onder de riem, en intussen liep hij maar voort en voort, en probeerde er niet aan te denken dat zijn voeten steeds pijnlijker werden en dat zijn krachten hem zienderogen in de steek lieten. Zijn maag liet zich al niet meer verschalken met stukjes jonge sparreschors, waarop hij voortdurend liep te kauwen en die hij van tijd tot tijd doorslikte, noch door de enigszins bitter

smakende berkeknoppen of de zachte en taaie, als een brei aan de tanden klevende jonge lindebast.

Tot de schemering kon hij maar net vijf trajecten afleggen. Maar voor de nacht legde hij een groot kampvuur aan, waartoe hij een reusachtige, halfverrotte berkenstronk, die hij op de grond vond, met dennenaalden, droge takjes en dergelijke bedekte. Terwijl de stronk heet en dof smeulde, lag hij lang-uitgestrekt op de sneeuw te slapen en voelde de verkwikkende warmte nu eens aan de ene, dan aan de andere kant, daar hij zich telkens instinctief omkeerde en ontwaakte om wat droog hout bij de steeds weer op uitdoven staande stronk te gooien, die zacht siste in de trage vlammen.

In de loop van de nacht barstte er een sneeuwstorm los. Boven zijn hoofd begonnen de dennen hevig te ruisen, te kreunen en te knarsen. Wolken prikkelende sneeuw wendelden over de grond. Donkere schaduwen vol geruis en geritsel, dansten over de steunende, vonken schietende vlammen. Maar de sneeuwstorm verontrustte Aleksej niet. Hij sliep behaaglijk en gretig, beschermt door de warmte van het kampvuur.

Het vuur beschermde hem tegen de wilde dieren. Voor Duitsers hoefde men in zulk een nacht niet bang te zijn. Zij zouden het niet wagen zich in een sneeuwjacht midden in een woud te vertonen. En toch ving zijn oor, dat zich reeds een dierlijke waakzaamheid had eigen gemaakt, terwijl zijn afgematte lichaam rustte in de rokerige warmte, ieder geluid op. Tegen de ochtend, toen de storm was gaan liggen en in de duisternis over de stilgeworden aarde een dichte, witachtige nevel opkwam, leek het Aleksej of hij boven het geruis van de dennekruinen en het geritsel van de vallende sneeuw uit de verwijderde geluiden van een veldslag, explosies, het geratel van machinegeweren en karabijschoten hoorde.

„Zou dat de frontlijn zijn? Nu al?”

Maar toen 's morgens de wind de mist verdreven had en het woud, dat in de loop van de nacht geheel verzilverd was, witharig en vrolijk met zijn spitsige rijp schitterde in de zon, en het koor der vogels als verheugd over deze plotselinge transfiguratie van het bos kweelde, zong en tsjirpte, het naderen van de lente speurend, kon Aleksej hoe scherp hij ook luisterde geen geluid van het gevecht meer horen, geen schieten meer en zelfs niet meer het gedreun der kanonnen.

In witte stoom-kleurige stroompjes, scherp glinsterend in de zon, ritselde de sneeuw van de bomen. Ergens vielen met zacht getik zware, de lente aankondigende druppels neer. De lente! Deze ochtend maakte hij zich voor het eerst zo beslist en nadrukkelijk voelbaar.

De droevige resten van de conserven — een paar met geurig vet bedekte vezeltjes vlees — besloot Aleksej 's morgens al op te eten, daar hij voelde dat hij anders niet overeind zou kunnen komen. Hij schraapte het blik zorgvuldig leeg en sneed hier en daar zijn vinger aan de scherpe randen, maar hij verbeeldde zich dat er toch nog wat vet over was. Hij vulde het blik met sneeuw, harkte de grijzige as van het dovende vuur uiteen, zette het blik in de smeulende houtskool en dronk een poosje later genietend, met kleine slokjes, dat warme, nèt even naar vlees ruikende water op. Het blik stak hij in zijn zak met het voornemen er thee in te koken. Hete thee te kunnen drinken! Deze aangename gedachte monterde Aleksej een beetje op, toen hij zich opnieuw op weg begaf.

Maar hier wachtte hem een grote teleurstelling. De nachtelijke storm had de weg volkomen bedolven. Er had zich een versperring van schuine, spits toelopende sneeuwhopen gevormd. De in één en dezelfde lichtblauwe tint glinsterende sneeuw beet in de ogen. Zijn voeten bleven steken in de donzige, nog niet verlegen sneeuw. Het

viel moeilijk ze er weer uit te trekken. En ook de stokken, die zelf bleven steken, waren van weinig nut.

Tegen het middaguur, toen de schaduwen onder de bomen zwart begonnen te worden en de zon door de toppen van de bomen op het open stuk van de weg scheen, had Aleksej het nog niet verder dan tot een vijftienhonderd passen gebracht en hij was er zo moe van dat elke nieuwe beweging hem een wilsinspanning kostte. De dingen begonnen voor zijn ogen te draaien. De grond gleed onder zijn voeten weg. Hij viel ieder ogenblik neer, bleef even onbeweeglijk op de top van een sneeuwhoop liggen met zijn voorhoofd tegen de krakende sneeuw gedrukt, stond dan weer op en deed nog enkele schreden. Een onweerstaanbare kracht zoog hem naar de slaap toe. Hij had een hevig verlangen om te gaan liggen, te vergeten, geen enkele spier meer te bewegen. Kome er van wat kome. Hij bleef dan staan, geheel verstijfd en heen en weer zwaaiend, waarna hij zich door zich hard op de lippen te bijten weer tot bewustzijn dwong en opnieuw enkele schreden deed, zijn voeten met moeite uit de sneeuw losmakend.

Tenslotte voelde hij dat hij het niet langer meer kon volhouden, dat geen macht hem meer van zijn plaats zou kunnen brengen en dat hij, wanneer hij nu ging zitten, nooit meer zou opstaan. Met trieste blik keek hij om zich heen. Naast hem, op de berm van de weg, stond een jonge, kroezige den. Met een laatste krachtsinspanning stapte hij er heen; hij stortte er op neer en viel met zijn kin in de vork van de gespleten top. Het gewicht, dat op zijn gekneusde voeten drukte, werd iets minder, hetgeen hem enige verlichting gaf. Hij bleef liggen op de verende takken en genoot van de rust. Zoekend naar een nog gemakkelijker houding, steunde hij zijn kin steviger in de vork van de den en trok eerst het ene, dan het andere been op, die hij nu, bevrijd van het lichaamsgewicht, gemakkelijk uit de sneeuw los kon krijgen. En nu kwam er opnieuw een gedachte bij Aleksej op.

Juist, dat was het. Het was immers mogelijk om dat kleine boompje af te snijden, er een lange stok van te maken met een gevorkte bovenkant, de stok vooruit te plaatsen, met de kin in de vork te steunen, het lichaamsgewicht op de vork over te brengen en dan, net als hij zo straks gedaan had, de benen naar voren te verplaatsen. Een langzame methode? Nu ja, natuurlijk, langzaam was het wel, maar aan de andere kant werd je er niet zo moe van en je kon verder gaan zonder af te wachten tot de sneeuwhopen verzakten en hard werden.

Hij liet zich meteen op de knieën vallen, kapte met zijn mes het boompje af, sneed de takken er af, wikkelde zijn zakdoek als een verband om de vork en probeerde dadelijk of hij zich zo op de weg kon voortbewegen. Hij stak de stok vooruit, steunde er met kin en handen op, deed één schrede, nog een, stak de stok opnieuw vooruit, stutte zich opnieuw, deed opnieuw een pas, en toen weer een. En zo ging hij vooruit, zijn passen tellend en zich nieuwe afstandsnormen stellend.

Voor een buitenstaander zou het zeker een wonderlijke sensatie geweest zijn een mens te zien, die zich met zulk een onwaarschijnlijk hulpmiddel in het dichtst van het woud voortbewoog, die zich door de diepe sneeuwhopen voortsleepte met de snelheid van een rups, van ochtend tot avondschemering op pad bleef en in die tijd niet meer dan vijf kilometer aflegde. Maar er waren geen andere mensen in het bos. Niemand, buiten de eksters, keek naar hem. En de eksters, die zich de afgelopen dagen overtuigd hadden van de ongevaarlijkheid van dit vreemde, driebenige, onbeholpen wezen, vlogen bij zijn nadering niet weg, maar hipten alleen wat onwillig van het pad af en bekeken hem, de kop schuin, spottend met hun nieuwsgierige zwarte kraal-oogjes.

VIII

Zo sleepte hij zich nog twee dagen over de besneeuwde weg voort, telkens zijn stok vooruitstekend, er op steunend en zijn benen natrekkend. Zijn voeten waren al helemaal stijf en gevoelloos geworden, maar door zijn lichaam schoot bij elke pas een hevige pijn. De honger kwelde hem niet meer. De krampen en pijn in de maag waren opgehouden en overgegaan in een stage, stompe pijn, alsof zijn lege maag helemaal hard geworden was en, log in zijn lichaam ronddraaiend, alle ingewanden samenperste.

Aleksej voedde zich met jonge dennebast, die hij tijdens zijn rustpozen met zijn mes afschilde, met de knoppen van berken en linden en ook met zacht, groen mos. Hij groef dit vanonder de sneeuw vandaan en wanneer hij zich voor de nacht inrichtte, kookte hij het uit in heet water. Een verkwikking was hem de „thee”, die hij maakte van de glimmende blaadjes van bosbessen, die hij vond en verzamelde op plaatsen waar de sneeuw weggedood was. Het hete water, dat het lichaam met zijn gloed doordrong, gaf zelfs de illusie van verzadiging. Wanneer hij het naar rook en bezems geurende hete aftreksel opslurpte, kwam Aleksej bijna geheel tot rust, en de tocht leek hem niet meer zo eindeloos en afschuwelijk.

Bij zijn zesde nachtrust strekte hij zich weer uit onder de groene tent van een breedvertakte spar en legde daarnaast, rond een oude, harsige boomstomp, die, naar hij veronderstelde, de hele nacht warm zou smeulen, een vuur aan. Het was nog niet helemaal donker. In de kruin van de spar scharrelde een onzichtbare eekhoorn. Hij pelde sparappels en wierp ze van tijd tot tijd leeg en uitgeknaabbeld omlaag. Aleksej, die nu aan bijna niets anders meer dacht dan aan voedsel, begon zich af te vragen, wat het diertje toch wel vond in sparappels. Hij raapte er een op, peuterde er een nog niet aangeraakte schubje af en

zag daaronder een éénvliezig zaadje van de grootte van een gierstkorrel. Het leek op een heel klein cedernootje. Hij beet het door. In de mond voelde hij de aangename smaak van cederolie.

Onmiddellijk raapte Aleksej rondom zich een aantal nog niet geopende, vochtige sparappels op, legde ze op het vuur, wierp er wat takken bij, en toen de appeltjes opensprongen, begon hij de zaadjes er uit te schudden en tussen zijn handpalmen te wrijven. Hij blies de vliesjes er af en stak de kleine korreltjes in zijn mond.

Zacht ruiste het woud. De harsige boomstomp smeulde en verspreidde een geurige, aan wierook herinnerende, niet prikkelende rook. De vlammen laaiden nu eens op en doofden dan weer uit en uit de suiselende duisternis traden de stammen der gouden dennen en zilveren berken nu eens in de kring van het licht, dan weer terug in de donkerte.

Aleksej wierp nog wat takken op het vuur en hield zich opnieuw onledig met het verzamelen van sparappels. De geur van cederolie riep een langvergeten beeld uit zijn kinderjaren op ... Een kleine kamer, stampvol met bekende dingen. De tafel onder de hanglamp. Moeder in haar Zondagse jurk, die terugkomt van de vesper, met plechtig gebaar uit haar tas een papieren zakje haalt en daaruit op een schotel cedernoten strooit. Het hele gezin — moeder, grootmoeder, zijn twee broers en hij, Aleksej, de jongste — neemt om de tafel plaats en begint met het feestelijke pellen van de nootjes, deze Zondagse versnapering. Niemand spreekt. Grootmoeder peutert de korreltjes met een haarspeld los, moeder met een gewone speld. Zij kraakt ze handig met haar tanden, haalt er de pitjes uit en legt ze op een hoop. Dan neemt ze ze in de hand en stopt het hele hoopje een van de kinderen in de mond, en daarbij voelt de gelukkige met zijn lippen de hardheid van haar werkende, geen rust kennende handen, die ter ere van de feestdag ruiken naar aardbeienzeep.

Kamysjin. . . zijn kinderjaren! Hoe gezellig leefden zij in het kleine huisje aan de rand van de stad! . . . Het bos ruiste, zijn gezicht voelde warm aan, maar over zijn rug kroop een prikkelende kou omhoog. In het donker riep een schuifuil, vossen keften. Aan het vuur zat ineengedoken, mijmerend in de dovende, van tijd tot tijd even opgloeiende kolen starend, een hongerig, ziek en dodelijk vermoeid mens, geheel alleen in deze reusachtige wildernis, en in het donker voor hem lag een onbekende weg, vol onvoorziene gevaren en beproevingen.

„'t Is niets, 't is niets, alles komt in orde!“ sprak deze mens plotseling, en bij het laatste purperen schijnsel van het vuur had men kunnen zien hoe hij met gebarsten lippen glimlachte om een of andere verre gedachte.

IX

Op de zevende dag van zijn tocht kwam Aleksej er achter, waar vandaan hem in die stormnacht verwijderde gevechtsgeluiden bereikt hadden.

Reeds door en door vermoeid en ieder ogenblik stilstaand om op adem te komen, sleepte hij zich over de ontdooide bosweg voort. Thans vertoonde het voorjaar zijn glimlach niet alleen meer uit de verte. Het was binnengetreden in dit verborgen woud met zijn warme rukwinden, met zijn scherpe zonnestralen, die door de takken drongen en de sneeuw van de aardkluiten en heuvels spoelden, met het droefgeestige gekras der kraaien 's avonds, met de trage, zelfbewuste roeken op de roodbruin geworden verhoging van de weg, met de broze, als honingraten zo poreuze, vochtige sneeuw, met de tintelende plasjes op de ontdooide plekken, met die machtige, gistende geur, die ieder levend wezen een duizelende vrolijkheid geeft.

Van zijn kinderjaren af hield Aleksej van deze tijd van

het jaar, en zelfs nu, nu hij met zijn pijnlijke, in natte, versleten laarzen gestoken voeten door de plassen baggerde, hongerig en haast bewusteloos van pijn en uitputting en alles wat met plassen, kleffe sneeuw en voorjaarsmodder te maken had vervloekte, ademde hij toch gretig de bedwelmende vochtige geur in. Hij lette niet meer op het pad, ging de plassen niet meer uit de weg, struikelde, viel, stond weer op, zwaar leunend op zijn stok, bleef zo een ogenblik staan, heen en weer zwaaiend en zijn krachten verzamelend; dan stak hij zijn stok weer vooruit, zo ver hij kon, en vervolgde langzaam zijn weg naar het oosten.

Plotseling, bij een kromming van de weg, die scherp naar links afboog, bleef hij als verstijfd staan. Daar waar de weg bijzonder smal was, van beide zijden ingeklemd door een dichte jonge boomgroei, zag hij de Duitse wagens, die hem voorbij gereden waren. Twee reusachtige dennen versperden hun de weg. Vlak er tegenaan, met zijn radiator in de takken gedrongen, stond de op een keg gelijkende pantserwagen. Alleen was hij niet meer vlek-kig-wit, zoals eerst, maar purperrood en hij stond op zijn ijzeren velgen, laag bij de grond, daar zijn banden verbrand waren. Zijn gevechtstoren lag een eindje verder in de sneeuw onder een boom als een wonderlijke paddestoel. Naast de pantserwagen lagen de drie lijken van zijn bemanning in zwarte, met olie besmeurde korte jasjes en met stoffen helmen op.

Twee camions, eveneens uitgebrand, paarsrood, met zwart-verkoolde binnenkant, stonden vlak tegen de pantserwagen aan in de donkere, door de hitte, de as en de kolen weggedooide sneeuw. En rondom, op de berm van de weg, in de struiken en in de kuilen lagen de lijken van Duitse soldaten, en men kon hun aanzien dat zij in paniek weggevlucht waren, zonder dat zij goed begrepen wat er eigenlijk gebeurde, dat de dood op hen loerde vanachter elke boom, vanachter elke struik, verborgen door de witte

sluier van de sneeuwstorm. Aan een boom was het lijk van een officier gebonden, in uniform, maar zonder broek. Aan zijn groene uniformjasje met de donkere kraag was een briefje gespeld. „Verdiende loon“, stond er op. En wat lager was er in een ander handschrift met inktpotlood in grote letters het woord „hond“ aan toegevoegd.

Aleksej inspecteerde de plaats van het gevecht zorgvuldig, in de hoop iets eetbaars te vinden. Alleen op één plek ontdekte hij een in de sneeuw vertrapt, reeds door vogels bepikt, oud en beschimmeld stuk beschuit, dat hij, gretig de zurige roggegeur inademend, aan zijn mond bracht. Het liefst had hij het stuk beschuit ineens in zijn mond gestoken en gekauwd, gekauwd en gekauwd op de geurige massa. Maar Aleksej deelde het in drie delen; twee daarvan stak hij in zijn broekzak en één begon hij te verkruimelen. waarna hij op de kruimeltjes zoog als waren het suikerklontjes en trachtte het genot zo lang mogelijk te rekken.

Hij ging de plaats van het gevecht nog eens rond. Toen schoot hem een gedachte te binnen: er moesten hier vlak in de buurt ergens partisanen zijn! Het waren toch hun voeten die de natte sneeuw in het struikgewas en om de bomen vertrapt hadden. Misschien had een verkenner van de partisanen hem, zoals hij daar ronddwaalde tussen de lijken, reeds in het oog gekregen en observeerde hij hem ergens vanuit de kruin van een spar, vanuit de struiken of van achter een sneeuwhoop. Aleksej bracht de handen aan de mond en begon uit alle macht te roepen:

„Oho-ho! Partisanen! Partisanen!“

Het verbaasde hem hoe mat en zacht zijn stem klonk. Zelfs de echo, die hem vanuit de diepte van het bos antwoordde en zijn kreet, gebroken door de boomstammen, terugkaatste, leek luider.

„Partisanen! Partisááánen! Ehe-he!“ riep Aleksej zittend in de sneeuw temidden van de zwart-verbrande wagens en de stille lijken der vijanden.

Zo riep hij en spande tegelijk zijn gehoor in. Hij was al helemaal schor en zijn stem klonk gebroken. Hij begon te begrijpen dat de partisanen, na hun slag geslagen te hebben, allang, met medeneming van hun trofeeën, weggetrokken waren — trouwens, waarom zouden zij langer in zo'n door mensen verlaten woud blijven? —, maar hij bleef maar roepen in de hoop op een wonder, op de plotselinge verschijning vanuit de struiken van die gebaarde kerels, waarover hij al zoveel gehoord had; in de hoop dat zij hem op zouden nemen en met zich meevoeren en dat hij, al was het maar een dag, al was het maar een uur, kon uitrusten, zich aan de goede zorgen van een ander toevertrouwen, zonder ergens aan te hoeven denken, zonder ergens heen te moeten.

Alleen het bos antwoordde hem met zijn galmende, gebroken echo. En plotseling — of was het alleen een zinsbegoocheling, gevolg van zijn grote uitputting? — hoorde Aleksej door het diepe, melodieuze geruis van het dennebos heen doffe en snel op elkaar volgende, nu eens duidelijk te onderscheiden dan weer helemaal ophoudende knallen. Er voer een schok door hem heen, alsof van verre een vriendenroep tot hem was doorgedrongen, in de eenzaamheid van het woud. Maar hij vertrouwde zijn gehoor niet en bleef lang met uitgerekte hals zitten luisteren.

Nee, zijn gehoor bedroog hem niet. Een vochtige wind kwam uit het oosten opzetten en liet opnieuw, deze keer duidelijk te onderscheiden, geluiden van kanonvuur horen. En deze kanonnade was niet zo'n trage en aarzelende, zoals men de laatste maanden had gehoord, toen de legers zich in de loopgraven verschanst hadden en zonder haast over en weer vuurden om elkaar een beetje te prikkelen. Deze keer klonk het snel-achtereen en gespannen, alsof iemand zware keistenen om en om wentelde of snel-achtereen met zijn vuisten op de bodem van een eiken vat trommelde.

Het was duidelijk: dit was een intensief artillerie-duel.

De frontlijn was, naar het geluid te oordelen, een kilometer of tien verwijderd, en daar was iets gaande, één partij was er in de aanval, terwijl de andere zich met een wanhopig artillerie-vuur verdedigde. Vreugdetranen liepen over Aleksej's wangen.

Hij keek naar het oosten. Weliswaar maakte juist op deze plek de weg een scherpe bocht in tegenovergestelde richting, terwijl zich voor hem een sluier van sneeuw bevond. Maar van die kant kwam dat lokkende geluid. Daarheen leidden de donker tegen de sneeuw afstekende langwerpige kuultjes van partisanenstappen, ergens in dit woud hielden zij zich op, de stoutmoedige woudmensen.

Terwijl hij voor zich uit mompelde: „'t Is niets, 't is niets, kameraden, alles komt terecht”, stak Aleksej met nieuwe moed zijn stok in de sneeuw, stutte zich er op met zijn kin, bracht er heel zijn lichaamsgewicht op over en verplaatste moeizaam, maar vastberaden zijn voeten in de sneeuw. Hij ging van de weg af, het ongebaande, diep onder de sneeuw liggende terrein in.

X

Deze dag slaagde hij er zelfs niet in, meer dan honderdvijftig passen door de sneeuw te doen. De avondschemering dwong hem zijn tocht te staken. Hij koos weer een oude boomstomp uit, legde er droge takken op, haalde het vertrouwde, van een patroon gemaakte aanstekertje uit zijn zak, knipte met zijn duim het wielkje aan, knipte nog eens — en verstijfde van schrik: de benzine in de aansteker was op. Hij schudde het, blies er in, in de hoop er de nog resterende benzinedamp uit te drijven, maar vergeefs. Het was donker geworden. De vonken, die vanonder het wielkje vandaan sprongen als kleine bliksemschichtjes, verdreven telkens een ogenblik de duisternis rond zijn gezicht. Het steentje was al helemaal afgesleten en nog steeds had hij geen vlam kunnen produceren.

Hij moest nu op de tast naar een jong, dichtbegroeid denneboompje kruipen, zich ineenrollen, de kin tussen de knieën steken, zijn armen er omheen slaan en zo stil blijven zitten, luisterend naar het geruis van het woud. Misschien zou Aleksej deze nacht door wanhoop overmand zijn. Maar in het slapende bos klonken de geluiden van de kanonnade veel duidelijker en het scheen hem toe dat hij zelfs reeds de korte knallen van het geschut begon te onderscheiden van het doffe geloei der explosies.

Toen hij 's morgens wakker werd met een onverklaarbaar gevoel van onrust en verdriet, dacht Aleksej eerst: „Wat is er gebeurd? Een slechte droom?” Toen herinnerde hij zich: het aanstekertje. Maar toen de zon een aangename warmte begon te verspreiden, toen alles rondom — de weke, korrelige sneeuw, de stammen en zelfs de denneaalden — begon te glanzen en te schitteren, leek het hem niet meer zo'n grote ramp. Erger was iets anders: toen hij zijn verstijfde handen uit elkaar getrokken had, voelde hij ineens dat hij niet meer kon opstaan. Na enige mislukte pogingen brak zijn stok met het gevorkte einde en viel hij als een zak op de grond. Hij draaide zich om op zijn rug om zijn verstijfde ledematen te laten bijkomen en richtte zijn ogen door de dennenaalden heen op de bodemloze blauwe hemel, waarlangs kraakheldere, donzige wolkjes met vergulde, kroezige randen ijlings voorbijdreven. Zijn lichaam begon langzaam te ontdooien, maar er was iets gebeurd met zijn benen: ze konden niet meer recht staan. Zich vastklampend aan een denneboompje trachtte Aleksej nogmaals overeind te komen, hetgeen hem eindelijk gelukte, maar zodra hij probeerde zijn benen aan het boompje op te trekken, viel hij direct weer neer, van zwakte en ook ten gevolge van een nieuwe, hevige, jeukende pijn in zijn voeten.

Betekende dit het einde? Zou hij nu juist hier, onder deze dennen, moeten omkomen, waar misschien niemand hem ooit vinden zou om zijn door de wilde dieren afge-

knaagde botten te begraven? De uitputting hield hem onweerstaanbaar aan de grond gekluisterd. Maar in de verte bulderden de kanonnen. Daar vond een veldslag plaats, daar waren de zijnen. Zou hij geen kracht meer in zich vinden om deze laatste acht à tien kilometer te bedwingen?

Het kanongebulder trok hem aan, sprak hem moed in, lokte hem hardnekkig tot zich, en hij gaf gehoor aan deze lokroep. Hij richtte zich op handen en knieën op en kroop zo, als een dier, naar het oosten. In het begin kroop hij onbewust voort, gehypnotiseerd door de geluiden van het verwijderde gevecht, later werd zijn hoofd klaarder en overlegde hij dat het eigenlijk veel eenvoudiger was zich op deze wijze door het bos voort te bewegen dan met behulp van een stok, daar de pijn in de voetzolen minder was omdat er geen gewicht meer op drukte en dit voortkruipen op dierenmanier heel wat vlugger ging. En weer voelde hij de vreugde opwellen in zijn borst en zich een prop in zijn keel vormen. Alsof hij niet zichzelf, maar iemand anders wilde overtuigen, iemand wiens geestkracht verslapte en die twijfelde aan het resultaat van zulk een onwaarschijnlijke manier van voortbewegen, zei hij hardop:

„'t Is niets, m'n waarde, nu komt alles voor elkaar.”

Na een van zijn etappes verwarmde hij eerst zijn verkleumde handen door ze onder zijn oksels te houden, kroop toen naar een jonge spar, sneed enige vierkante stukjes schors los en scheurde ook van een berk een paar lange, witte baststukken, waarbij hij zijn nagels brak. Hij haalde uit zijn laarzen de stukken van de wollen doek, wikkelde ze om zijn handen, legde over de handrug, bij wijze van zool, een stuk schors, bond er berkenbast omheen en verstevigde het geheel met de windsels uit de verbandtrommel. Aan zijn rechterhand had hij nu een zeer gemakkelijke en brede klomp. Aan de linker hand ging het echter minder goed omdat het vastbinden hier

met de tanden moest gebeuren. Maar zijn handen waren nu „geschoeid“, en Aleksej kroop verder en merkte duidelijk dat hij zich gemakkelijker kon voortbewegen. Bij zijn volgende rust bond hij ook een stuk bast om elk van zijn knieën.

Tegen de middag, toen de temperatuur flink begon te stijgen, had Aleksej reeds een behoorlijk aantal „handstappen“ gedaan. Het kanongebulder klonk, hetzij omdat hij de plaats naderde, hetzij door een of ander acoustisch bedrog, luider. Het was zo warm dat hij genoopt was de ritssluiting van zijn jekker omlaag te doen en een paar knopen los te maken.

Toen hij door een bemoste plek met groene, uit de sneeuw losgedooide aardkluiten kroop, bereidde het lot hem nog een verrassing: op het grijsachtige, vochtige en zachte mos zag hij snoerdunne stengeltjes met hier en daar scherpe, gepolijste blaadjes en daar tussenin, direct op de aardkluiten, lagen purperrode, enigszins rimpelige, maar toch nog sappige veenbessen. Aleksej boog zich over een aardkluit heen en begon zonder meer de bessen met zijn lippen een voor een van het fluwelige, warme, naar moeras-vochtigheid riekende mos op te rapen.

Van de aangename, zuurzoete smaak van de onder de sneeuw vandaan gekomen veenbessen, van dit eerste echte voedsel dat hij sinds dagen gegeten had, kreeg hij maagkrampen. Maar hij had geen wilskracht meer om te wachten tot de scherpe, snijdende pijn overging. Hij kroop rond over de aardkluiten en pakte nu al handig als een beer met tong en lippen de zuurzoete, aromatische bessen op. Hij at zo enkele aardkluiten leeg zonder de ijzige vochtigheid van het sneeuwwater te bemerken, dat in zijn laarzen klotste, noch de brandende pijn in zijn voeten, noch ook zijn vermoeidheid — er was niets dan de gewaarwording van een zoetige en wrange zuurte in zijn mond en een prettige zwaarte in zijn maag.

Hij werd misselijk. Maar hij kon er niet mee ophouden

en begon opnieuw van de bessen te eten. Hij trok de zelfgemaakte bastklompen van zijn handen, vulde zijn conservenblik met bessen, stopte ze in zijn vliegenierskap, bond deze aan zijn riem en kroop verder, met moeite de zware slaperigheid van zich afzettend, die zijn hele lichaam beving.

Toen de nacht begon te vallen zocht hij bescherming onder een oude spar, at wat van de bessen en kauwde op stukjes bast en de zaadjes van sparappels. Hij viel in een onrustige hazenslaap. Een paar keer scheen het hem toe dat er iemand in de duisternis geluidloos op hem af sloop. Hij opende dan de ogen, luisterde zo ingespannen dat zijn oren er van begonnen te tuiten, haalde zijn pistool te voorschijn en bleef onbeweeglijk zitten, opschrikkend bij het geluid van een vallende sparappel, het gerucht van opvriezende sneeuw, het zachte gemurmel van de kleine watergeultjes onder de sneeuw.

Pas tegen de ochtend werd hij overmand door een loodzware slaap. Toen het helemaal licht geworden was, zag hij in de sneeuw rond de boom waaronder hij geslapen had de kleine, kantachtige sporen van vossenpoten en daartussenin het lange spoor van een slepende staart.

Dat was het dus wat hem uit de slaap gehouden had. Uit de sporen kon men opmaken dat de vos in het rond gelopen had, een ogenblik was gaan zitten en dan opnieuw zijn kringen was gaan trekken. Een onplezierige gedachte dook bij Aleksej op. Jagers beweren dat dit sluwe dier voelt wanneer een mens dood zal gaan en dat hij het slachtoffer dan begint te achtervolgen. Zou dit het voorgevoel zijn dat het laffe roofdier ook naar hem gevoerd had?

„Onzin, wat een onzin! Alles komt terecht. . .” zo sprak hij zichzelf moed in en hij kroop voort en voort, trachtend zo snel mogelijk van die plaats weg te komen.

Deze dag was het geluk hem nogmaals gunstig. Onder een geurige jeneverbesstruik, waarvan hij met zijn lippen

de donkere, dof-blauwe bessen plukte, zag hij een soort vreemdgevormd klompje van afgevallen bladeren. Hij raakte het met zijn hand aan: het klompje bleek zwaar te zijn en viel niet uit elkaar. Toen begon hij de bladeren er af te rukken en prikte zich aan de naalden die er doorheen staken. Hij begreep: het was een egel. De grote, oude egel, die zich voor zijn winterslaap onder een dichte struik had teruggetrokken, had zich voor de warmte bedekt met afgevallen herfstbladeren. Een waanzinnige vreugde maakte zich van Aleksej meester. Gedurende zijn hele trieste tocht had hij er van gedroomd een of ander dier of een vogel te doden. Hoe vaak had hij al niet zijn pistool te voorschijn gehaald en nu eens op een ekster, dan weer op een meerkol of een haas gemikt! Maar iedere keer onderdrukte hij met moeite het verlangen om te schieten. In zijn pistool zaten nog maar drie kogels: twee voor de vijand, één, zo het nodig mocht zijn, voor hemzelf. Hij dwong zichzelf om zijn pistool met rust te laten: hij had het recht niet om deze kogels te riskeren.

En nu viel een stuk vlees hem vanzelf in handen. Hij dacht er geen ogenblik aan dat egels volgens het volksgeloof tot de onreine dieren worden gerekend, maar rukte snel de omhullende bladeren van het diertje. De egel werd niet wakker en ontrolde zich evenmin; hij leek op een grappige, met naalden bedekte reuzenboon. Met een dolkstoot doodde Aleksej de egel, strekte hem uit, rukte onhandig het gele huidje van zijn buik en daarna het stekelige pantser, sneed hem in stukjes en begon met smaak het nog warme, blauwzwarte, taaie, vast aan de beenderen zittende vlees met zijn tanden uiteen te rukken. Aleksej at de egel meteen tot de laatste restjes op. Hij beet alle kleine botjes stuk en slikte ze door, en pas daarna voelde hij in zijn mond een walgelijke hondenlucht. Maar wat betekende die lucht in vergelijking met een gevulde maag, die door zijn hele lichaam een gevoel van verzadiging, warmte en slaperigheid verspreidde!

Hij inspecteerde alles nog eens goed, zoog elk botje af en ging toen in de sneeuw liggen om te genieten van de warmte en de rust. Hij zou misschien zelfs in slaap gevallen zijn, wanneer in de struiken niet het ingehouden geblaf van een vos had weerklonken. Aleksej spitste de oren, en plotseling onderscheidde hij door het doffe gedreun van de kanonnade heen, dat de hele tijd van het oosten af hoorbaar geweest was, het korte geratel van mitrailleurvuur.

Meteen schudde hij de vermoeidheid van zich af, vergat zowel de vos als zijn verlangen om uit te rusten en begon opnieuw voort te kruipen, de diepte van het woud in.

XI

Achter de plas, waardoorheen hij gekropen was, lag een open plek, doorsneden door een oude haag van door de wind gebleekte stokken, die met lindebast en wilgetwijgen bevestigd waren aan in de grond geslagen palen.

Tussen de twee rijen van palen kon men van onder de sneeuw vandaan hier en daar het karrespoor van een verlaten, niet meer gebruikte weg zien. Er moest dus niet ver hier vandaan een bewoonde plek zijn! Aleksej's hart begon hevig te kloppen. Het was niet aan te nemen dat de Duitsers in zo'n woest oord zouden doordringen; en ook al was het zo, dan zouden er toch nog altijd onze eigen mensen zijn, en die zouden een gewonde natuurlijk wel verbergen en alles voor hem doen wat in hun vermogen lag.

Met het gevoel dat het einde van zijn zwerftocht naderde, kroop Aleksej verder, zonder zijn krachten te sparen, zonder uit te rusten. Hij kroop hijgend verder, viel met zijn gezicht in de sneeuw en verloor het bewustzijn van inspanning, maar kroop even later opnieuw verder om zo gauw mogelijk de top van het heuveltje te bereiken,

van waaruit het reddingbrengende dorp toch zeker te zien moest zijn. Al zijn krachten inspannend om het bewoonde oord te bereiken, merkte hij niet dat behalve de haag en het karrespoor, dat steeds duidelijker uit de smeltende sneeuw te voorschijn kwam, niets op de nabijheid van mensen wees.

Eindelijk bereikte hij de top van de aardheuvel. Aleksej, die nauwelijks meer kon ademen en krampachtig naar lucht hapte, hief zijn ogen op. . . en sloeg ze onmiddellijk weer neer: zo vreselijk was het schouwspel dat zich aan hem voordeed.

Nog niet zo lang geleden moest dit een klein woud-dorpje geweest zijn. Dat kon men gemakkelijk opmaken uit de twee ongelijke rijen van schoorstenen, die boven de door sneeuw bedekte puinhopen uitstaken. Hier en daar zag men nog wat palen staan, een gevlochten hekje, lijsterbesstruikjes die eens voor ramen gestaan hadden. Nu staken zij uit de sneeuw te voorschijn, afgebrand, verschroeid door het vuur. Het was een leeg sneeuwveld, waaruit, als de boomstompen van een gekapt bos, schoorstenen oprezen, terwijl temidden daarvan een pompzwengel verrees met een houten, groen geworden, aan de randen met ijzer beslagen emmer, die aan een verroeste ketting langzaam door de wind heen en weer bewogen werd. En dan was er nog bij de ingang van het dorp, bij een met groene hekken omheind tuintje een coquette arcade, waarin een deurtje met verroeste scharnieren zacht heen en weer schommelde en knarste.

En verder geen mens, geen geluid, geen rook. Een woestini. Alsof er hier nooit een mens gewoond had. Een haas, die Aleksej in de struiken opschrikte, rende met een grappig wippen van zijn achterdeel van hem weg, recht het dorp in; hij stond even stil, richtte zich op zijn achterpoten op, hief zijn voorpoten omhoog en bleef zo, één oor uitgestrekt, bij het hekdeurtje staan. Toen hij zag dat een onbegrijpelijk groot en vreemd wezen langs zijn sporen

voortkroop, huppelde hij verder langs de lege, afgebrande tuintjes.

Aleksej ging automatisch door met zich voort te bewegen. Dikke tranen rolden over zijn ongeschoren wangen en vielen in de sneeuw. Hij hield stil bij het poortje, waar een ogenblik tevoren de haas had gezeten. Er hing nog een stuk van een bord aan, waarop de letters stonden: „Kinder . . .” Het was niet moeilijk te raden dat achter dit groene hekje hier zich eens het sierlijke gebouw van een kleuterschool bevonden had. Er waren ook nog een paar kleine bankjes over, die een zorgzame dorpstimmerman bewerkt en met een stukje glas geschaafd had. Aleksej stootte het hekje open, kroop naar een bankje toe en wilde gaan zitten. Maar zijn lichaam was reeds gewend geraakt aan de horizontale houding. Toen hij ging zitten, voelde hij een doffe pijn in zijn ruggegraat. Daarom ging hij, om van de rust te genieten, in de sneeuw liggen, opgerold als een vermoeid dier.

Een knagend verdriet groeide in zijn hart.

De sneeuw bij het bankje was ontdooid. Over de zwartgeworden aarde wiegde zich voor het oog zichtbaar een warme, doorschijnende vochtigheid. Aleksej nam een stuk warme ontdooide aarde in de handen. Het kleefde vettig tussen zijn vingers, rook naar mest en vochtigheid, naar stallen en menselijk leven.

Hier hadden mensen gewoond . . . Eens, in oude tijden, hadden zij dit schrale stukje grijze aarde aan het Zwarte Woud ontworsteld. Zij hadden het opengescheurd met ploegen en doorsneden met houten eggen, zij hadden het verzorgd en bemest. Zij hadden moeizaam geleefd, in een eeuwige worsteling met het woud, met de wilde dieren, met de voortdurende zorgen hoe men het tot de volgende oogst zou uithouden. In de sowjettijd hadden zij een kolchoz georganiseerd, begonnen zij te dromen van een beter leven, verschenen er machines en kwam er een zekere mate van welstand. Dorpstimmerlieden hadden een kleu-

terschooltje gebouwd. En wanneer zij door ditzelfde groene hekje keken naar het spel van de roodwangige kinderen, dachten de boeren 's avonds misschien reeds: en waarom zouden wij onze krachten niet samenvoegen, hout hakken en een bibliotheek of een clubgebouw bouwen, waar we op winteravonden, onder het gehuil van de sneeuwstorm, warm en rustig kunnen zitten? En zouden we niet hier, midden in het bos, een electriciteitsnet kunnen aanleggen? ... En nu — niets, alles was verlaten, er was slechts het woud en de eeuwige, door niets gestoorde stilte ...

Hoe langer Aleksej hierover nadacht, hoe scherper zijn vermoeide hersens gingen werken. Hij zag Kamysjin weer, het kleine, stoffige stadje in de droge, vlakke steppe aan de Wolga. In de zomer en de herfst woeien scherpe steppewinden over de stad en voerden wolken stof en zand mee. Het sneed in het gezicht en de handen, drong door de gesloten ramen de huizen binnen, verblindde de ogen, kraakte tussen de tanden. Die zandwolken, die uit de steppe kwamen, noemde men „het regentje van Kamysjin” en vele geslachten van bewoners van Kamysjin hadden er van gedroomd, een eind aan deze zandplaag te maken om met volle borst frisse lucht in te kunnen ademen. Maar pas met de socialistische staat vervulden zich hun dromen: de mensen overlegden met elkaar en begonnen gezamenlijk de strijd met de wind en het zand. 's Zaterdags liep de hele stad de straat op met schoppen, bijlen en koevoeten. Op een kaal plein verscheen een park, langs de kleine straten verrezen rijen dunne populieren. Deze werden zorgvuldig begoten en besnoeid, alsof het geen stadsbomen waren, maar bloemen op de eigen vensterbank. En Aleksej herinnerde zich hoe de hele stad, van jong tot oud, jubelde wanneer in de lente de naakte, dunne twijgjes jonge loten voortbrachten en zich een groen gewaad aanmaten... En plotseling stelde hij zich levendig voor ogen, hoe het zijn zou, wanneer er Duitsers

door de straten van zijn geboorteplaats Kamysjin liepen. Hij zag hoe zij vuren aanlegden van die boompjes, met zoveel liefde door de bewoners van Kamysjin grootgebracht. Zijn geboortestadje was in rookwolken gehuld, en op de plaats, waar het huis stond waarin Aleksej was opgegroeid, waar zijn moeder leefde, stak net zo'n zwartgeblakerde en lelijke schoorsteen uit de grond.

Een taai en somber verdriet knaagde aan zijn hart.

Neen, ze niet toelaten, ze niet verder laten oprukken! Vechten en vechten zolang je er nog de kracht toe had, zoals die Russische soldaat, die op de open plek lag dwars over de lichamen van de vijanden heen.

De zon raakte reeds de zwartblauwe kronen van het bos.

Aleksej kroop over de plek waar vroeger de dorpsstraat was. Een zware lijkenlucht steeg op van de puinhopen. Het dorp maakte een verlatener indruk dan het dichte, eenzame woud. Plotseling deed een vreemd geluid hem op zijn hoede zijn. Bij de laatste puin hoop zag hij een hond. Het was een alledaagse straathond met lang haar en hangende oren, zo'n doodgewone Fikkie of Bello. Zacht grommend rukte hij aan een oud stuk vlees, dat hij met zijn poten vasthield. Op het gezicht van Aleksej begon de hond, die anders een goedaardig schepsel moest zijn, voorwerp van het voortdurend geknor van huisvrouwen en troeteldier van kinderen, plotseling te grommen en zijn tanden te laten zien. In zijn ogen vlamde zulk een woest vuur op, dat Aleksej voelde hoe zijn haren te berge rezen. Hij rukte de bekleding van zijn hand en greep in zijn zak naar zijn pistool. Enige ogenblikken lang keken zij — de mens en de hond, die al een wild dier geworden was — elkaar doordringend aan. Toen werd er bij de hond blijkbaar een herinnering wakker. Hij liet zijn kop hangen, zwaaide schuldbewust met zijn staart, pakte zijn buit beet en verdween met de staart tussen de poten achter een zwartgeblakerde puin hoop.

Weg, gauw weg van hier! Gebruik makend van de laatste minuten dat het nog licht was, kroop Aleksej zonder zich om de richting te bekommeren dwars door het braakland heen het bos in. Als door een instinct gedreven koos hij echter die richting, waarin nu reeds heel duidelijk de geluiden van de kanonnade waren te onderscheiden. Als een magneet trokken die geluiden hem aan, met een kracht, die sterker werd naarmate hij er dichterbij kwam.

XII

Zo kroop hij nog een, twee, drie dagen voort. De tijdrekening was hij allang kwijt, alles smolt samen tot één onafgebroken reeks van automatische bewegingen. Van tijd tot tijd overviel hem een toestand tussen slaap en bewusteloosheid. Hij raakte al kruipend in die staat van halfvergetelheid, maar de kracht, die hem naar het oosten trok, was zo groot dat hij ook in die toestand langzaam zijn weg vervolgde, tot hij tegen een boom of struik stootte, of zijn hand uitgleed en hij met zijn gezicht in de gesmolten sneeuw viel. Heel zijn wilskracht, al zijn onklare gedachten, waren als in een brandglas geconcentreerd op één klein punt: voortkruipen, zich voortbewegen, verder, verder, wat het ook kosten moge.

Tijdens zijn tocht bekeek hij begerig iedere struik, maar meer egels vond hij niet. Hij voedde zich met bessen, die onder de sneeuw waren blijven liggen en kauwde mos. Eens stootte hij op een grote mierenhoop, die zich in het bos verhief als een gelijkmatig opgetaste, door regens gewassen hooimijt. De mieren waren nog niet ontwaakt en hun woonplaats leek uitgestorven. Maar Aleksej stak zijn hand in deze rulle hooimijt, en toen hij hem er uit trok, zat hij vol met de kleine lichaampjes van mieren, die zich stevig hadden vastgeklemd aan zijn huid. En hij begon die mieren te eten en proefde met genot in zijn droge, ge-

barsten mond de gekruide en wrange smaak van mierenzuur. Nog eens en nog eens stak hij zijn hand in de mierenhoop, net zo lang tot de hele mierenbevolking tot leven gekomen was, gealarmeerd door deze onverwachte inval.

De kleine insecten verdedigden zich heftig. Zij beten hand, lippen en tong van Aleksej stuk, zij kropen onder zijn jekker en staken zijn lichaam, maar al die beten waren hem zelfs aangenaam. De scherpe smaak van het mierenzuur friste hem op. Hij begon dorst te krijgen. Temidden van de aardkluiten merkte Aleksej een kleine plas bruinachtig boswater op en boog zich er overheen. Maar meteen schokte hij terug: uit de donkere spiegel van het water keek hem, tegen een achtergrond van blauwe lucht, een schrikwekkend, onbekend gezicht aan. Het deed denken aan een schedel overtrokken met donker leer, begroeid met onzindelijk, kroezend haar. Uit twee donkere hopen stonden een paar grote, zwarte, wildglanzende ogen, terwijl slordige haren als ijspegeltjes over het voorhoofd hingen.

„Ben ik dat?“ dacht Aleksej en, daar hij er voor terugschrok om zich nog eens over het water te buigen, dronk hij niet, maar at wat sneeuw en kroop weer verder naar het oosten, nog steeds door dezelfde machtige magneet aangetrokken.

Voor de nacht kroop hij in een grote bomtrechter, omgeven door een gele wal van door de explosie uitgeworpen zand. Op de bodem er van was het rustig en behaaglijk. De wind kwam er niet in en blies alleen wat ritselende zandkorreltjes omlaag. De sterren leken van de diepte uit ongewoon helder en men kreeg de indruk of zij vlak bij hingen, terwijl de ruige tak van een den, die zich onder de sterren heen en weer bewoog, die blinkende lichtjes afveegde en schoonmaakte. Tegen de ochtend werd het koud. Vochtige rijp hing over het bos, de wind was van richting veranderd en woei nu uit het noorden en veranderde de vochtige rijp in ijs. Toen een grauwe, vertraag-

de dageraad eindelijk door de takken der bomen gedrongen was en de dichte nevel gezakt en wat dunner geworden, bleek alles met een glibberige ijskorst bedekt te zijn, en de dennetak boven de trechter leek nu niet meer op een hand, die een stofdoek vasthield, maar op een wonderlijke kristallen kroon met kleine hangertjes, die, door de wind bewogen, een zachte, koude klank gaf.

In deze nacht verzwakte Aleksej bijzonder. Hij kwam er zelfs niet toe op de denneschors te kauwen, waarvan hij een voorraad in zijn borstzak bewaarde. Met moeite maakte hij zich van de grond los, alsof zijn lichaam er gedurende de nacht aan vastgekleefd was. Zonder het ijslaagje van zijn kleren, zijn baard en zijn snor te schudden, begon hij langs de wand van de trechter omhoog te klauteren. Maar zijn handen gleden krachteloos terug van het tijdens de nacht met ijs bedekte zand. Keer op keer trachtte hij omhoog te klimmen, maar keer op keer gleed hij weer terug naar de bodem van de trechter. En iedere keer werden zijn pogingen zwakker. Eindelijk besepte hij tot zijn grote ontsteltenis dat hij er zonder hulp van buiten niet uit zou komen. Die gedachte dwong hem, nog eens te proberen langs de wand van de trechter te klauteren. Hij maakte slechts enkele bewegingen en gleed toen terug, krachteloos en uitgeput.

„Nu is alles voorbij, nu kan mij niets meer schelen!”

Hij rolde zich op de bodem van de trechter ineen en voelde in zijn hele lichaam die vreselijke rust, die de wil van de mens ontkracht en paralyseert. Met een moe gebaar haalde uit de zak van zijn tuniek de versleten brieven, maar hij had geen kracht meer om ze te lezen. Hij wikkelde de in cellofaan verpakte foto van het meisje in de bonte jurk los, dat in het gras zat op een wei vol bloemen. Met een ernstige, droevige glimlach vroeg hij haar:

„Betekent dit ons vaarwel?” — en opeens voer er schok door zijn lichaam en bleef hij stokstijf zitten met de foto

in zijn hand: ergens hoog boven het woud, in de koude, vochtige lucht verbeeldde hij zich een bekend geluid te horen.

Met één slag ontwaakte hij uit zijn trage droomtoestand. Er was niets bijzonder aan dat geluid. Het was zo zwak dat zelfs het gevoelige oor van een wild dier het niet had kunnen onderscheiden van het gelijkmatig gedruis van de met ijs bedekte boomkruinen. Maar Aleksej hoorde het steeds duidelijker. Aan een speciale fluittoon kon hij zonder feilen opmaken dat er een „Isjak” overvloog: hetzelfde type waarin hij zelf gevlogen had.

Het gebrom van de motor kwam dichterbij, werd luider, ging nu eens in een gefluit, dan weer in een gekreun over, wanneer het vliegtuig een bocht maakte, en toen, eindelijk, verscheen er hoog aan de grijze lucht een heel klein, zich langzaam voortbewegend kruisje, nu eens verdwijnend in de grijze mist van de wolken, dan weer te voorschijn komend. Nu waren ook de rode sterren op de vleugels al zichtbaar, en het volgend ogenblik maakte hij recht boven het hoofd van Aleksej, in de zon schitterend met zijn vlakken, een lus, keerde zich om en vloog terug. Spoedig was het gebrom van de motor niet meer te horen, overstemd door het geruis van de met ijs bedekte, zachtjes in de wind rinkelende takken van het bos, maar Aleksej verbeeldde zich nog lang het bekende fluitende, dunne geluid te horen.

Hij stelde zich voor dat hij daar in de cockpit zat. In een ogenblik, in een tijdspanne, te kort om een sigaret op te roken, zou hij zich op zijn eigen vliegveld bevinden. Wie zou het zijn die daar gevlogen had? Zou Andrej Degtjarenko misschien voor een ochtendverkenning uitgevlogen zijn? Hij hield er van om bij verkenningen hoog de lucht in te gaan, in de geheime verwachting een vijand te ontmoeten... Degtjarenko... Vliegtuigen... Zijn kameraden...

Aleksej voelde een nieuwe stroom van energie in zijn

lichaam en bekeek opnieuw de met ijs bedekte wanden van de trechter. Het was wel duidelijk, zo kwam hij er niet uit. Maar dat was geen reden om te blijven liggen en de dood af te wachten! Hij haalde de dolk uit de schede en begon met vermoeide, zwakke stoten in de ijslaag te hakken en met zijn nagels het bevroren zand uit te graven om treden te maken. Hij brak zijn nagels en spoedig waren zijn vingers geheel bebloed, maar des te hardnekkiger werkte hij met mes en nagels door. Toen begon hij, zich met zijn knieën en handen op de kuilvormige treden steunend, langzaam omhoog te klimmen. Hij slaagde er in, zich tot de rand van de trechter op te trekken. Nog één krachtsinspanning en hij zou er op gaan liggen en zich er overheen laten rollen. Maar zijn voeten gleden uit en ,telkens met zijn gezicht tegen het ijs stotend, rolde hij weer naar beneden. Hij bezeerde zich gevoelig. Maar het gebrom van de vliegtuigmotor klonk nog steeds in zijn oren. Hij klauterde nog eens omhoog, en weer gleed hij naar beneden. Toen nam hij zijn werk nog eens kritisch in ogenschouw en begon de treden te verdiepen, waarbij hij de randen van de bovenste wat scherper maakte, en klom toen opnieuw omhoog, zorgvuldig de krachten berekenend van zijn steeds zwakker wordend lichaam.

Met grote moeite wentelde hij zich over de verhoogde zandrand van de trechter heen en rolde er aan de andere kant krachteloos van af. En toen begon hij in de richting te kruipen, waarin het vliegtuig verdwenen was en waar, door de grijze mist heenbrekend en schitterend in het kristal van de met ijzel bedekte natuur, de zon boven het bos opkwam.

XIII

Maar het kruipen viel hem nu erg moeilijk. Zijn handen beefden en bezweken onder het gewicht van zijn lichaam. Een paar keer viel hij met zijn gezicht in de smeltende

sneeuw. Het leek wel of de zwaartekracht zo groot geworden was, dat hij er niet meer tegenop kon. Hij had een onweerstaanbaar verlangen om te gaan liggen en even, al was het maar een half uurtje, uit te rusten. Maar deze dag werd Aleksej door een onstuitbare kracht voortgedreven. En, zijn benauwende vermoeidheid overwinnend, kroop hij voort en voort, viel neer, richtte zich weer op en kroop opnieuw verder. Hij voelde pijn noch honger, zag noch hoorde iets behalve het kanongebulder en het geluid van geweerschoten.

Toen zijn handen het niet meer konden volhouden, probeerde hij op zijn ellebogen te kruipen. Dat ging erg ongemakkelijk. Toen ging hij languit op de grond liggen en trachtte zich al rollend voort te bewegen, waarbij hij zich met zijn ellebogen in de sneeuw afzette. Dat lukte. Zich van de ene zijde naar de andere te wentelen was vrij eenvoudig en vereiste niet veel inspanning. Alleen zijn hoofd werd er erg duizelig van, ieder ogenblik was hij even het bewustzijn kwijt en vaak moest hij ophouden en in de sneeuw gaan zitten en wachten tot de draaiende beweging van aarde, woud en hemel ophield.

Het bos was dunner geworden, hier en daar schemerden door de bomen heen kale, uitgehakte plekken. In de sneeuw kon men de voren van winterwegen zien. Aleksej dacht er al niet meer over of hij de zijnen zou bereiken of niet, hij wist alleen dat hij zo lang zou voortkruipen en voortrollen als zijn lichaam in staat was tot enige beweging. Wanneer hij door deze vreselijke inspanning van al zijn verzwakte spieren een ogenblik het bewustzijn verloor, gingen zijn handen en zijn lichaam door met dezelfde reeks van bewegingen, en hij rolde voort door de sneeuw — naar het geluid van de kanonnade, recht naar het oosten.

Aleksej herinnerde zich niet meer hoe hij de nacht had doorgebracht en welke afstand hij sedert de ochtend had afgelegd. Alles zonk weg in de duisternis van een pijnlijke

schemertoestand. Er waren alleen vage herinneringen aan hindernissen, die hem in de weg gestaan hadden: de gouden stam van een afgekapte den, waar barnsteenkleurige hars van af vloeiende, een stapel balken met zaagsel en schaafkrullen er omheen, een boomstomp met duidelijk te onderscheiden jaarringen op het kapvlak.

Een vreemd geluid haalde hem uit zijn schemertoestand, bracht hem tot bewustzijn en dwong hem te gaan zitten en om zich heen te kijken. Hij zag dat hij zich bevond temidden van een grote uitgehakte plaats in het bos, overgoten door zonnestralen en bezaaid met omgehakte, nog niet afgewerkte bomen, balken en opgestapeld hout. De middagzon stond recht boven zijn hoofd, er was een sterke geur van hars, warme dennenaalden en vochtige sneeuw, en ergens hoog boven de nog niet geheel ontdooidde aarde zong jubelend, zich soms bijna verslikkend in zijn eigen lied, een leeuwerik.

Vol voorgevoelens van onbepaalde gevaren bekeek Aleksej houtaankap. De aankap was vers, niet verwaarloosd, de naalden van de onbewerkte bomen waren nog niet verdord en geel geworden, de honingkleurige hars vloeiende uit de snijvlakken en de verse spaanders en vochtige baststukken, die overal verspreid lagen, geurden sterk. De aankap was dus in gebruik. Misschien haalden de Duitsers hier het hout vandaan voor hun verschansingen en vestingwerken. In dat geval was het zaak, hier zo spoedig mogelijk vandaan te komen. De houthakkers konden ieder ogenblik komen. Maar het was of zijn lichaam versteend was, aan de grond gesmeed door de pijn, en hij had geen kracht meer om zich te bewegen.

Zou hij verder kruipen? Maar het instinct, dat hij tijdens zijn woudleven had verworven, zei hem dat hij op zijn hoede moest zijn. Hij zag geen mens, maar hij voelde, zoals een dier het voelt, dat iemand hem oplettend en onafgebroken bespiedde. Wie kon het zijn? Het bos was stil, boven de uitgehakte plek zong de leeuwerik, dof

klonk het kloppen van de spechten en er was een boos gepiep van mezen, die onstuimig rondfladderden in de afhangende takken van de omgehakte dennen. En toch voelde Aleksej met heel zijn wezen dat hij bespied werd.

Er kraakte een takje. Hij keek om en zag dat in het zwartblauwe naaldhout van een jong, dicht dennebosje, waarvan de kroezige kruinen gelijkmatig met de wind mee bogen, enkele takken een eigen leven schenen te leiden en niet in hetzelfde rhythme met de andere takken mee bewogen. En het kwam Aleksej voor dat er van die plaats een zacht, opgewonden gefluister kwam, een menselijk gefluister. Weer voelde Aleksej, net als laatst bij de ontmoeting met die hond, hoe zijn haren hem te berge rezen.

Hij haalde het verroeste, stoffige pistool uit zijn borstzak en had de gezamenlijke kracht van beide handen nodig om de haan te spannen. Toen de haan klikte, sprong er in de dennestruiken iemand opzij. Enkele boompjes bewogen hun kruinen, alsof iemand er tegen gestoten had, en toen werd alles opnieuw stil.

„Wat zou het zijn? Een dier, een mens?” dacht Aleksej, en het kwam hem voor dat in de struiken eveneens iemand op vragende toon zei: „Is het een mens?” Leek het alleen maar zo, of sprak daar in de struiken werkelijk iemand Russisch? Nee, het was waar, er werd Russisch gesproken. En omdat hij Russische woorden hoorde, vervulde hem plotseling zulk een waanzinnige vreugde dat hij, zonder er aan te denken of hij met vriend of vijand te maken had, een jubelende kreet uitstiet, overeind sprong en met heel zijn wezen op die stem toe trachtte te lopen — en meteen als een gevelde boom kreunend op de grond viel, terwijl hij zijn pistool in de sneeuw liet vallen.

XIV

Door de val bij zijn vergeefse poging om op te staan, verloor Aleksej voor een ogenblik het bewustzijn, maar hetzelfde gevoel van dreigend gevaar bracht hem weer tot zichzelf. Er was geen twijfel mogelijk, in het dennebosje verborgen zich mensen, die hem observeerden en ergens over fluisterden.

Hij tilde zich een weinig op zijn handen op, raapte zijn pistool uit de sneeuw en terwijl hij hem onopvallend tegen de grond hield, keek hij oplettend naar de struiken. Het gevaar had hem uit zijn schemertoestand gewekt. Zijn bewustzijn werkte helder. Wie waren die mensen? Misschien houthakkers, die door de Duitsers hierheen gedreven werden om hout voor hen te kappen. Of misschien ook Russen, die net als hij afgesneden waren en die trachtten zich van achter de Duitse linies door het front heen te werken naar de hunnen. Of zouden het plaatselijke boeren zijn? Hij had toch heel duidelijk gehoord dat iemand in het Russisch riep: „Is het een mens?”

Het pistool trilde in zijn hand die verstijfd was door het kruipen. Maar Aleksej maakte zich gereed om te vechten en de drie overgebleven patronen goed te besteden. . .

Op dat ogenblik klonk er een opgewonden kinderstem uit de struiken:

„Héla, wie ben jij? Deutsch? Versteh?”

Deze vreemdklinkende woorden maanden Aleksej tot voorzichtigheid, maar degeen die riep was zonder twijfel een Rus, en bovendien een kind.

„Wat voer jij hier uit?” vroeg een tweede kinderstem.

„En wie zijn jullie?” vroeg Aleksej en hield meteen op, getroffen door de krachteloze, zwakke klank van zijn stem.

Achter de struiken veroorzaakte zijn antwoord een zekere deining. Er werd lang gefluisterd en zo druk gesticuleerd dat de dennetakken heen en weer vlogen.

„Houd ons niet voor de gek, probeer ons niet te bedriegen! Ik herken de reuk van een Duitser op vijf werst afstand. Ben je Deutsch?”

„En wie zijn jullie?”

„Waarvoor moet je dat weten? Nicht versteh ...”

„Ik ben Rus”.

„Je liegt ... 'k Mag barsten als ik ongelijk heb: je bent een mof!”

„Ik ben Rus, een Russisch piloot die de Duitsers neergehaald hebben.”

Nu hield Aleksej het niet meer voor nodig om voorzichtig te zijn. Hij was er zeker van dat die achter de struiken zijn eigen mensen waren, Russen, sowjetmensen. Zij geloofden hem niet, nou ja, de oorlog leert voorzichtigheid. Voor het eerst tijdens zijn hele tocht voelde hij dat hij volkomen verzwakt was, dat hij geen voet en geen hand meer bewegen kon, dat hij zich niet meer verroeren of verdedigen kon. De tranen liepen langs zijn donkere, ingevallen wangen.

„Kijk, hij huilt!” klonk het achter de struiken. „Hédaar, waarom huil je?”

„Ik ben immers Rus, ik ben Rus, een sowjetvlieger!”

„En van welk vliegveld?”

„Maar wie zijn jullie toch?”

„Wat gaat je dat aan, geef antwoord!”

„Van het Montsjalowski-vliegveld. Maar help mij toch, kom te voorschijn! Wat duivel ...”

In de struiken werd het gefluister levendiger. Thans hoorde Aleksej duidelijk-gesproken zinnnetjes:

„Hoor je, hij zegt van Montsjalowski ... Het kan waar zijn ... En hij huilt ... Hédaar, vlieger, gooi dat pistool weg!” schreeuwden zij hem toe. „Vooruit, gooi het weg, anders komen wij niet te voorschijn, anders lopen we weg!”

Aleksej wierp zijn pistool weg. De struiken gingen uiteen en twee jongens, behoedzaam als nieuwsgierige mees-

jes, klaar om zich ieder ogenblik om te draaien en het hazenpad te kiezen, kwamen voorzichtig, elkaar bij de hand houdend, naar hem toe, waarbij de oudste, gekleed in een met touw omgord ouderwets vrouwenjak en met een Duitse muts op — een spichtige, blauwogige knaap met blond vlashaar — een bijl in zijn hand hield, blijkbaar vastbesloten om er zo nodig gebruik van te maken. Achter hem, zich achter zijn rug verschuilend en telkens met ogen vol onbedwingbare nieuwsgierigheid om de ander heen kijkend, liep, roodharig en met een gezicht vol sproeten, de jongste en fluisterde:

„Hij huult. Waarachtig, hij huult. En mager dat-ie is!”

De oudste kwam, de bijl nog steeds in gereedheid houdend, op Aleksej toe en schopte met een reusachtige viltten laars, die hij blijkbaar van zijn vader had, het in de sneeuw liggende pistool wat verder weg.

„Je bent dus een piloot, zeg je? Heb je papieren bij je? Laat zien.”

„Wie wonen hier? De onzen of Duitsers?” vroeg Aleksej fluisterend en onwillekeurig glimlachend.

„Weet ik het! Aan mij wordt het niet gerapporteerd. Je bent hier in een bos,” antwoordde de oudste diplomatisch.

Niets aan te doen, hij moest de papieren uit de zak van zijn tuniek halen. Het rode commando-boekje met de ster er op had op de jongens een magische uitwerking. Het was of hun kinderjaren, ondergegaan in de bezettingstijd, plotseling terugkeerden, toen zij een echte piloot van hun eigen Rode Leger voor zich zagen.

„Ja, ja, wij zijn sowjetjongens, je bent bij de onzen.”

„Oompje, waarom ben je zo mager?”

„... De onzen hebben ze er hier zo van langs gegeven, zo afgetuigd, zo volkomen ingemaakt! Een gevecht dat er hier geweest is, verschrikkelijk! En een hoop lijken dat ze achtergelaten hebben, ontzettend wat een hoop!”

„En je had 'ns moeten zien hoe ze er vandoor gingen

met alles wat ze maar bemachtigen konden . . . Er was er een die een paard voor een trog spande en zich zo uit de voeten maakte. En dan waren er twee gewonden, die zich aan de staart van een paard vastklemden, terwijl een derde er breeduit bovenop zat . . . Zeg, oompje, waar hebben ze je neergeschoten?"

Toen ze uitgebabbeld waren, begonnen de jongens handelend op te treden. Tot hun woonplaats was het, naar hun zeggen, een kilometer of vijf. Aleksej was zo uitgeput dat hij zich zelfs niet kon omdraaien om wat gemakkelijker op zijn rug te gaan liggen. De slede, waarmee de jongens naar de „Duitse aankap" waren gekomen om wilgentakken te zoeken, was te klein, terwijl het bovendien de krachten van de jongens te boven ging om een mens voort te trekken over een ongebaand en besneeuwd terrein. De oudste, die Serenjka heette, droeg zijn broer Fedjka op zo hard hij kon naar het dorp te lopen om mensen te halen, terwijl hij zelf bij Aleksej bleef, naar hij zei om hem te bewaken voor het geval er Duitsers kwamen; in zijn binnenste echter vertrouwde hij hem niet helemaal en dacht: „Je kunt nooit weten, de moffen zijn sluw, misschien doet hij maar alsof hij stervende is, en zo'n commando-boekje kun je ook wel te pakken krijgen . . .". Maar overigens hielden zijn bedenkingen niet lang stand en begon hij vrijelijk te babbelen.

Aleksej lag met halfgesloten ogen te soezen op de zachte, weke dennenaalden. Hij hoorde het verhaal van de jongen tegelijk wel en niet. Door het rustige soezen heen, dat plotseling zijn hele lichaam bevangen had, drongen er alleen losse en onsamenvangende woorden tot hem door. Maar al begreep hij de samenhang niet, toch genoot Aleksej door zijn slaap heen van de klanken van zijn moedertaal. Later pas kwam hij de geschiedenis te weten van de rampen die de bewoners van het dorpje Plawni getroffen hadden.

De Duitsers hadden dit bos- en meerrijke district al in

October bereikt, toen de gele bladeren brandden aan de wilgebomen en de espen er uit zagen alsof zij gegrepen waren door onrustige rode vlammen. In de streek van Plawni hadden er geen gevechtshandelingen plaatsgevonden. Een kilometer of dertig westelijker waren de Duitse colonnes, na een afdeling van het Rode Leger vernietigd te hebben, die zich ingegraven had in een in haast opgeworpen verdedigingslinie, voorafgegaan door een voorhoede van machtige tanks, het dorp Plawni, dat terzijde van de weg aan een woudmeertje verscholen lag, voorbij getrokken naar het oosten. Zij rukten snel op naar het grote spoorwegknooppunt Bologoje, teneinde, zodra zij die plaats in handen hadden, het westelijk van het noordwestelijk front te kunnen afsnijden. Hier, in de uitgestrekte loopgraven voor deze stad, werd gedurende alle zomermaanden en de gehele herfst door de bewoners van het Kalinin-district — stedelingen, boeren, vrouwen, grijsaards en halfwassen jongens, mensen van alle leeftijden en alle beroepen — dag en nacht, in regen en hitte, geplaagd door de muggen, door het vocht der moerassen en door slecht drinkwater, gegraven aan een verdedigingslinie. De versterkingen strekten zich uit van zuid naar noord over honderden kilometers door bossen en moerassen, langs meren, rivieren en beekjes.

Zij, die aan de versterkingen bouwden, hadden niet weinig ellende te verduren, maar hun inspanning was niet vergeefs. De Duitsers doorbraken in hun stormloop enkele verdedigingslinies, maar bij een van de laatste versterkingen werden zij tot stilstand gebracht. De strijd kreeg het karakter van positiegevechten. Het lukte de Duitsers dan ook niet om tot de stad Bologoje door te dringen en zij waren gedwongen, het centrum van hun aanval meer naar het zuiden te verplaatsen en hier tot de verdediging over te gaan.

De boeren van het dorp Plawni, die de gewoonlijk karige oogst van hun zanderige velden aanvulden met een

rijke visvangst op de woudmeertjes, waren al bijzonder blij dat de oorlog hen voorbijging. Zij veranderden op bevel van de Duitsers de naam voorzitter van de kolchoz in „starosta” en gingen als voorheen met hun coöperatieve samenleving voort, in de hoop dat de Duitsers wel niet voor goed de sowjetgrond zouden vertrappen en dat zij, de boeren van Plawni, in hun onherbergzaam oord de inval rustig zouden kunnen doorleven. Maar achter de Duitsers in moeraskleurige uniformen kwamen andere Duitsers, in zwarte uniformen en met een doodskop met beenderen op hun helmen. De bewoners van Plawni kregen bevel, binnen vierentwintig uur vijftien vrijwilligers te leveren, die voor vast werk naar Duitsland wilden gaan. Zo niet, dan zouden het dorp grote rampen te wachten staan. Vrijwilligers moesten zich melden bij de laatste hut in het dorp, waar de coöperatieve visopslag en het dorpsbestuur gevestigd was, en een stel ondergoed, lepel, vork en mes en proviand voor tien dagen meebrengen. Toen de vastgestelde termijn verlopen was, was er niemand verschenen. Trouwens, de Duitsers in hun zwarte uniformen, die blijkbaar al uit ervaring geleerd hadden, rekenden daar ook nauwelijks op. Zij grepen de voorzitter van de kolchoz, dat wil zeggen de starosta, de bejaarde onderwijzeres van de kleuterschool, Weronika Grigorjewna, twee kolchozbrigadiers en een stuk of tien boeren die toevallig in de buurt waren, en schoten ze voor het gemeentehuis als afschrikwekkend voorbeeld dood. De lijken mochten niet begraven worden en de Duitsers verklaarden dat het zo met het hele dorp zou gaan, indien binnen vierentwintig uur de vrijwilligers niet verschenen op de in het bevel genoemde plaats.

Weer kwamen er geen vrijwilligers opdagen. En 's morgens toen de Duitsers uit het SS-Sonderkommando naar het dorp kwamen, bleken alle huisjes leeg te zijn. Er was geen levende ziel in het dorp te vinden, geen ouderen en geen jongeren. Des nachts hadden de bewoners hun hui-

... hun vriend, had hem in jaren van afzijdig verworven
... dat hij nu in de dichte gaten en waren onder
bescherming van de in deze gaten van dichte nachte-
lukken werd opgenomen. Het hele dorp, tot de
laatste man, had zich opgevoerd en was het wond inge-
vallen. ... een oude koppel, een achttien kilo-
meter vonden. De mannen groeven aardbeelden in de grond
en keekten daarom weg om zich bij de partijen te voe-
gen. Terwijl de vrouwen en kinderen achterbleven en
meesten trachten, zo goed en zo kwaad als het ging de
winter door te komen. Het opstandige dorp werd door het
Sonderkommando tot de grond toe afgebrand, zoals trou-
wens de meeste dorpen en gehuchten in deze streek, die
door de Duitsers de „dode zone” genoemd werd.

„... Mijn vader was voorzitter van de kolchoz, starosta
noemden ze hem,” vertelde Serenka en zijn woorden
drongen tot Aleksej door alsof ze door een wand heen
moesten. „Daarom hebben ze hem doodgeschoten en ook
mijn oudste broer, een invalide was-tie, hij miste een
hand, die had hij op de dorsvloer verloren. Zestien man...
Ik heb het zelf gezien, ze dreven ons er allemaal naar toe
om te kijken. Vader schreeuwde en riepte naar ...
'Dat zullen jullie betaald krijgen, honderden!' schreeuw-
de hij. 'Bloedige tranen zullen jullie nog om ons laten!'
schreeuwde hij...”

Het gaf de piloot een vreemd gevoel, te luisteren naar
het kleine, blonde boerenjongetje met zijn grote, trieste,
vermoede ogen. Het was of hij in een dichte mist zweefde.
Een onoverkoombare vermoedelijkheid hield heel zijn door
onnenselijke inspanningen uitgeputte lichaam bevangen.
Hij kon zelfs geen vinger meer verroeren en kon zich
eenzijdig niet voorstellen hoe hij zich nog geen twee uur
geleden had kunnen verplaatsen.

„Hoe leven jullie ook in het bos?” vroeg Aleksej nau-
welijks hoorbaar aan de jongen. Om te spreken moest
hij zich met moeite uit de handen van de slaap losmaken.

„En of, zo leven wij. We zijn nu met ons drieën, Fedjka en ik en moeder. We hadden nog een zuster, Njoesjka, maar die is van de winter gestorven, eerst is ze helemaal opgezwollen en toen gestorven, en het kleintje is ook gestorven, zodat we nu met z'n drieën over zijn. . . En wat denk je, de Duitsers komen toch niet terug, hè? M'n opa, de vader van moeder, die is nu bij ons voorzitter en hij zegt dat ze niet terug zullen komen; doden, zegt hij, komen niet terug van het kerkhof. Maar moeder is nog altijd bang, ze wil steeds wegvluchten. Wat, zegt ze, als ze toch terugkomen? . . . O, kijk, daar heb je opa met Fedjka!”

Aan de zoom van het bos stond de roodharige Fedjka en wees met zijn vinger naar Aleksej. De man wie hij Aleksej aanwees was een lange, enigszins gebogen grijsaard, gekleed in een gescheurde overjas van met ui geverfd zelfgemaakt weefsel met een touw vastgehouden, en met een hooggerande Duitse officierspet op.

De oude „opa Michajla”, zoals de jongens hem noemden, was lang, gebogen en mager. Hij had het goedgezicht van de Heilige Nicolaas, zoals hij op eenvoudige dorps-ikonen staat afgebeeld, met reine, heldere, kindelijke ogen en een zachte, tamelijk dunne, golvende en geheel zilveren baard. Terwijl hij Aleksej in een oude schaappels wikkelde, die helemaal uit bonte stoplappen bestond, en zonder moeite zijn lichte lichaam optilde en omkeerde, herhaalde hij steeds met naïeve verwondering:

„Ach jee, 't is toch bar, er is haast niks van de man over! Hoe komt hij zo ver, goeie God, het is gewoon een geraamte! Wat maakt de oorlog niet van de mensen. Ach-ach-ach! Ach-ach-ach!”

Voorzichtig, als ging het om een pasgeboren kind, legde hij Aleksej op de slede, draaide de touwen tot leidsels in elkaar, dacht een ogenblik na en trok toen zijn jas uit, die hij opvouwde en onder het hoofd van Aleksej legde. Toen ging hij naar voren, spande zich in het kleine, van een oude zak gemaakte haam, gaf de jongens ieder een

touw en zei: „Vooruit, met God's hulp!" En met zijn drieën trokken zij het sleetje door de dooiende sneeuw, die aan de glijvlakken van de slede kleefde, kraakte als aardappelmeel en wegzakte onder de voeten.

XV

De volgende twee, drie dagen waren voor Aleksej gehuld in een dichte, warme mist, waardoorheen hij onduidelijk en schimmig zag wat er om hem heen gebeurde. Werkelijkheid en koortsdromen liepen dooreen en pas een hele tijd later gelukte het hem, de ware gebeurtenissen in hun gehele draagwijdte te reconstrueren.

Het gevluchte dorp leefde in een eeuwenoud bos. De aardholen, bedekt door de nog niet geheel ontdooide sneeuw en bekleed met dennenaalden, waren op het eerste gezicht moeilijk te ontdekken. De rook die er van opsteeg, leek uit de aarde zelf te komen. Toen Aleksej er aankwam, was het een stille en vochtige dag, de rook bleef kleven aan het mos en hechtte zich vast aan de bomen, en het leek Aleksej toe dat er op deze plek een bosbrand had plaatsgevonden die bezig was uit te doven.

Het hele dorp — merendeels vrouwen en kinderen, en verder nog enkele grijsaards — had vernomen dat Michajla een godweet waarvandaan opgedoken sowjetvlieger was gaan halen, die volgens de verhalen van Fedjka een „compleet geraamte" was, en alles stroomde uit om hem te zien. Toen de geïmproviseerde „trojka" tussen de boomstammen zichtbaar werd, drongen de vrouwen, terwijl zij de voor hun voeten lopende kinderen met klappen en duwen wegjoegen, er als een levende muur omheen en liepen zuchtend, jammerend en huilend mee. Zij waren allen in lompen gehuld en schenen allen even bejaard te zijn. De roet van hun aardholen, die helemaal zwartgestookt waren, ging nooit van hun gezichten af. Alleen aan

de glans van de ogen en het blikkeren van de tanden, die met hun witheid tegen deze donkere gezichten afstaken, kon men een jong meisje van een oudere vrouw onderscheiden.

„O, die vrouwen, die vrouwen! Moeten jullie er weer als de kippen bij zijn? Denken jullie dat het hier een toneelvoorstelling is? Een kijkspul?” maakte Michajla zich boos, terwijl hij intussen handig aan zijn haampje rukte. „En loop me in godsnaam niet voor de voeten, schapen die jullie zijn, godvergeefme, zijn jullie van lotje getikt!”

En uit de menigte drongen uitroepen tot Aleksej door:

„Ach, kijk 'ns! 't Is waarachtig een geraamte! Hij beweegt niet eens, leeft hij nog?”

„Hij is bewusteloos. . . Wat is er met hem aan de hand? Ach, kijk hij es mager zijn, kijk hij es mager zijn!”

Daarna ebde de golf van verbazing weer weg. Het onbekende, maar blijkbaar vreselijke lot van deze piloot trof de vrouwen diep, en terwijl de slee langzaam langs de zoom van het bos naar het ondergrondse dorp getrokken werd, ontstond er een strijd onder de dorpsbewoners, bij wie Aleksej gehuisvest zou worden.

„Mijn hol is droog. De grond is van lekker zand en er is frisse lucht. . . En een oventje dat ik heb. . .!” voerde een klein vrouwtje met een rond gezicht en ogen, waarin het oogwit driest als bij een jonge neger glansde, aan.

„Jawel, een oventje! En met z'n hoevelen leven jullie daar? Alleen van de lucht ga je er al dood! . . . Michajla, geef hem aan mij, ik heb drie zoons in het Rode Leger, en ik heb nog een beetje meel over, daarvan ga ik koeken voor hem bakken!”

„Nee, nee, bij mij moet hij komen, bij mij is plaats genoeg, wij zijn maar met z'n drieën. Die koeken kun je bij ons brengen, het geeft toch niet waar hij ze eet. Ksjoecha en ik zullen hem wel verzorgen, ik heb nog een bevroren brasem en een snoer paddestoeltjes. . . Een lekker vissoepje krijgt hij, en paddestoelensoep. . .”

„Wat moet hij met je vissoepje, hij staat al met één voet in het graf! Geef hem mij, oom Misja, wij hebben een koe en beste melk!”

Maar Michajla trok de slede naar zijn eigen hol, dat zich in het midden van het onderaardse dorp bevond.

... Aleksej herinnert zich later, hoe hij in een klein, donker onderaards hol ligt; walmend, knetterend en vonkensproeiend, brandt een in de wand gestoken pijnspaan. In het licht ervan kan men vanuit de legerstede een tafel zien, in elkaar getimmerd uit de kisten van Duitse mijnen en bevestigd aan een in de grond geslagen paal, omgeven door houtstompjes die als zitbankjes moeten dienen; een magere, als een oudje geklede vrouw met een zwarte hoofddoek, die over de tafel gebogen staat: Warwara, de jongste schoondochter van opa Michajla; en tenslotte het hoofd van deze zelf met zijn dunne, grijze lokken.

Aleksej ligt op een gestreepte, met stro gevulde matras, nog steeds bedekt met dezelfde schapenpels met veelkleurige stoplappen. De pels heeft een prettige geur van iets zurigs, iets dat aan de dagelijkse huishouding doet denken. En hoewel zijn lichaam hem pijn doet alsof hij gestenigd was en zijn voeten branden alsof er hete bakstenen tegen gelegd waren, is het heerlijk om zo onbeweeglijk te liggen, wetend dat niemand je kwaad zal doen, dat je niet hoeft te bewegen, niet te denken, niet op te letten.

De rook van het oventje, opgesteld op de grond in de hoek van het vertrek, kruipt op in blauwzwarte, dooreenvloeiende lagen en het komt Aleksej voor dat niet alleen die rook, maar ook de tafel en het zilveren hoofd van grootvader Michajla, die steeds ergens mee bezig is, steeds ergens aan knutselt, en de smalle gestalte van Warja — dat dit alles vloeiend is, wiegelt, zich uitrekt. Aleksej sluit zijn ogen. Hij opent ze weer, gewekt door een stroom van koude lucht die door de met een stuk

grof linnen met een zwarte Duitse adelaar er op bespijkerde deur naar binnenkomt. Bij de tafel staat een vrouw. Zij heeft een zakje op tafel gelegd en houdt er nog haar handen op alsof zij nog niet zeker is of zij het toch niet weer mee terug zal nemen; zij zucht en zegt tot Warwara:

„Het is griesmeel . . . Van de vredestdij af hebben wij het bewaard voor Kostjoenjka. Maar nu heeft hij niets meer nodig, Kostjoenjka. Neem het en kook er pap van voor uw gast. Het is kindermeel, dus net goed voor hem”.

Zij keert zich om en gaat stil de aardhut uit en laat alle aanwezigen onder de indruk van haar verdriet achter. Iemand komt een bevroren brasem brengen, een ander koeken, gebakken op de stenen van een oventje, die door het hele hol een zurige, warme broodgeur verspreiden.

Daar komen Serenjka en Fedjka aan. Met de bezadigdheid van een echte boer neemt Serenjka bij de deur zijn muts af, zegt: „Gegroet allemaal!” en legt twee klontjes suiker met stukjes zemelen er aan gekleefd op tafel.

„Moeder stuurt het. 't Is goed, suiker, eet het maar”, zegt hij en wendt zich vervolgens op zakelijke toon tot zijn grootvader: „We zijn weer naar de puinhopen van het dorp geweest. We hebben een gietijzeren kacheltje opgegraven. Twee niet helemaal verbrande schoppen en een bijl zonder steel. We hebben het meegebracht, misschien is 't ergens goed voor”.

Maar Fedjka kijkt achter de rug van zijn broer om begerig naar de stukjes suiker, die witglanzend op tafel liggen, en zuigt luidruchtig zijn speeksel op.

Pas veel later kon Aleksej, wanneer hij aan dit alles terugdacht, de gaven die de dorpsbewoners hem brachten op hun juiste waarde schatten, toen hij te weten was gekomen dat deze winter omstreeks een derde van de bewoners van honger was omgekomen, dat er geen gezin was dat niet één of twee doden had te betreuren.

„Die vrouwen, die vrouwen toch, je kunt ze niet genoeg waarderen! Is het niet zo? Hoor je, Aljocha, wat ik zeg?

Een Russische vrouw is met geen goud te betalen. Als je haar hart maar raakt, dan geeft zij het laatste dat zij heeft weg, haar eigen hoofd zal ze opofferen, die Russische vrouw van ons. Hè? Is het niet?" zo babbelde de oude Michajla maar door, terwijl hij al die geschenken voor Aleksej in ontvangst nam om vervolgens opnieuw een van zijn eeuwige werkjes ter hand te nemen, het repareren van een paardentuig, het stikken van een haam of het naaien van een paar versleten viltlaarzen. „En in haar werk, broeder Aljocha, is zij, diezelfde vrouw, in niets onze mindere, nee, kijk maar uit, ze werkt straks nog beter dan wij! Alleen de tong van de vrouwen, o Here, een tong dat zij hebben! Ze hebben me altijd in de luren gelegd, diezelfde verdomde vrouwen, altijd hadden zij het laatste woord. Toen mijn Anissja doodging, dacht ik zondig mens: 'De Here zij dank, eindelijk rust!' Nou, en daar heeft God me dan ook voor gestraft. Al onze boeren, die niet in het leger dienden, zijn bij de komst van de Duitsers naar de partisanen gegaan, maar ik grote zondaar bleef achter als bevelvoerder over een troep wijven, als een bok tussen een schapenkudde... Ho-hoho!"

Aleksej zag in dit wouddorp veel dingen, die hem diep troffen. De Duitsers hadden de bewoners van het dorp Plawni beroofd van hun huizen, hun have en goed, hun vee, hun huisraad, hun kleren — van alles wat zij door de arbeid van geslachten bijeengegaard hadden; de mensen leefden nu in het bos, onder de ellendigste omstandigheden, in de voortdurende vrees dat de Duitsers hen zouden ontdekken; zij leden honger en zij stierven — maar de kolchoz, die in 1930, na een half jaar van strijd en twist, met veel moeite door de pioniers was georganiseerd, viel niet uiteen. Integendeel, de zware rampen van de oorlog brachten de mensen nog nader tot elkaar. Zelfs hun aardholen hadden zij collectief gegraven, en zij gingen er niet, zoals zij vroeger gedaan zouden hebben, in wonen zoals het toevallig uitkwam, maar volgens het briga-

den-systeem. De functie, van voorzitter nam de oude Michajla van zijn gefusilleerde schoonzoon over. Hij nam in het woud nauwgezet alle kolchoz-gewoonten in acht, en juist in deze tijd bereidde het onder zijn leiding staande ondergrondse dorp, verjaagd in het onherbergzame woud, zich in brigaden en afdelingen voor op de lente.

De hongerlijdende boerenvrouwen brachten alles wat zij van hun vlucht hadden overgehouden tot het laatste korreltje naar een gemeenschappelijke aardhut. Er werd een strenge wacht ingesteld voor de kalveren, die door de naar het bos meegevoerde koeien ter wereld waren gebracht. De mensen leden honger, maar raakten de gemeenschappelijke veestapel niet aan. Met levensgevaar begaven de jongens zich naar het afgebrande dorp en groeven uit de puinhopen door de hitte blauw geworden ploegen uit. Aan die ploegen die nog het meest bruikbaar waren gebleven bevestigden zij houten handvaten. Van jute zakken maakten zij hamen om zodra het goed lente werd met de koeien te kunnen gaan ploegen. Vrouwenbrigades trokken naar de meertjes om te vissen, en daarmee had het hele dorp zich 's winters gevoed.

Hoewel de oude Michajla danig schold op „zijn vrouwen” en zijn oren dichtstopte, wanneer zij in zijn aardhutje nijldige en lange twistgesprekken voerden over een of andere huishoudelijke aangelegenheid waarvan Aleksej niet veel begreep; hoewel hij soms zijn geduld verloor en ze met zijn falsetstem uitfoeterde, wist hij ze op prijs te stellen, en, gebruik makend van de gelegenheid die deze zwijgzame toehoorder hem bood, liet hij zich menigmaal gaan in enthousiaste loftuitingen op „het vrouwvolk”:

„Nou moet je 'ns kijken, Aljoesja, beste vriend, hoe de zaak in elkaar zit. De vrouw, niet waar, houdt al eeuwen lang alles wat zij te pakken kan krijgen met beide handen vast. Waarom? Uit gierigheid? Nee, maar omdat dat stukje bezit haar dierbaar is, omdat ze haar kinderen moet

voeden, haar gezin, want, niet waar, zij verzorgt ten slotte de boel. En kijk nou 'ns, wat er gebeurt. Je ziet zelf hoe wij leven: elk kruimeltje moeten wij tellen. Een hongerleven, hè? En nou komt er — 's kijken, in Januari was dat, een afdeling partisanen bij ons aan, en niet die van ons dorp, nee, die van ons die vechten ergens bij Oljenin, het waren vreemde partisanen, ergens van de spoorweg vandaan. Goed. Ze vallen onverwacht bij ons binnen: 'We sterven van de honger!' En wat zeg je daar nou wel van: de volgende dag stoppen zij de proviandzakken van de partisanen vol. Terwijl hun eigen kinderen, gezwollen van honger, niet meer op hun benen kunnen staan. Hè? Wat zeg je daarvan? Dat is het 'm nou. Als ik een of andere generaal was, zou ik, nadat we de Duitsers verjaagd hadden, mijn beste legers verzamelen en ik zou een vrouw voor hun gelederen plaatsen en ik zou al mijn legers bevel geven om voor haar, voor de Russische vrouw, te defileren en haar alle eer te bewijzen, ja, juist aan de vrouw! ..."

Aleksej lag zacht te soezen onder het gebabbel van de grijsaard. Soms, wanneer hij naar hem luisterde, zou hij de brieven uit de zak van zijn tuniek willen halen en de foto van het meisje om die hem te laten zien; maar hij was zo zwak dat hij zijn handen niet kon oplichten. Maar telkens wanneer de oude Michajla zijn vrouwen begon op te hemelen, voelde hij door de stof van zijn tuniek heen de warmte van die brieven.

Aan dezelfde tafel, eveneens altijd behendig en zwijgzaam met een of ander werkje bezig, zat 's avonds ook de schoondochter van opa Michajla. Aanvankelijk hield Aleksej haar voor een oudje, de vrouw van Michajla, maar later, toen hij haar beter bekeek, zag hij dat zij niet ouder was dan een jaar of twintig, hoogstens tweeëntwintig, teer en slank, met een lief gezicht, en hij merkte ook op, dat zij hem soms op een soort verschrikte en ongeruste manier aankeek en dan een hevige zucht gaf, net alsof

zij iets dat in haar keel stak doorslikte. 's Nachts, wanneer de pijnspaander was uitgegaan en in de rokerige duisternis van het aardhol een krekel zijn weemoedig lied inzette — een krekel, die toevallig door de oude Michajla in de puinhopen van het dorp gevonden was en die hij tezamen met wat door de vlammen aangetast vaatwerk naar hier gebracht had „voor de huiselijke sfeer” — kwam het Aleksej soms voor of iemand op zijn legerstede zachtjes lag te huilen en het snikken trachtte te smoren door met de tanden in het kussen te bijten.

XVI

Toen Aleksej drie dagen bij grootvader Michajla te gast geweest was, zei de oude man hem 's morgens op besliste toon:

„Aljocha, jongen, je zit onder de luizen, als een mestkever zie je 'er uit! En het is moeilijk voor je om je te krabben. Het beste is dat ik een bad voor je in, elkaar zet. Hè? Een heerlijk badje. Ik zal je wassen, je botten uitstomen. Het zal je, na al je vermoeienissen, goed doen, zo'n badje. Hè? Is het niet?”

En hij begon een bad in elkaar te zetten. De haard in de hoek verhitte hij zo, dat de stenen met een knappend geluid begonnen te barsten. Ergens buiten brandde ook een vuur, waarop, zo vertelde men Aleksej, een grote steen lag te gloeien. Warja goot water in een oude ton. Op de grond spreidden zij een laag goudgeel stro uit. Toen kleepte de oude Michajla zich uit tot hij alleen zijn onderbroek nog aanhad, loste snel wat loog op in de houten tobbe en scheurde uit een mat een aantal naar de zomer geurende hennepvezels. Toen het in het hutje zo heet werd dat van het plafond zware, koude waterdruppels begonnen te vallen, liep de oude haastig de straat op, bracht op een ijzeren plaat de grote steen,

die rood van hitte was, binnen en wierp hem in de tobbe. Een enorme dampwolk stootte tegen het plafond; verspreidde zich er langs en ging geleidelijk over in kleinere, kroezige wolkjes. Er was niets meer te zien en Aleksej voelde hoe de behendige handen van de oude hem ontkleedden.

Warja hielp haar schoonvader. Vanwege de hitte moest zij haar gewatteerd jasje uittrekken en haar hoofddoek afdoen. Haar zware vlechten, waarvan men het bestaan onder haar voddige hoofddoek nauwelijks had kunnen vermoeden, vielen los over haar schouders. En plotseling veranderde zij van een oude bedevaartgangster in een wat mager, teergebouwd jong meisje met grote ogen. Deze verandering was zo onverwacht dat Aleksej, die zich aanvankelijk niets van haar aantrok, zich begon te schamen over zijn naaktheid.

„Hou je taai, Aljocha! Kom vriend, hou je goed, het moet nu eenmaal gebeuren. Ze zeggen dat in Finland de mannen en vrouwen helemaal samen in één bad gewassen worden. Is het niet zo? Nou, misschien liegen ze ook. In elk geval moet je onze Warja maar zien als een barmhartige zuster bij een gewonde soldaat. Juist. En je hoeft je voor haar niet te schamen. Hou jij hem vast, dan zal ik hem zijn hemd uittrekken, allemachtig, wat is dat ding doorgezweet, en het krioelt van de luizen!”

Op dat ogenblik zag Aleksej een uitdrukking van ontsteltenis in de grote, donkere ogen van de jonge vrouw. Door de golvende stoomsluier heen zag hij voor het eerst na zijn ongeluk zijn eigen lichaam. Op het goudkleurige zomerstro lag een met donkere huid overtrokken menselijk geraamte met scherp uitstekende knieschijven, met een rond, duidelijk afgetekend bekken, een geheel ingevallen buik en een ribbenkast met scherpe contouren.

De oude was bezig bij het tobbetje met loog. En toen hij het hennepbundeltje in de grijze, vettige vloeistof had gedoopt, er mee naar Aleksej gegaan was en door de

warme damp heen zijn lichaam gezien had, bleef zijn hand halverwege in de lucht steken.

„O jee, ben je er zo aan toe? ... Dat is erg met je, broeder Aljosja! Hè? Erg zeg ik. Je mag nu wel aan de Duitsers ontkomen zijn, vriend, maar aan die met de zeis. ...”

En plotseling viel hij uit tegen Warja, die Aleksej in de rug steunde:

„En jij, wat sta je daar naar een naakte man te gluren, schaamteloos vrouwspersoon! Hè? Wat sta je nou weer op je lippen te bijten? Ach, jullie vrouwen zijn een ekstergebreed, allemaal bij elkaar. Maar jij, Aleksej, denk nergens kwaad over, denk nergens kwaad over. Wij, broeder, zullen je onder geen beding afstaan aan die met de zeis. We zullen wel zorgen dat je in orde komt, wacht maar 'ns! ... Gezond zul je zijn!”

Behendig en voorzichtig, als gold het een klein kind, wies hij Aleksej met loog, keerde hem om, begoot hem met heet water, wreef hem opnieuw met de hennepvezels en wreef met zo'n ijver dat zijn handen al gauw begonnen pijn te doen.

Warja hielp hem zwijgend.

Maar de oude was zonder reden tegen haar uitgevaren. Zij keek niet naar dat verschrikkelijke uitgeteerde lichaam, dat krachteloos in haar handen hing. Zij probeerde er langs te kijken, maar wanneer haar blik onwillekeurig door de damp heen op een voet of hand van Aleksej viel, begonnen haar ogen van ontzetting te gloeien. Het scheen haar meer en meer toe dat dit niet een of andere onbekende vliegenier was, die toevallig in haar huis terecht gekomen was, maar haar eigen Misja, dat het niet die onverwachte gast was, die de Duitsers tot deze staat hadden gebracht, maar haar man, met wie zij alles bij elkaar één lente had samengeleefd, een steviggebouwde knaap met grote, felle zomersproeten op zijn lichte, wenkbrauwloze gezicht en enorme, sterke han-

den, en dat het Misja's krachteloze, soms op een dode lijkende lichaam was dat haar handen ondersteunden. En zij begon bang te worden, haar hoofd ging draaien en alleen door op haar lippen te bijten kon zij een flauwte voorkomen. . .

. . . Later lag Aleksej weer op de dunne, gestreepte matras, nu in een lang, van onder tot boven versteld, maar schoon en zacht hemd van grootvader Michajla met door zijn hele lichaam heen een gevoel van frisheid en nieuwe kracht. Na het bad, toen de stoom door een in het plafond gemaakt venstertje was weggetrokken, gaf Warja hem bosbessen-thee te drinken, die een bijsmaak had van rook. Hij dronk het met suikerkorreltjes van de twee klontjes, die de jongens gebracht hadden en die Warja voor hem zo fijn mogelijk verkruimeld had op een wit berkenplankje. Daarna viel hij in slaap, en voor het eerst sliep hij diep en zonder dromen.

Hij werd wakker door een luid gesprek. In het aardhutje was het bijna donker, de harsspaan smeulde nog maar net. In die rokerige duisternis klonk het scherpe tenoorstemmetje van grootvader Michajla:

„Waar hebben jullie vrouwen toch je hersens? De man heeft elf dagen lang zelfs geen gierstkorreltje in zijn mond gehad en je wilt hem een hardgekookt . . . Maar begrijp je dan niet dat een hardgekookt ei de dood voor hem kan zijn! . . .” Plotseling kreeg de stem van de oude Michajla een smekende klank: „Hij moet nu geen eieren hebben, wat hij nu moet hebben, weet je, Wassilissa, dat is een lekker kippensoepje! Hè, dat is wat hij nodig heeft! Dat zou hem direct op de been helpen. Bijvoorbeeld jouw Partisaantje, hè?”

Maar de scherpe, onvriendelijke stem van een oude vrouw viel hem verschrikt in de rede:

„Je krijgt hem niet! Je krijgt hem niet en je krijgt hem niet! Je kan vragen zoveel je wilt, oude duivel! Zo zit het en waag het niet en verder over te praten. Dat ik mijn

Partisaantje ... Voor een lekker soepje ... Een soepje! Kijk ze daar 'ns wat bij elkaar gesleept hebben, krek als op een bruiloft! En daar heeft hij weer wat nieuws!"

„Kom, kom, Wassilissa, je moest je schamen voor zo'n wijvenpraat", klonk het tenoortje van de oude. „Je hebt zelf twee jongens aan het front en je houdt zulke idiote praatjes! Het is toch waar dat die man voor ons in het vuur gegaan is, voor ons zijn bloed vergoten heeft. . ."

„Ik heb zijn bloed niet nodig. Voor mij vergieten mijn eigen jongens hun bloed. En vraag niet verder, ik heb het eenmaal gezegd: ik geef en ik geef hem niet".

De donkere silhouet van het oudje verdween achter de deur en uit de wijd-openstaande deur drong zulk een helder lente-zonlicht binnen dat Aleksej onwillekeurig zijn ogen dichtkneep en kreunde van de verblindende pijn. De oude haastte zich naar hem toe:

„O, sliep je niet, Aljosja? Hè? Je hebt dus gehoord wat er gezegd werd? Je hebt het gehoord? Maar, Aljocha, je moet haar niet veroordelen; nee, vriend, je moet haar niet naar haar woorden beoordelen. Woorden — dat is alleen maar de bolster, maar de pit in haar is goed. Dacht je dat ze die kip voor jou niet overhad? Dan heb je het mis, Aljosja! Weet je dat haar hele gezin — een groot gezin, het waren er een stuk of tien — door de Duitsers uitgemeord is? Haar oudste zoon is kolonel. Toen ze dat te weten kwamen, ging het hele gezin, behalve Wassilissa, de dodenkuil in. Al hun bezittingen hebben zij met de grond gelijk gemaakt. Nou, je moet dat maar 'ns meemaken, op haar leeftijd zonder gezin, zonder kinderen om je heen te blijven! Ik wou alleen maar zeggen dat er van haar hele have en goed alleen die ene kip is overgebleven. En het is een slimme kip, Aljosja, want al de eerste week dat zij kwamen eisten de Duitsers alle kippen en eenden op; voor een Duitser immers is gévogelte het lekkerste dat er is. Het was alsmaar: 'Een kip, moedertje, een kip!' Maar deze wist er steeds tussenuit te knijpen.

Je kunt haar nauwelijks een kip noemen, het is een artieste! Wanneer er een Duitser binnen kwam stappen, dan vloog ze meteen op de zolder en bleef daar zo stil zitten dat niemand haar zag. Maar wanneer er iemand anders kwam, geen Duitser, dan bleef zij rustig doorlopen. De duivel mag weten waaraan ze de Duitsers onderscheidde. En dat is de enige kip die in ons hele dorp is overgebleven en daarom, om haar slimheid, hebben wij haar 'Partisaantje' gedoopt".

Meressjew soesde voort met open ogen. Dat had hij zich in het bos aangewend. Maar de oude Michajla scheen zich over zijn zwijgen ongerust te maken. Nadat hij wat rondgescharreld had in het hutje en iets op de tafel had opgeruimd, kwam hij terug op hetzelfde thema:

„Veroordeel die vrouw niet, Aljocha! Denk je 'ns in haar toestand in, beste vriend: zij was als een oude berk in een groot bos, die tegen alle winden beschut staat, en nu is zij achtergebleven als een rottende boomstomp op een aankap, en haar enige troost is nou juist die kip. Waarom zeg je niets of ben je ingeslapen? . . . Nou, slaap dan maar, dat zal je goed doen".

Aleksej sliep wel en niet. Hij lag onder de pelsjas, die een zurige broodgeur verspreidde, een geur van oude boerenhuishoudens, luisterde naar het kalmerende getsjirp van de krekels en had geen zin om ook maar een vinger te verroeren. Het scheen hem toe dat zijn lichaam geen beenderen had, maar gevuld was met warme watten, waar doorheen in stoten zijn bloed pulseerde. Zijn gekneusde, gezwollen voeten brandden, terwijl er van binnenuit een knellende pijn aan knaagde, maar hij had geen kracht om zich om te draaien of te bewegen.

In deze halfslaap onderging Aleksej het leven in het aardhutje in fragmenten, alsof het geen werkelijk leven was, maar of op een filmscherm achtereenvolgens onsaamenhangende, tafereeltjes voor hem opdoemden.

Het was lente. De gevluchte dorpelingen beleefden zeer

moeilijke dagen. Zij verteerden de laatste resten van de voorraden, die zij indertijd nog onder de vloeren hadden weten te verstoppert en die zij nu 's nachts heimelijk weer opgroeven onder de puinhopen en naar hun bosverblijf brachten. De aarde was nu ontdooit. De indertijd haastig uitgegraven aardholen begonnen te druipen en er kwam steeds meer water in te staan. De boeren die als partizanen opereerden in de bossen van Oljenin, ten westen van het dorp, en die vroeger nog wel eens, al was het maar even en in hun eentje, 's nachts het onderaardse dorp bezochten, waren nu afgesneden door de frontlijn. Van hen hoorde men thans niets meer. Nieuwe zorgen kwamen op de schouders van de toch al dodelijk vermoeide vrouwen te rusten. Het was nu lente, de sneeuw smolt en men moest aan het zaaien denken, aan de moestuinen.

De vrouwen liepen rond met bezorgde, stugge gezichten. In het hutje van grootvader Michajla barstten voortdurend luidruchtige twisten uit met wederzijdse verwijten en opsommingen van alle oude en nieuwe, werkelijke en verzonnen beledigingen. De herrie was soms verschrikkelijk, maar de slimme oude wist steeds op het juiste ogenblik een zakelijk voorstel door het rumoer van de nijldige vrouwenstemmen heen te gooien — bijvoorbeeld of het niet tijd was een paar vrouwen of kinderen die flink ter been waren naar het afgebrande dorp te sturen, om te zien of de aarde al ontdooit was; of de wind nu niet gunstig was om het zaad, dat van de mufte vochtigheid van de aarde doortrokken was, te laten drogen, — waarop het gekijf meteen ophield.

Op een dag kwam de oude thuis, tevreden en gepraee-occupeerd. Hij bracht een groene halm mee, die hij voorzichtig op zijn eeltige handpalm legde en aan Aleksej toonde:

„Zie je? Ik kom van het veld. De aarde is aan het ontdooien en het winterkoren laat zich godzijldank goed zien. We hebben van de winter een hoop sneeuw gehad. Ik heb

het 'ns bekeken. Wanneer we met het zomerkoren niet terechtkomen, zal het winterkoren ons ook een stuk brood geven. Ik ga het de vrouwen vertellen, laten ze ook eens blij zijn, de stakkers."

Als een zwerm kraaien in de lente zo schreeuwden en kwetterden bij het aardhutje de vrouwen door elkaar; het groene halmpje, dat Michajla van het veld had meegebracht had een nieuwe hoop in hen gewekt. En 's avonds wreef de oude zich in de handen:

„Nou, m'n langharige ministers hebben geen slechte besluiten genomen. Hè, Aljosja? Eén brigade gaat dus met de koeien ploegen op de laaggelegen weide, waar het ploegen moeilijk is. Maar veel valt er niet te ploegen, want we hebben nog maar zes koetjes over! De tweede brigade ploegt het veld dat hoger en droger gelegen is: dat kan gewoon met schop en houweel. En waarom niet, de moestuinen bewerken wij toch ook op zo'n manier en dat gaat best. Nou, en de derde brigade gaat de heuvel op, daar is zandgrond waar we aardappels op gaan verbouwen. Deze brigade zal het helemaal gemakkelijk hebben, daar laten wij de kinderen met schoppen de grond omspitten en ook de vrouwen die te zwak zijn kunnen daar meehelpen. En tegen die tijd, zie je, zullen we ook wel hulp van de regering krijgen. En als dat niet gebeurt dan is dat nog zo erg niet. We redden ons zelf dan wel op een of andere manier, in elk geval laten wij onze grond niet onbebouwd staan. De Duitsers hebben ze er hier gelukkig uitgeworpen, nou kan het leven weer doorgaan. Ons volk is taai en komt door alle moeilijkheden heen."

De oude kon lange tijd de slaap niet vatten, hij draaide zich om op zijn stro, zuchtte, krabde zich en steunde: „O Heer, o mijn God!" Een paar maal kroop hij het hol uit, ging naar de emmer met water toe, rammelde met een kroes, en men kon horen hoe hij luidruchtig, als een dorstig paard, met grote, begerige slokken dronk. Ten slotte hield hij het niet langer uit, ontstak de harsspaan

en raakte Aleksej aan, die met open ogen in een zware halfslaap lag.

„Slaap je, Aljosja? Ik kan maar niet ophouden met denken. Hè? Ik denk en ik denk maar, weet je. Er staat in ons oude dorp een eikenboom op het plein. Ja. Een jaar of dertig geleden, tijdens de oorlog van Nicolaas II, werd hij door de bliksem getroffen en zijn kruin er afgeslagen. Ja, het is een sterke boom, die eik, met machtige wortels en veel sap. Omhoog kon hij niet meer groeien, dus begon hij opzij uit te lopen en je moet es zien wat een dikke kruin hij nu weer heeft . . . Zo is het ook met ons Plawni . . . Als het zonnetje maar weer schijnt en onze aarde oogsten geeft en als we onze eigen regering weer hebben, nou, vriend Aljosja, je zult es zien dat we er in vijf jaar weer bovenop zijn, dat we alles weer opgebouwd hebben. We zijn taaie mensen. Ho-ho-ho, hou je taai! Ja, als nou de oorlog maar zo gauw mogelijk is afgelopen! Eerst de Duitsers flink op hun kop geven en dan aan het werk, met man en macht! Hè, wat vind je daarvan?”

Deze nacht begon het met Aleksej bergafwaarts te gaan.

Het bad van Michajla had zijn lichaam wat opgefrist en hem uit de toestand van lethargie, waarin hij meer en meer verzonk, gered. Maar meteen voelde hij met ongekende kracht zijn uitputting, zijn onmenselijke vermoeidheid en de pijn in zijn benen. Hij raakte in zijn halfslaap aan het ijlen, woelde op zijn matras heen en weer, kreunde, knarsetandde, riep om iemand, twistte, eiste iets op.

Warwara bleef de hele nacht bij hem zitten met opgetrokken benen, haar kin op de knieën steunend en een weemoedige blik in haar grote, ronde, droevige ogen. Zij legde een doek, gedrenkt in koud water, afwisselend op zijn hoofd of zijn borst, schikte de pelsjas, die hij voortdurend van zich afwierp, en dacht aan haar man, die ver weg was, wie weet waarheen gedreven door de wisselende krijgskansen.

Het was nauwelijks licht of de oude stond al op. Hij keek naar Aleksej, die nu rustig geworden was en in slaap gevallen, fluisterde met Warja en begon toebereidselen te treffen om zich op pad te begeven. Over zijn viltten laarzen heen trok hij grote overschoenen, die hij zelf gemaakt had van autobinnenbanden, bond zijn jas bijeen met een bastgordel en nam een stok van jeneverbesenhout, die hij eigenhandig gepolijst had en die hem steeds wanneer hij een lange voettocht maakte begeleidde, ter hand.

Hij ging weg zonder Aleksej een woord te zeggen.

XVII

Meressjew was zo ver weg dat hij de afwezigheid van zijn gastheer niet eens opmerkte. De hele volgende dag bracht hij in halfbewusteloze toestand door en pas de derde dag kwam hij weer bij, toen de zon reeds hoog aan de hemel stond en vanuit het schuifvenster in de zoldering door het hele hol, tot aan de voeten van Aleksej toe, zonder de duisternis te verdrijven, maar deze integendeel nog dichter makend, een lichte, massieve bundel zonnestralen naar binnen viel, die door de blauwzwarte rooklagen van de oven heendrong.

Het aardhol was leeg. Van boven, door de deur heen, klonk de zachte, wat hese stem van Warja. Zij was blijkbaar ergens mee bezig en zong er een oud, in deze bosstreken zeer populair liedje bij. Het ging over een eenzame, treurige lijsterbes, die er van droomde hoe ze de eik moest bereiken, die even eenzaam een eind verderop stond.

Aleksej had dat liedje al meermalen horen zingen. Het werd gezongen door de meisjes die in vrolijke scharen uit de naburige dorpen kwamen om het vliegveld effen en schoon te maken. Hij hield van het trage, droefgeestige

motief. Maar vroeger had hij eigenlijk nooit gelet op de betekenis der woorden en in de drukte van zijn vliegersbestaan waren zij altijd langs hem heen gegleden. Maar nu, in de mond van deze jonge vrouw met haar grote ogen, waren zij met zulk een diep gevoel gekleurd en klonk er zoveel niet alleen poëtisch, maar echt vrouwelijk verdriet in, dat Aleksej opeens de hele diepte van de melodie aanvoelde en begreep, hoe de lijsterbes Warja verlangde naar haar eik.

...Maar het lijsterbesje
Kan niet naar haar vrind,
Ach, het arme weesje
Wiegt eenzaam op de wind. . .

Zo zong zij en in haar stem voelde men de bitterheid van echte tranen, en toen het lied uit was, stelde Aleksej zich voor hoe zij daar nu ergens zat, onder de door de len-tezon overgoten bomen, en hoe haar grote, ronde, verdrietige ogen vol tranen stonden. Hij voelde dat hij ook zelf een prop in zijn keel kreeg en hij verlangde er naar om de oude brieven uit de zak van zijn tuniek, die hij helemaal uit het hoofd kende, weer eens te bekijken, niet te lezen, maar eenvoudig te bekijken, en een blik te werpen op de foto van het slanke meisje in de wei. Hij maakte een beweging om zijn tuniek te bereiken, maar zijn hand viel krachteloos op de matras terug. En weer vloaide alles ineens in een grijsachtige mist, waarin lichte, regenboogachtige kringen uiteendreven. Toen hoorde hij door die met zachte prikkelende geluiden gevulde nevel heen twee stemmen, die van Warja en nog een andere stem, van een oude vrouw, die hem ook bekend voorkwam. Zij spraken fluisterend:

„Eet hij niet?”

„Wat zou hij moeten eten? . . . Gisteren probeerde hij een koekje naar binnen te krijgen, een heel kleintje maar, en hij is er misselijk van geworden. Kun je dat eten noe-

men? Melk, dat drinkt hij wel een beetje. Dat geven we hem dan ook."

"Nou, kijk, ik heb hier een soepje voor hem meegebracht... Misschien zal hij dat wel lusten, zo'n soepje".

"Tante Wassilissa!" riep Warja uit. "Je hebt toch niet..."

"Nou ja, het is kippensoep, waarom wind je je zo op? 't Is heel gewoon. Maak hem 'ns wakker, misschien eet hij wat".

En voor Aleksej, die dit alles in zijn halve sluimering hoorde, zijn ogen had kunnen openen, schudde Warja hem al uit alle kracht, vrolijk en ongegeneerd:

"Leksej Petrowitsj, Leksej Petrowitsj, word wakker!... Grootmoedertje Wassilissa heeft een kippensoepje voor u meegebracht. Word wakker zeg ik!"

De harsspaan, bij de uitgang in de wand gestoken, brandde knetterend. In het ongelijkmatig walmende licht er van zag Aleksej een klein, gebogen oudje met een gerimpeld, boos gezicht en een lange neus. Zij was bezig met een groot pak dat op tafel stond, haalde er een jute lap af, daarop een pud jak en een stuk papier en toen kwam er een ijzeren pan te voorschijn en van daaruit stroomde in het hutje zulk een heerlijke en vette geur van kippensoep dat Aleksej er krampen van in zijn lege maag kreeg.

Het gerimpelde gelaat van grootmoeder Wassilissa behield zijn norse en boze uitdrukking.

"Dat heb ik voor u meegebracht, versmaad het niet, eet het voor uw gezondheid. Misschien zal het, met God's wil, helpen."

Aleksej herinnerde zich de droevige geschiedenis van haar gezin, het verhaal over de kip, die de komische naam „Partisaantje" droeg, en alles — het oudje en Warja en de pan die lekker op tafel te dampen stond — vloeyde ineem voor zijn ogen, die zich met tranen vulden, en als door een mist zag hij hoe de sterke ogen van de oude

vrouw hem streng, maar met deelname en een oneindig medelijden aankeken.

„Dank u, grootmoedertje”, kon hij er pas uitbrengen toen zij al naar de deur ging.

Toen zij al bij de deur was, hoorde hij haar zeggen:

„Niets te danken. Wat valt er te danken? Mijn jongens vechten ook. Misschien krijgen zij nu ook van iemand een soepje. Eet maar flink, dan wordt u wel weer gezond.”

„Grootmoedertje! Grootmoedertje!” Aleksej trachtte overeind te komen, maar Warja's handen hielden hem vast en dwongen hem op het matras terug.

„Nee, nee, u moet blijven liggen! Begint u nu maar liever aan de soep”. Zij bracht hem bij wijze van bord een oud aluminium dekseltje van een Duitse soldatenketel, waarvan een lekkere, vette damp opsteeg; zij bracht het hem met afgewend gelaat, misschien om een onwillekeurige traan te verbergen. „Alstublieft, eet u nu maar”.

„En waar is grootvader Michajla?”

„Die is weggegaan ... Een inspectietocht gaan maken. Hij zal wel een poosje wegblijven. Maar kom, nu moet u eten.”

En vlak bij zijn gezicht zag Aleksej een grote, door de tijd zwart geworden houten lepel met afgebeten randen, vol barnsteenkleurige bouillon.

De eerste lepels soep wekten in hem een dierlijke eetlust. Hij had wel tot de hevigste pijnen en maagkrampen willen dooreten, maar hij stond zichzelf slechts tien lepels toe en een paar vezeltjes van het witte, zachte kippenvlees. Hoewel zijn maag hardnekkig naar meer en meer verlangde, staakte Aleksej beslist het eten, wetend dat in zijn toestand overvloedig eten vergif voor hem zou zijn.

De soep van het oudje verrichtte wonderen. Na het eten viel Aleksej in slaap, niet in een soort bezwijming, maar in een echte, stevige, gezonde slaap. Hij ontwaakte, at weer wat en viel opnieuw in slaap, en niets — noch de rook van de haard, noch het gepraat van de vrouwen,

noch de aanraking van Warja's handen, die steeds bang was dat hij dood zou gaan en zich ieder ogenblik over hem heen boog om te luisteren of zijn hart nog klopte — kon hem uit zijn slaap wekken.

Hij leefde en ademde regelmatig en diep. Hij sliep de hele verdere dag door, en ook de nacht, en bleef zo stevig doorslapen dat het wel leek of er geen macht op aarde was, die zijn slaap zou kunnen verstoren.

Maar toen, vroeg in de ochtend, klonk ergens heel in de verte een eentonig zoemend geluid, niet te onderscheiden tussen de andere geluiden van het bos. Aleksej echter was opeens klaar wakker en richtte, één en al spanning, zijn hoofd van het kussen op.

Een gevoel van wilde, onbeheerste vreugde kwam over hem. Hij bleef onbeweeglijk, met schitterende ogen liggen. In de haard knapten de afkoelende stenen, het krekeltje, dat de hele nacht bezig geweest was, tsjirpte nog maar sporadisch en vermoeid, men kon horen hoe boven het aardhutje de oude dennen gelijkmatig ruisten en zelfs hoe bij de deur (de zware dooidruppels op de grond tikten. Maar door dit alles heen kon men een gelijkmatig gebrom vernemen. Aleksej herkende het geluid van een „Oesjka“ — het vliegtuigtype „OE 2“. Het geluid kwam nu eens naderbij en nam in volume toe, dan weer werd het doffer, zonder echter geheel te verdwijnen. Aleksej hield zijn adem in. Het was duidelijk dat er een vliegtuig in de buurt was en dat het boven het woud cirkelde, misschien op verkenning, misschien ook om een geschikte landingsplaats te zoeken.

„Warja, Warja!“ riep Aleksej, terwijl hij zich op zijn ellebogen trachtte op te richten.

Maar Warja was er niet. Van buiten klonken opgewonden vrouwenstemmen en haastige schreden. Er was daar iets aan de hand.

Voor een ogenblik ging de deur van het aardhutje open en vertoonde zich het sproetige gezicht van Fedjka.

„Tante Warja! Tante Warja!” riep de jongen, en voegde er toen op opgewonden toon aan toe: „Daarboven ... Hij vliegt rond ... Hij vliegt boven ons rond ...” Voor Aleksej iets had kunnen vragen was hij al weg.

Met grote inspanning slaagde hij er in, zich op te richten in een zittende positie. Met zijn hele lichaam voelde hij hoe zijn hart klopte, hoe zijn bloed nerveus pulseerde en luid bonsde in zijn slapen en zijn pijnlijke voeten. Hij telde de cirkels, die het vliegtuig volvoerde, hij telde één, twee, drie en viel toen achterover op zijn matras, volkomen uitgeput door de opwinding, en verzonk opnieuw en even vast in diezelfde allesoverheersende, heilzame slaap.

Hij werd wakker door het geluid van een jonge, sappige basstem. Een stem die hij uit een heel koor van andere stemmen had kunnen herkennen. Zulk een stem had bij de jagers alleen de escadrille-commandant Andrej Degtjarenko.

Aleksej opende zijn ogen, maar het scheen hem toe dat hij nog steeds sliep en dat het alleen een droom was, dat brede, grove gezicht met zware jukbeenderen, als door een timmerman gemaakt maar nog niet afgewerkt, nog niet met schuurpapier of glas gepolijst, dat goedhartige, hoekige gezicht van zijn vriend, met het paarse litteken over het voorhoofd, met zijn lichte ogen, gegarneerd door even lichte en kleurloze (varkensachtige, zeiden zijn vijanden) wimpers. Zijn lichtblauwe ogen keken verwonderd door het rokerige halfduister.

„Nou, oudje, laat je trophee eens zien”, bromde Degtjarenko.

Het visioen verdween niet. Dit was werkelijk Degtjarenko, hoewel het volkomen onbegrijpelijk was hoe zijn vriend hem hier had kunnen vinden, in dit ondergrondse dorp, midden in het bos. Hij stond daar, groot en breedgeschouderd, zijn kraag als gewoonlijk open. In zijn hand hield hij zijn vliegerskap met de radiofonische geleidingen en nog een paar papieren zakjes en pakjes. De vlam

van de harsspaan belichtte hem van achteren. Zijn goudkleurige, kortgeknipte beverhaar lichtte als een nimbus om zijn hoofd.

Achter de rug van Degtjarenko was het bleke, volkomen uitgeputte gezicht te zien van grootvader Michajla met van opwinding uitpuilende ogen, en naast hem stond de verpleegster Ljenotsjka, met een platte, brutale neus die met een animale nieuwsgierigheid door de duisternis keek. Het meisje had onder haar arm een dikke zeildoeken tas met een rood kruis er op en hield een bosje vreemd aandoende bloemen tegen haar borst geklemd.

Zo stonden zij daar, zwijgend. Andrej Degtjarenko keek besluiteloos rond, waarschijnlijk verblind door de duisternis. Een paar keer gleed zijn blik onverschillig over het gezicht van Aleksej, die evenmin kon wennen aan de plotselinge verschijning van zijn vriend en alsmaar bang was dat dit alles een koortsdroom zou blijken te zijn.

„Nou, kijk, daar ligt-ie, God, daar ligt-ie!” fluisterde Warja, terwijl zij de pelsjas van Meressjew af trok.

Degtjarenko liet zijn blik nog eens verwonderd over het gezicht van Aleksej glijden.

„Andrej!” zei Meressjew en trachtte zich op zijn ellebogen op te richten.

De piloot keek hem besluiteloos, met nauwelijks verhouden schrik aan.

„Andrej, herken je me niet?” fluisterde Aleksej, voelend hoe zijn hele lichaam begon te beven.

Nog even keek de piloot naar het levende geraamte, overtrokken met een donkere, als verkoolde huid, en trachtte er het opgewekte gezicht van zijn vriend in te herkennen; en alleen in de ogen, de grote, bijna ronde ogen, ving hij de bekende standvastige en openhartige blik van Meressjew op. Hij strekte zijn handen uit. Zijn vliegerskap viel op de grond, zijn papieren fladderden eveneens omlaag, net als de appels, sinaasappels en kaakjes, die hij in zijn hand had.

„Ljosjka, ben jij het?” De stem van de piloot werd vochtig en zijn lange, kleurloze wimpers plakten opeen. „Ljosjka, Ljosjka!” Hij nam het zieke, kinderlijk-lichte lichaam van de matras op en drukte het als een kind tegen zich aan, terwijl hij steeds maar herhaalde: „Ljosjka, mijn vriend Ljosjka!”

Een ogenblik lang hield hij hem op een afstand van zich af en bekeek hem zo, gretig, alsof hij zich wilde overtuigen dat dit werkelijk zijn vriend was, en drukte hem toen opnieuw tegen zich aan:

„Wat heb je nou weer uitgespookt, Ljoska, jij duivel!”

Warja en de liefdezuster Ljena deden hun best om het halfdode lichaam aan de greep van zijn sterke berenpoten te ontrukken.

„Laat hem toch los, in Godsnaam, ziet u dan niet dat hij half dood is?” maakte Warja zich boos.

„Het is toch niet goed voor hem dat hij zich toch zo opwindt, laat hem toch liggen!” viel de zuster met haar radde tong in, waarbij zij haar woorden doorspekte met een oneindig aantal „toch”-s.

Maar de piloot, die eindelijk helemaal overtuigd was dat die donkere, oude, gewichtloze man werkelijk niemand anders dan Aleksej Meressjew was, zijn krijgsmaker, zijn vriend, die het hele regiment al als verloren opgegeven had, greep naar zijn hoofd, liet een wilde triomfkreet horen, pakte Aleksej bij zijn schouders en keek diep in zijn zwarte, vrolijk uit hun donkere kassen schitterende ogen, en brulde:

„Hij leeft! Jezus Maria hij leeft, de duivel hale je, hij leeft! Waar heb je in godsnaam al die tijd gezeten? Hoe kom je zo?”

Maar de zuster, dat komieke platneuzige dikkertje, dat door het hele regiment met voorbijgaan van haar luitnants-rang gewoon Ljenotsjka werd genoemd of ook wel „zuster in de medische wetenschap” (zoals zij zich eens, tot haar schade, bij het regimentscommando had voorge-

steld), dat zangvogeltje en lachebekje Ljenotsjka, verliefd op alle luitenants tegelijk, drong de van vreugde dol geworden vliegenier streng en energiek terzijde.

„Kameraad kapitein, ga toch weg toch van die zieke!”

Zij wierp de bloemen, waarvoor zij gisteren nog speciaal naar de stad in de buurt gevlogen waren, de bloemen die nu volkomen nutteloos bleken, op de tafel, opende haar zeildoeken tas met het rode kruis en begon Aleksej heel zakelijk te onderzoeken. Haar korte vinger-tjes bewogen zich vaardig langs Aleksej's benen, terwijl zij alsmaar vroeg:

„Doet het hier pijn? En hier? En hier?”

Voor het eerst schonk Aleksej werkelijk aandacht aan zijn voeten. Zij waren enorm gezwollen en helemaal zwart geworden. Elke aanraking veroorzaakte hem pijn, alsof zijn hele lichaam door een elektrische stroom getroffen werd. Maar wat Ljenotsjka blijkbaar helemaal niet aanstond was het feit dat de toppen van zijn tenen zwart en helemaal gevoelloos geworden waren.

Aan de tafel zaten grootvader Michajla en Degtjarenko. Zij tracteerden elkaar uit vreugde heimelijk uit de veldfles van de piloot en voerden een levendig gesprek. Met een bevende oudemans-tenor begon grootvader Michajla, blijkbaar niet voor de eerste keer, te vertellen:

„Nou, het zit dus zo dat onze jongens hem op de aan-
kap vonden. De Duitsers hebben daar hout gehakt voor hun verschansingen, nou, en hun moeder, dat is mijn dochter, heeft ze er heen gestuurd om houtspaanders te zoeken. Daar hebben ze hem dan ook ontdekt. Hee, wat is dat voor een raar ding daar? Eerst dachten ze dat het een aangeschoten beer was, die zo over de grond lag te rollen. Eerst wilden ze weglopen, maar de nieuwsgierigheid hield hen vast: wat is dat toch voor een beer en waarom rolt hij zo gek? Hè? Is het niet zo? Ze zien hoe hij daar van de ene kant naar de andere rolt en aldoor kreunt”.

„Hoe bedoel je dat, 'rolt'?" vroeg Degtjarenko op twijfelende toon. Hij hield hem zijn sigarettenkoker voor: „Rook je?"

De oude man nam een sigaret uit de koker, haalde een oud stuk krant uit zijn zak, scheurde er zorgvuldig een hoekje van af, strooide er de tabak van de sigaret op uit, draaide daar een nieuwe sigaret van, stak die op en zoog genietend de rook in.

„Waarom zouden wij niet roken, en of wij roken! Nou! Alleen, zolang de Duitsers er waren hebben wij geen tabak gezien. Wij roken mos en gedroogde wolfsmelkbladeren, dat roken wij! ... En hoe hij precies rolde, vraag hem dat zelf. Ik heb het niet gezien. De jongens zeggen dat hij zo van zijn buik op zijn rug en van zijn rug op zijn buik rolde. Tja, hij kon dus blijkbaar niet meer gewoon kruipen door de sneeuw. Zie je, zo eentje is het er nou."

Degtjarenko wilde ieder ogenblik opspringen om naar zijn vriend te gaan kijken, met wie de vrouwen nu druk in de weer waren; zij wikkelden hem in grijze legerdekens, die de zuster had meegebracht.

„Blijf jij maar rustig zitten, vriend, dat is geen mannenwerk! Luister maar goed en knoop het in je oor om het later aan je chef te kunnen vertellen. Een enorme prestatie heeft die man verricht! Zie je, zo'n kerel is dat nou. De hele week zijn we hem nu al met zijn allen aan het verplegen, maar hij kan zich niet eens bewegen. En toch is hij met inspanning van al zijn krachten door onze wouden en moerassen gekropen. Er zijn er niet veel, broeder, die 'm dat na zouden doen! Zelfs de heilige vaders hebben in hun leven zulke daden niet verricht. Hè, of dat zoiets bijzonders is om op een zuil te gaan zitten! Is het niet zo? Aha, maar luister es goed, kerel, luister es ..."

De oude boog zich tot het oor van Degtjarenko over en prikte hem met zijn donzige, zachte baardje:

„Alleen ben ik bang, zie je, ik denk soms zo dat hij ieder ogenblik dood kan gaan. Aan de Duitsers is hij ont-

snapt, maar zal het hem bij die met de zeis ook zo gemakkelijk lukken? 't Is niets dan velletjes en been, en hoe hij dat kruipen heeft kunnen volhouden begrijp ik nog niet. Het moet hem wel bijzonder sterk naar zijn eigen mensen getrokken hebben. En hij ijlt maar steeds over hetzelfde: het vliegveld en nog eens het vliegveld, en dan wat on-samenhangende woorden, over een zekere Olja onder andere. Werkt er bij jullie zo'n meisje of is het soms zijn vrouw? . . . Luister je eigenlijk naar me of niet, piloot, hee piloot, luister je? Ach . . ."

Degtjarenko luisterde niet. Hij trachtte zich voor te stellen hoe die kameraad van hem, die in het regiment zulk een doodgewone jongen had geleken, met bevroren of verbrijzelde voeten dag en nacht had voortgekropen door de smeltende sneeuw, door bossen en moerassen, hoe hij steeds zwakker werd, maar toch voortkroop en voortrolde om aan de vijand te ontkomen en de zijnen te bereiken. Het beroep van jachtvlieger had Degtjarenko aan gevaren gewend. Wanneer hij zich in een luchtgevecht stortte, dacht hij nooit aan de dood, maar voelde integendeel een zekere blijde opwindning. Maar om zo in het bos, in je eentje . . .

„Wanneer hebben jullie hem gevonden?"

„Wanneer?" De grijsaard bewoog zijn lippen, nam een nieuwe sigaret uit de open koker, plukte hem uit elkaar en begon er een zonder mondstuk te draaien. „Wanneer? Nou, op Stille Zaterdag, juist de dag voor Pasen, dat was dus net een week geleden."

De piloot vergeleek de data en berekende dat Aleksej Meressjew dus achttien volle dagen door het bos gekropen moest hebben. Dat een gewonde zo lang kon kruipen zonder voedsel kwam hem eenvoudig ongelooflijk voor.

„Nou, dank je wel, grootvadertje!" De vliegenier omarmde de oude stevig en drukte hem tegen zich aan. „Bedankt, broeder!"

„Ach, 't is niets, 't is niets, waarom moet je me daar-

voor bedanken? Loop heen met je dank! Ben ik soms een vreemdeling, een buitenlander? Hè? Nee immers!" En geërgerd voer hij tegen zijn schoondochter uit, die in de bekende vrouwelijke houding van bittere overpeinzingen stond, de wang in haar handpalm gesteund: „Raap dat geval daar van de vloer op, lelijke kraai! 't Is te kostbaar om zo te verkwisten!.. 'Bedankt', loop heen!"

Intussen was Ljenotsjka klaar gekomen met het verbinden van Meressjew.

„'t Is niets, 't is niets, kameraad eerste luitenant", zei zij op haar radde manier, waarbij zij haar woorden als kleine erwtjes uitstortte: „In Moskou daar zullen ze u toch in twee tellen op de been helpen. Moskou, dat is je stad toch! Daar weten ze met zulke gevallen toch wel raad!"

Uit het feit dat zij overdreven opgewekt sprak en voortdurend herhaalde dat Meressjew in twee tellen zou genezen, begreep Degtjarenko dat het onderzoek geen gunstig resultaat had opgeleverd en dat het er met zijn vriend slecht voorstond. „Waarom moet die babbelkous zo kletsen?" dacht hij bij zichzelf en wierp een vijandige blik op de „zuster in de medische wetenschap". Trouwens, in het regiment werd het meisje door niemand au sérieux genomen en men beweerde schertsend dat de enige ziekte, waarvan zij de mensen genezen kon, de liefde was. Deze gedachte troostte Degtjarenko enigszins.

Zoals hij daar in dekens gewikkeld lag, terwijl alleen zijn hoofd er uit stak, deed Aleksej Degtjarenko denken aan de mummie van de een of andere pharao uit zijn schoolboek voor oude geschiedenis. Met zijn grote hand streek hij over de wangen van zijn vriend, waarop een dicht, bruinachtig gewas gegroeid was.

„'t Is niets Ljosjka, ze zullen je wel weer opknappen! Ik heb orders om je nog vandaag naar Moskou over te brengen, naar een prima ziekenhuis. Er zijn daar een uitgelezen stel professoren en de verpleegsters daar " — hij

klakte met zijn tong en knipoogde naar Ljenotsjka — „nou, die helpen zelfs een dooie op de been. We praten er samen straks in de lucht nog wel over...” Plotseling merkte Degtjarenko dat hij precies zo praatte als Ljenotsjka, met eenzelfde gemaakte vrolijkheid; en zijn handen, die nog steeds over het gelaat van zijn vriend streken, begonnen ineens nat te worden. „Nou, waar is de brancard? Kom, vooruit, wat staan jullie te treuzelen!” commandeerde hij bars.

Samen met de grijsaard legden zij de in dekens gerolde Aleksej voorzichtig op de brancard. Warja zocht zijn spullen bij elkaar en wikkelde ze in een bundeltje.

„Wacht even”, zei Aleksej, toen zij de SS-dolk in het bundeltje wilde stoppen. Deze dolk had grootvader Michajla al menigmaal nieuwsgierig bekeken, hij had hem gepoetst en geslepen en de scherpte op zijn duim beproefd: „Houd jij die maar, grootvadertje, ter herinnering.”

„Nou, Aljocha dank je wel hoor, dank je wel! Het staal is uitstekend, kijk maar 'ns. En er staat iets opgeschreven, maar niet in onze taal.” Hij liet het mes aan Degtjarenko zien.

„Alles für Deutschland, alles voor Duitsland,” vertaalde Degtjarenko de in het mes gegraveerde inscriptie.

„Alles voor Duitsland”, herhaalde Aleksej en herinnerde zich hoe hij aan die dolk gekomen was.

„Nou, oude, pak aan, pak aan!” riep Degtjarenko, terwijl hij zelf de brancard van voren optilde.

De brancard kwam in beweging en met moeite, hier en daar wat aarde van de wand schurend, ging hij door de smalle opening van het aardhutje.

Allen, die het hol waren binnengekomen om afscheid te nemen van hun „vondeling” stroomden naar buiten. Alleen Warja bleef binnen. Langzaam zette zij de harsspaan recht, liep naar de gestreepte matras waarop nog de indrukken van een menselijk lichaam zichtbaar waren en

streek er met de hand over. Haar blik viel op het bouquet, dat men in de drukte helemaal vergeten had. Het waren enige takken van kasseringen, bleek van kleur en wat schraaltjes, net als de bewoners van het gevluchte dorp, die de winter in vochtige en koude aardholen hadden doorgebracht. De vrouw nam het bouquet op, ademde de zwakke, in dit rookhol nauwelijks waarneembare tere lentegeur in en viel toen plotseling, in bittere vrouwen-tranen uitbarstend, op de brits neer.

XVIII

De hele bevolking van het dorp Plawni stroomde uit om de onverwachte gast uitgeleide te doen. Het vliegtuig stond achter de rand van het bos op een langwerpig woudmeertje, dat langs de oevers al een weinig ontdooid was, maar waarvan het ijs nog glad en sterk was. Er voerde geen weg naar toe. Door de brokkelige, meelachtige sneeuw, recht door het braakland heen, liep een paadje dat nog geen uur geleden was vastgetrapt door de voeten van de oude Michajla, Degtjarenko en Ljenotsjka. Nu stroomde over dit paadje een hele menigte naar het meer, de kinderen aan de kop en helemaal vooraan de bezadigde Serenjka en de opgewonden Fedjka. Met het recht van een oude vriend, degeen die de piloot in het bos gevonden had, stapte Serenjka waardig voor de brancard uit, oplette dat zijn enorme viltlaarzen, die hij van zijn doodgeschoten vader geërfd had, niet in de sneeuw bleven steken, en nu en dan op autoritaire toon iets roepend tegen de haveloze kindertroep met hun blikkende tanden en allerzonderlingste lompen. Degtjarenko en de oude liepen in gelijke pas en droegen de brancard, terwijl Ljenotsjka er bezig naast liep, nu eens de dekens rechtekkend, dan weer het hoofd van Aleksej met haar hoofd-

klakte met zijn tong en knipoogde naar Ljenotsjka — „nou, die helpen zelfs een dooie op de been. We praten er samen straks in de lucht nog wel over...” Plotseling merkte Degtjarenko dat hij precies zo praatte als Ljenotsjka, met eenzelfde gemaakte vrolijkheid; en zijn handen, die nog steeds over het gelaat van zijn vriend streken, begonnen ineens nat te worden. „Nou, waar is de brancard? Kom, vooruit, wat staan jullie te treuzelen!” commandeerde hij bars.

Samen met de grijsaard legden zij de in dekens gerolde Aleksej voorzichtig op de brancard. Warja zocht zijn spullen bij elkaar en wikkelde ze in een bundeltje.

„Wacht even”, zei Aleksej, toen zij de SS-dolk in het bundeltje wilde stoppen. Deze dolk had grootvader Michajla al menigmaal nieuwsgierig bekeken, hij had hem gepoetst en geslepen en de scherpte op zijn duim beproefd: „Houd jij die maar, grootvadertje, ter herinnering.”

„Nou, Aljocha dank je wel hoor, dank je wel! Het staal is uitstekend, kijk maar 'ns. En er staat iets opgeschreven, maar niet in onze taal.” Hij liet het mes aan Degtjarenko zien.

„Alles für Deutschland, alles voor Duitsland,” vertaalde Degtjarenko de in het mes gegraveerde inscriptie.

„Alles voor Duitsland”, herhaalde Aleksej en herinnerde zich hoe hij aan die dolk gekomen was.

„Nou, oude, pak aan, pak aan!” riep Degtjarenko, terwijl hij zelf de brancard van voren optilde.

De brancard kwam in beweging en met moeite, hier en daar wat aarde van de wand schurend, ging hij door de smalle opening van het aardhutje.

Allen, die het hol waren binnengekomen om afscheid te nemen van hun „vondeling” stroomden naar buiten. Alleen Warja bleef binnen. Langzaam zette zij de harsspaan recht, liep naar de gestreepte matras waarop nog de indrukken van een menselijk lichaam zichtbaar waren en

streek er met de hand over. Haar blik viel op het bouquet, dat men in de drukte helemaal vergeten had. Het waren enige takken van kasseringen, bleek van kleur en wat schraaltjes, net als de bewoners van het gevluchte dorp, die de winter in vochtige en koude aardholen hadden doorgebracht. De vrouw nam het bouquet op, ademde de zwakke, in dit rookhol nauwelijks waarneembare tere lentegeur in en viel toen plotseling, in bittere vrouwentranen uitbarstend, op de brits neer.

XVIII

De hele bevolking van het dorp Plawni stroomde uit om de onverwachte gast uitgeleide te doen. Het vliegtuig stond achter de rand van het bos op een langwerpig woudmeertje, dat langs de oevers al een weinig ontdooid was, maar waarvan het ijs nog glad en sterk was. Er voerde geen weg naar toe. Door de brokkelige, meelachtige sneeuw, recht door het braakland heen, liep een paadje dat nog geen uur geleden was vastgetrapt door de voeten van de oude Michajla, Degtjarenko en Ljenotsjka. Nu stroomde over dit paadje een hele menigte naar het meer, de kinderen aan de kop en helemaal vooraan de bezadigde Serenjka en de opgewonden Fedjka. Met het recht van een oude vriend, degeen die de piloot in het bos gevonden had, stapte Serenjka waardig voor de brancard uit, opletten dat zijn enorme viltlaarzen, die hij van zijn doodgeschoten vader geërfd had, niet in de sneeuw bleven steken, en nu en dan op autoritaire toon iets roepend tegen de haveloze kindertroep met hun blikkende tanden en allerzonderlingste lompen. Degtjarenko en de oude liepen in gelijke pas en droegen de brancard, terwijl Ljenotsjka er bezig naast liep, nu eens de dekens rechtekkend, dan weer het hoofd van Aleksej met haar hoofd-

doek omwikkellend. Daarachter verdrongen zich de vrouwen, de jonge meisjes en de oudjes. De gesprekken werden op gedempte toon gevoerd.

In het begin werd Aleksej door het felle licht, weerkaatst door de sneeuw, verblind. De mooie lentedag trof zijn ogen met zulk een kracht dat hij ze onmiddellijk moest dichtknijpen en bijna het bewustzijn verloor. Daarna lichtte hij heel voorzichtig zijn oogleden op, wende zijn ogen langzaam aan het licht en begon rond te kijken. En voor zijn blik ontvouwde zich het beeld van het onderaardse dorp.

Waar het oog ook viel, overal stond als een muur het oude woud. Het scheelde niet veel of de toppen der bomen sloten zich boven je hoofd ineen. Hun takken, die maar weinig zonnestralen doorlieten, maakten het beneden halfdonker. Het was een gemengd woud. Witte stammen van nog kale berken, wier toppen leken op zwartblauwe rook, die stil in de lucht blijft hangen, en daartussendoor hier en daar donkere, driehoekige sparren.

Onder de bomen, waar de sneeuw allang vastgetrapt was door honderden voeten, waren, zowel vanuit de grond als vanuit de lucht beschermd tegen vijandelijke blikken, de aardhutjes uitgegraven. Aan de takken van eeuwenoude sparren hingen kinderluiers te drogen, op de knoesten van dennen stonden omgekeerde aarden potten en melkkannen te luchten, terwijl tussen de machtige, knoestige wortels van een oude spar, van welks stam lange baarden van grijs mos hingen, waar onder normale omstandigheden een of ander roofdier had moeten liggen, een oude, vuile, van lappen gemaakte pop zat met een plat, goedhartig gezicht dat er met inktpotlood op aangebracht was.

De stoet, met de brancard voorop, bewoog zich langzaam door de in de sneeuw uitgetrapte „straat”.

Toen hij zich eenmaal in de open lucht bevond, onderzocht Aleksej in het begin een wilde, onberedeneerde,

dierlijke vreugde, die daarna overging in een 'zoete, stille droefenis.

Met een klein zakdoekje veegde Ljenotsjka de tranen van zijn gezicht; ze legde deze op haar manier uit en verzocht de dragers wat langzamer te lopen.

„Nee, nee, vlugger, vooruit, laten we vlugger gaan!” viel Meressjew haastig 'in.

Het leek hem toch al toe dat zij hem veel te langzaam droegen. Hij begon te vrezen dat 'men door al dat getreuzel niet op tijd zou kunnen wegvliegen, dat het vliegtuig dat hem naar Moskou moest 'brengen, plotseling zou vertrekken zonder op hem te wachten en dat hij de reddingbrengende kliniek vandaag niet meer zou bereiken. Hij kreunde zacht van de pijn, die het snelle lopen van zijn dragers hem veroorzaakte, maar bleef voortdurend aandringen op groter spoed: „Vlugger, alsjeblieft, vlugger!” Zo joeg hij zijn dragers op, hoewel hij merkte dat grootvader Michajla buiten adem raakte, voortdurend misstapte en struikelde. Twee vrouwen namen toen zijn plaats in. Grootvader Michajla ging met kleine, snelle pasjes naast de brancard lopen, aan de andere kant van Ljenotsjka. Hij wiste met zijn officierspet zijn bezwete kale kruin, zijn roodgeworden gezicht en zijn gerimpelde hals af en mompelde tevreden:

„Kijk hij de mensen 'ns opjagen, hè? Een haast dat hij heeft! . . . Gelijk heb je, Ljosja, volkomen gelijk, haast je maar! Wanneer een mens haast heeft, bewijst dat dat het leven sterk in hem is, hè, is het niet zo, vondeling van ons? . . . Je moet ons schrijven vanuit het hospitaal! Onthoud ons adres: provincie Kalinin, district Bologoje, toekomstig dorp Plawni, hè? Ja, ja, het toekomstige dorp! Nou, doet er niet toe, het komt wel terecht, maar vergeet het niet, dat is ons adres.”

Toen de brancard in het vliegtuig getild werd en Aleksej de bekende wrange lucht van vliegtuigbenzine opsnoof, maakte zich opnieuw een wilde vreugde van hem mees-

ter. Boven hem werd het celluloid-dak dichtgemaakt. Hij zag niet hoe de mensen die hem uitgeleide deden met hun handen zwaaiden; hoe een klein oudje met een lange neus, die in haar grijze jurk op een boze kraai leek, haar vrees overwinnend en de door de schroef veroorzaakte wind trotserend, doordrong tot Degtjarenko, die al in zijn cabine zat en hem een bundeltje in de hand stopte, waarin zich de rest van de kippensoep bevond; hoe grootvader Michajla druk in de weer was om het toestel, tegen de vrouwen schreeuwde en de kinderen uiteen joeg, en hoe zijn pet door de wind van zijn hoofd gerukt werd en over het ijs rolde. Hij zag niet hoe hij daar stond in zijn blote hoofd met zijn glimmende kale kruin en zijn in de wind waaiende dunne, zilveren haren, die hem op de Heilige Nicolaas deden lijken, afgebeeld door een provinciaal artist. Zo stond hij daar en zwaaide het opstijgende vliegtuig na, de enige man tussen al dat bonte vrouwvolk.

Na zijn toestel van het ijs losgemaakt te hebben, vloog Degtjarenko over de hoofden van de mensen heen en gleed toen voorzichtig, bijna met zijn landingsgestel het ijs rakend, onder dekking van de hoge, steile oever, langs het meer en verdween achter het beboste eiland. Deze keer vloog de waaghals van het regiment, die maar al te vaak berispingen kreeg van zijn commandant voor zijn overmoedigheid bij luchtgevechten, uiterst omzichtig. Hij vloog haast niet meer, maar sloop voort, zo dicht mogelijk tegen de grond, de beddingen van beken volgend en steeds dekking zoekend tegen de oevers van de talrijke meertjes. Aleksej zag noch hoorde iets van dit alles. De bekende geuren van benzine, van olie, het blijde gevoel van in de lucht te zijn werkten zo sterk op hem in dat hij het bewustzijn verloor en pas weer tot zich kwam op het vliegveld, toen zijn brancard uit het vliegtuig getild werd om hem over te brengen naar een snel toestel van de gezondheidsdienst, dat reeds uit Moskou was aangekomen.

XIX

Hij arriveerde op zijn eigen vliegveld op een dag van enorme activiteit in de lucht, zo druk dat er geen oog meer op te krijgen was — zoals trouwens alle dagen van deze oorlogslente waren.

Het gedreun der motoren kwam geen ogenblik tot stilstand. Wanneer één escadrille landde om uit te rusten, stegen er onmiddellijk een tweede, een derde op. Allen, zowel de piloten als de tank- en magazijnmeesters, die de brandstoffen uitdeelden, waren die dag oververmoeid. De stafchef had zijn stem verloren en kon alleen nog maar hese piepgeluiden uitstoten.

Ondanks al die drukte en de oververmoeidheid van de mannen keken allen die dag met spanning naar Meresjew uit.

„Is hij er nog niet?” schreeuwden de piloten door het motorengedreun heen tegen de grondmecano's nog voor zij taxiënd tot stilstand gekomen waren.

„Nog niets van hem bekend?” riepen de 'benzine-koningen', zoals men ze op het vliegveld noemde, wanneer zij naar de in de grond gegraven benzinetanks reden.

En allen luisterden of niet ergens boven het bos het bekende gebrom van het toestel van de regimentsgezondheidsdienst te horen was.

Toen Aleksej ontwaakte op de elastisch schommelende brancard, zag hij een dichte kring van bekende gezichten om zich heen. Hij opende zijn ogen wat verder. Een blij gemompel steeg uit de menigte op. Vlak naast de brancard zag hij het jeugdige, onbeweeglijke, maar stil glimlachende gezicht van de regimentscommandant, naast hem het brede, rode en bezwete gezicht van de stafchef en zelfs het ronde, volle en witte gezicht van de commandant van het grondpersoneel, een man die Aleksej niet uit kon staan om zijn formalisme en gierigheid. Wat een hoop bekende gezichten! De brancard werd gedragen door

de lange, spichtige Joera. Hij probeerde steeds achterom te kijken om het gezicht van Aleksej te zien, maar het lukte hem niet en het gevolg was alleen maar dat hij bij iedere pas struikelde. Naast de brancard liep een rossig meisje, sergeant van het weerstation. Aleksej had vroeger altijd gemeend dat zij hem om de een of andere reden niet mocht, hem altijd ontweek en hem heimelijk bespiedde met een vreemde blik in haar ogen. Hij noemde haar schertsend de „meteorologische sergeant“. Vlakbij liep met kleine, vlugge pasjes de piloot Koekoesjkin, een klein mannetje met een stuurs, zwartgallig gezicht, die in het escadrille niet bemind was om zijn vreemd karakter. Hij glimlachte ook, terwijl hij de grote stappen van Joera trachtte bij te houden. Meressjew herinnerde zich dat hij voor zijn laatste start in een groot gezelschap hevig tegen Koekoesjkin had opgespeeld vanwege een speelschuld die hij niet betaald had en hij was er van overtuigd dat deze wraakzuchtige man hem deze belediging nooit zou vergeven. En nu liep hij daar naast zijn brancard, die hij voorzichtig ondersteunde, terwijl hij woest met zijn ellebogen de mensen opzij duwde om hem voor stoten te behoeden.

Aleksej had nooit vermoed dat hij zoveel vrienden had. Zo waren de mensen dus, wanneer zij hun geslotenheid eenmaal lieten varen! Hij kreeg medelijden met de „meteorologische sergeant“, die om de een of andere reden bang voor hem was, hij voelde zich ook niet op zijn gemak tegenover de commandant van het grondpersoneel, over wiens krenterigheid hij zoveel grapjes en verhaaltjes onder zijn kameraden had rondgestrooid, en hij had het liefst zijn verontschuldigungen willen maken tegenover Koekoesjkin en de jongens vertellen dat hij waarachtig niet zo'n onaangenaam en onverdraagzaam mens was. Aleksej had het gevoel of hij na alle ontberingen eindelijk in zijn eigen gezin terechtgekomen was, waar allen oprecht verheugd waren over zijn terugkeer.

Hij werd voorzichtig over het veld naar een zilverkleurig hospitaalvliegtuig gebracht dat gecamoufleerd stond opgesteld aan de rand van een kaal berkebosje. Men kon zien dat de grondmecano's al begonnen waren met behulp van een gummi schokbreker de afgekoelde motor van het hospitaalvliegtuig op gang te brengen.

„Kameraad majoor . . .” zei Meressjew plotseling tot de regimentscommandant, trachtend zo luid en zo overtuigend mogelijk te spreken.

De commandant boog zich met zijn gewone stille, peinzende glimlach naar hem over.

„Kameraad majoor . . . staat u mij toe, niet naar Moskou te vliegen, maar hier, bij u allen . . .”

De commandant nam de helm van zijn hoofd om beter te horen.

„Ik hoef niet naar Moskou, ik kan best hier verpleegd worden, in ons eigen veldhospitaal”.

De majoor trok zijn bonthandschoenen uit, zocht onder de dekens de hand van Aleksej en drukte die:

„Doe niet zo dwaas, u moet serieus behandeld worden, zoals het hoort.”

Aleksej schudde het hoofd. Hij voelde zich prettig en rustig. Noch wat hij doorleefd had noch de pijn in zijn voeten leken hem nu nog erg.

„Wat wil hij?” vroeg de stafchef met zijn hese stem.

„Hij vraagt om hier te mogen blijven, bij ons”, antwoordde de commandant glimlachend.

En zijn glimlach was op dat ogenblik niet meer peinzend, zoals anders, maar warm en weemoedig.

„De ezel! Romantiek, hè? Een nobel voorbeeld om in de 'Pioniers Prawda' te zetten”, kwam de schorre stem van de stafchef. „Ze bewijzen hem alle eer door een speciaal vliegtuig voor hem uit Moskou te laten komen, op verzoek van de commandant zelf, en hij . . . nou vraag ik u!”

Meressjew had willen antwoorden dat hij helemaal geen romanticus was, dat hij er alleen maar van overtuigd was

dat hij hier, in de tent van het veldhospitaal, waar hij al eens eerder een paar dagen had doorgebracht voor een lichte verwonding na een mislukte landing in zijn aangeschoten toestel, in een vertrouwde omgeving veel vlugger zou genezen dan temidden van alle gemakken van een Moskouse kliniek waar hij helemaal vreemd was. Hij had zijn woorden al gekozen om de stafchef een zo bijtend mogelijk antwoord te geven, maar het kwam er niet meer van.

De sirene begon droefgeestig te loeien. Opeens kwam er een zakelijke, bezorgde uitdrukking op alle gezichten. De majoor gaf een paar korte bevelen en de mannen begonnen als mieren over het veld te lopen: sommigen naar de vliegtuigen, die gecamoufleerd stonden aan de rand van het bos, anderen naar de onderaardse commandopost, die als een klein heuveltje zichtbaar was aan de rand van het veld, weer anderen naar het geschut dat in het bos verborgen stond. Aleksej zag hoe zich tegen de hemel duidelijk het rookwolkje van een raket aftekende, waarvan de grijze staart langzaam uiteendreef. Hij begreep: luchtalarm! Zijn hart begon te kloppen, zijn neusvleugels begonnen te trillen en door zijn hele verzwakte lichaam voelde hij die opwindende kou, die hij altijd ondervond op ogenblikken van gevaar. Ljenotsjka, de mecano Joera en de „meteorologische sergeant”, die niets te doen hadden in de zenuwachtige bedrijvigheid, die zich van het vliegveld had meester gemaakt, namen met zijn drieën de brancard op en liepen er hard mee naar de naastbijgelegen woudzoom, waarbij zij hun best deden om in de pas te blijven, maar daar in hun opwinding natuurlijk niet in slaagden.

Aleksej begon te kreunen. Zij gingen wat langzamer lopen. Maar in de verte klonk reeds het krampachtig geratel van het afweergeschut. Reeds rolden de formaties over de startbaan, wonnen snelheid en verhieven zich de een na de ander in de lucht, en door het bekende geluid

van de eigen motoren heen hoorde Aleksej nu een van achter het woud opkomend onregelmatig afnemend en aanzwellend gebrom, waardoor zijn spieren zich als vanzelf tot dikke bundels samentrokken en, machteloos als hij daar lag, vastgebonden aan de brancard, verbeelde hij zich in de cabine van een jager te zitten en de vijand tegemoet te stormen als een jachthond die wild ruikt.

De brancard ging niet door de smalle opening van de schuilplaats heen. Toen de bezorgde Joera en de meisjes hem op hun handen omlaag wilden dragen, verzette hij zich en zei dat zij de brancard aan de zoom van het bos moesten laten staan, in de schaduw van een grote, stevige berk. Onder deze berk gelegen werd hij getuige van de gebeurtenissen die zich de volgende minuten razend-snel, als in een zware droom, afspeelden. Het gebeurt niet vaak dat een piloot van de grond af een luchtgevecht kan volgen. Meressjew, die toch van de eerste dag van de oorlog af bij de luchtmacht was geweest, had nog nooit een luchtgevecht van de grond af gezien. En nu onderzond hij, gewend aan de bliksemsnelle tactiek in de lucht, met verbazing hoe traag en bijna vreedzaam een luchtgevecht er van hier uitzag, hoe langzaam de bewegingen van de oude stompneuzige „Isjak" 's waren en hoe ongevaarlijk het mitrailleurgeratel daarboven klonk, als iets huiselijks bijna, iets als het getik van een naaimachine of het geluid van langzaam scheurende calicot-stof.

Twaalf Duitse bombardementsvliegtuigen vlogen in ganzenformatie zijdelings langs het vliegveld en verdwenen in de felle stralen van de hoog aan de hemel staande zon. Van achter de wolken met hun van zonlicht vlam-mende randen, waar men niet naar kon kijken zonder pijn in de ogen te krijgen, hoorde men het diepe gebrom van hun motoren, dat iets van het gegons van meikevers had. Nog wanhopiger raasde en blafte in het bos het afweergeschut. De rookwolkjes die hun explosies in de lucht achterlieten en die op de zaadbolletjes van leeuwen-

tand leken, dreven langzaam uiteen. Maar verder was er niets te zien, behalve dat van tijd tot tijd de vleugels van een jager opflitsten.

Het gebrom van de reuzenmeikevers werd vaker en vaker doorbroken door het korte, harde geluid van scheurend calicot: grrr, grrr, grrr! In de flikkering van de zonnestralen vond een van beneden onzichtbaar luchtgevecht plaats, maar het geheel leek zo weinig op datgene wat een deelnemer aan een luchtgevecht ziet en zag er zo onbeduidend en oninteressant uit dat Aleksej het volkomen onbewogen volgde.

Zelfs toen van boven af een scherp, doordringend en aanzwellend gefluit hoorbaar werd toen als zwarte druppels die van een penseel geschud worden reeksen bommen, snel in grootte toenemend, omlaag kwamen, schrok hij niet, maar hief alleen het hoofd een weinig op om te zien waar zij terecht kwamen.

Op dat ogenblik werd Aleksej onbeschrijfelijk verbaasd door het gedrag van de „meteorologische sergeant”. Toen het gefluit van de bommen tot de hoogste noot gestegen was, sprong het meisje, dat tot haar middel in het schuilhol stond en hem als altijd heimelijk in het oog hield, plotseling op, stortte zich op de brancard, viel er languit overheen, drukte hem op de grond en beschermde hem zo met haar hele van opwindning en schrik bevende lichaam.

Een ogenblik lang zag hij vlak naast zich, dicht voor zijn ogen, haar gebruinde, kinderlijke gezicht met de gevulde lippen en de stompe, vervelde neus. Een dreunende explosie klonk ergens in het bos. Meteen daarop volgden, al iets dichterbij, een tweede, derde en vierde explosie. De vijfde gaf zulk een enorme klap dat de aarde met een sissend geluid omhoogschokte, terwijl de kruin van de berk, waaronder Aleksej lag, door een bomscherf getroffen fluitend omlaag kwam. Nog eenmaal dook voor zijn ogen het bleke, van angst vertrokken gezicht van het meisje

op. Hij voelde haar koude wang tegen de zijne en in de korte pauze tussen het gedaver van twee bomseries fluis-terden de lippen van het meisje verschrikt en onstuimig:

„Liefste! . . . Liefste! . . .”

De aarde dreunde van een nieuwe reeks bommen. Boven het vliegveld schoten loeiend de zuilen van de explosies omhoog, zodat het leek alsof een rij bomen uit de grond omhoogsprong, wier kruinen zich onmiddellijk naar alle kanten uitbreidden om vervolgens met geraas in klompen bevroren aarde op de grond te vallen, terwijl er in de lucht een bruinachtige, bijtende, naar knoflook stinkende rook achterbleef.

Toen de rook wat gezakt was, was het nog stil in het rond. De geluiden van het luchtgevecht waren nauwelijks hoorbaar van achter het woud. Het meisje was alweer overeind gesprongen. Haar wangen waren van groenig-bleek nu purperrood geworden, zij bloosde zo dat zij er tranen van in de ogen kreeg en zonder Aleksej aan te zien verontschuldigde zij zich:

„Heb ik u geen pijn gedaan? Wat ben ik dom, o God wat ben ik dom, neemt u het mij niet kwalijk!”

„Waar moet je nou berouw over hebben?” bromde Joera, die zich schaamde dat niet hij, maar nou net die meid van het weerstation zijn vriend met haar lichaam beschermd had.

Brommend klopte hij zijn overall af, krabde zich in zijn nek, schudde het hoofd en keek naar de glanzende snede van de door de bomscherf onthoofde berk, waarvan de stam zich snel bedekte met helder sap. Dit sap van de gewonde boom stroomde glinsterend langs de bemoste bast en druppelde op de aarde, zuiver en doorschijnend als tranen.

„Kijk toch, de berk huilt”, zei Ljenotsjka, die zelfs in ogenblikken van gevaar haar verongelijkte gezichtsuitdrukking niet verloor.

„Laat maar huilen”, antwoordde Joera somber. „Nou,